

**SALGIN EDEBİYATINA KARŞILAŞTIRMALI
BİR YAKLAŞIM: ORHAN PAMUK VE GABRIEL
GARCÍA MÁRQUEZ'DE SALGIN HASTALIK**

Canan AKBABA

(Doktora Tezi)

Eskişehir, 2023

**SALGIN EDEBİYATINA KARŞILAŞTIRMALI BİR
YAKLAŞIM: ORHAN PAMUK VE GABRIEL GARCÍA
MÁRQUEZ'DE SALGIN HASTALIK**

Canan AKBABA

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Karşılaştırmalı Edebiyat Anabilim Dalı

DOKTORA TEZİ

Eskişehir, 2023

T.C.
ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Canan AKBABA tarafından hazırlanan **Salgın Edebiyatına Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım: Orhan Pamuk ve Gabriel García Márquez’de Salgın Hastalık** başlıklı bu çalışma **22.06.2023** tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından **Karşılaştırmalı Edebiyat Anabilim Dalında** Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan Prof. Dr. Ayhan BAYRAK

Üye Doç. Dr. Fesun KOŞMAK
(Danışman)

Üye Doç. Dr. Eylem DERELİ SALTİK

Üye Doç. Dr. Gülcan ÇAKIR

Üye Dr. Öğr. Üye. Zeynep ANGIN

ONAY
.../.../202..
Prof. Dr. Oytun MEÇİK
Enstitü Müdürü

...../...../.....

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin/projenin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Canan AKBABA

ÖZET

SALGIN EDEBİYATINA KARŞILAŞTIRMALI BİR YAKLAŞIM: ORHAN PAMUK VE GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ'DE SALGIN HASTALIK

AKBABA, Canan

PhD Degree–2023

Karşılaştırmalı Edebiyat Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Fesun KOŞMAK

Bu çalışmada Orhan Pamuk'un *Veba Geceleri* ve Gabriel García Márquez'in *Kolera Günlerinde Aşk* adlı eserlerinde salgın hastalık teması karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Çalışmada sosyolojik eleştiri yönteminden faydalanılacaktır. Çalışmanın amacı, edebi eserlerde salgın hastalık temasının nasıl ele alındığını göstermektir. İki farklı ülkenin salgın temalı edebi eserlerinde dönemin tarihi, sosyolojisi, siyasi ve dini görüşleri yer alacaktır. Salgın hastalıkların toplumlarda bıraktıkları etki ve sonuçlar ele alınacaktır. *Veba Geceleri*'nde veba, *Kolera Günlerinde Aşk* eserinde ise kolera çalışma konusu olacaktır. Öncelikle veba ve kolera hastalıklarının tarihsel kökeni hakkında bilgi verilecektir. Sonrasında ise Türk ve Dünya edebiyatında salgın hastalıklara yer veren edebi eserler hakkında kısa açıklamalar yapılacaktır. *Veba Geceleri* ve *Kolera Günlerinde Aşk* eserlerinde yer alan metaforik anlatımlar hakkında bilgilendirme yapılacaktır. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında ise, edebi eserlerde salgın hastalıklara karşı alınan tedbirler açıklanacaktır. Burada karantina, tecrit ve diğer tedbir yöntemlerine değinilecektir. Sonrasında ise, salgın hastalıklarla birlikte her iki eserde gözlemlenen sosyal, dini ve siyasi etkileşimler ve sonuçları açıklanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Orhan Pamuk, Gabriel García Márquez, salgın, karantina, veba, kolera.

ABSTRACT

A COMPARATIVE APPROACH TO EPIDEMIC LITERATURE: EPIDEMIC DISEASE IN ORHAN PAMUK AND GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ

AKBABA, Canan

PhD- 2023

Department of Comparative Literature

Advisor: Assoc. Prof. Fesun KOŞMAK

In this study, the theme of epidemic disease in Orhan Pamuk's *Plague Nights* and Gabriel García Márquez's *Love in the Days of Cholera* will be examined comparatively. The sociological criticism method will be used in the study. The aim of the study is to show how the theme of epidemic disease is handled in literary works. In the epidemic-themed literary works of two different countries, information will be given about the history, sociology, political and religious views of the period. The effects and consequences of epidemics on societies will be discussed. Information about plague will be given in *Plague Nights*, and information about cholera will be given in *Love in the Days of Cholera*. First of all, information will be given about the historical origins of plague and cholera diseases. Afterwards, brief information will be given about literary works that include epidemic diseases in Turkish and World literature. Information will be given about the metaphorical expressions in the works of *Plague Nights* and *Love in the Days of Cholera*. In the following parts of the study, the measures taken against epidemic diseases in literary works will be included. Here, quarantine, isolation and other precautionary methods will be mentioned. Afterwards, social, religious and political interactions observed in both works together with epidemics will be explained.

Key words: Orhan Pamuk, Gabriel García Márquez, epidemic, quarantine, plague, cholera.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
TABLolar LİSTESİ.....	viii
ÖNSÖZ.....	ix
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

VEBA VE KOLERA

1.1. Hastalığın Tanımı ve Tarihçesi	4
1.2. Edebiyat ve Hastalık.....	10
1.3. Veba Hastalığının Tanımı ve Tarihçesi.....	11
1. 3. 1. Edebi Eserlerde Veba	17
1.4. Kolera Hastalığının Tanımı ve Tarihçesi	22
1.4.1. Edebi Eserlerde Kolera	25
1.5. Edebi Eserlerde Diğer Hastalıklar	30

2. BÖLÜM

YAZARLARIN HAYATLARI VE EDEBİ KİŞİLİKLERİ

2.1. Orhan Pamuk'un Hayatı ve Edebi Kişiliği.....	34
2.2. Gabriel García Márquez'in Hayatı ve Edebi Kişiliği	40

3. BÖLÜM

ORHAN PAMUK'UN VEBA GECELERİ VE GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ'İN KOLERA GÜNLERİNDE AŞK ROMANLARINDA SALGIN HASTALIK

3.1. Hastalığın Kùltürler Üzerindeki Etkisi.....	45
3.2. Edebi Eserlerde Metaforik Olarak Hastalık	57
3.3. <i>Veba Geceleri</i> Eserinde Metaforik Olarak Veba Hastalığı	57
3.4. <i>Kolera Günlerinde Aşk</i> Eserinde Metaforik Olarak Kolera Hastalığı.....	62

4. BÖLÜM

ORHAN PAMUK’UN *VEBA GECELERİ* VE GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ’İN *KOLERA GÜNLERİNDE AŞK* ROMANLARINDA SALGIN HASTALIK TEMASININ KARŞILAŞTIRMALI OLARAK İNCELENMESİ

4.1. Salgın Hastalığın Ortaya Çıkışı ve Görünümü.....	70
4.2. Salgın Hastalıklara Karşı Alınan Tedbirler	78
4.2.1. Edebi Eserlerde Karantina	79
4.2.2. Edebi Eserlerde Tecrit	84
4.2.3. Edebi Eserlerde Alınan Diğer Tedbirler	86
4.2.4. Edebi Eserlerde Yer Alan Diğer Hastalıklar.....	93
4.3. Veba ve Kolera Salgınlarının Sosyal, Dini, Siyasi Etki ve Sonuçları.....	97
4.3.1. Sosyal Etki ve Sonuçları.....	97
4.3.2. Dini Etki ve Sonuçları	105
4.3.3. Siyasi Etki ve Sonuçları.....	108
SONUÇ	114
KAYNAKÇA	120

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Salgınlar Kronolojisi.....	60
--	----

ÖNSÖZ

Bu çalışmada Orhan Pamuk'un *Veba Geceleri* ve Gabriel García Márquez'in *Kolera Günlerinde Aşk* adlı eserlerinde salgın hastalık teması karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Günümüzün önde gelen ve tüm dünyada yaşanan Covid-19 salgın hastalığı ile birlikte tekrar öne çıkan konulardan biri olan hastalık, özelde ise salgın hastalık çalışmanın ana çatısını oluşturmaktadır. *Veba Geceleri* ve *Kolera Günlerinde Aşk* ise veba ve kolera salgınları çerçevesinde incelenecektir. Çalışmada yöntem olarak sosyolojik eleştiri yönteminin verilerinden faydalanılacaktır.

Bu çalışmanın doğmasında ve tamamlanmasında benden değerli yardımlarını esirgemeyen, bana her zaman sabır, anlayış ve sevgiyle kucak açan, doktora eğitimimde bana çok şey öğreten ve katan değerli hocam Doç. Dr. Fesun Koşmak'a içten teşekkürü borç bilirim. Doktora eğitimimdeki emeklerinden ve katkılarından dolayı değerli hocalarım Prof. Dr. Ayhan Bayrak'a, Doç. Dr. Eylem Dereli Saltık'a, Doç. Dr. Gülcan Çakır'a çok teşekkür ederim. Çalışmamın en başından beri değerli yardımlarıyla bana yol gösteren ve her zaman elimden tutan değerli hocam Dr. Öğr. Üye. Zeynep Angın'a çok teşekkür ederim.

Tez yazma sürecimde öncelikle bana her zaman destek olan sevgili annem ve babama, değerli eşime, hayatıma anlam ve neşe katan sevgili kızım Zeynep Akbaba'ya içten teşekkür ederim.

GİRİŞ

Salgın hastalıklar tarihi, insanlık tarihi kadar eskidir. Çalışmaya konu olmak üzere veba ve kolera hastalıkları seçilmiş, çünkü söz konusu olan bulaşıcı salgın hastalıklar felaketler getirerek insanlık tarihinde büyük izler bırakmıştır. Günümüzde yeniden dünya çapında salgın hastalıkların yaşanmaya başlanması konuya olan dikkatleri çekmiş ve çağımızın güncel bir konusu haline gelmiştir. Dolayısıyla veba ve kolera dini, siyasi ve tarihî açıdan ele alınarak detaylı bir şekilde karşılaştırmalı olarak incelenecektir.

Çalışmanın amacı, her iki esere konu olan salgın hastalıklar üzerinde durularak, edebi metinlerde salgın hastalıkların nasıl ele alındığını göstermektir. Farklı iki ülkenin edebi metinlerinde ifade edilen salgın hastalıklarla birlikte dönemin tarihi, sosyolojik, siyasi arka planlarına da yer verilerek incelenecektir. *Veba Geceleri*'nde veba, *Kolera Günlerinde Aşk* eserinde ise koleraya bulaşıcı hastalık olarak yer verilecektir. Veba ve kolera hastalıklarının tarihsel kökeni hakkında bilgi verilerek dönemin tarihsel ve toplumsal değişim ve dönüşümleri açıklanmaya çalışılacaktır.

İnsanlığın yakın zamanda yaşadığı önemli pandemilerden biri olan Covid-19 ile bulaşıcı hastalıklara yeniden dikkat çekilmeye başlanır. Bu bağlamda geçmiş yıllarda etkili olan salgın hastalıklara bakıldığında en yaygın örnek olarak veba ve kolera hastalıkları öne çıkmaktadır. Geçmiş yıllarda ve günümüzde yaşanan salgın hastalıkların toplumları sosyal ve siyasi açıdan oldukça fazla etkileyen ve toplum içinde etkili değişim ve dönüşümlerin yaşanmasına sebep olan bir dinamığe sahip olduklarını söylemek mümkündür. Çalışmanın konusu bakımından salgın hastalıkların edebi eserlerde nasıl yer aldığı, bir toplumu sosyal açıdan nasıl etkilediği, nedenleri ve sonuçlarıyla ele alınacaktır.

Çalışmanın birinci bölümünde veba ve kolera hastalıkları üzerine bilgi verilmesi amaçlanmaktadır. Öncelikle hastalık nedir sorusu üzerinde durularak hastalık kavramının tanımı yapılacaktır. Çeşitli çağlarda ve medeniyetlerde hastalığın çıkış noktası ve nedenleri hakkında yapılan yorumlar üzerinde durulacaktır. İlerleyen kısımlarda ise, her iki salgın hastalığın tanımı yapılarak çıkış noktası ve yayılışı hakkında bilgi verilerek hastalığın genel görünümü üzerine bilgilendirme yapılması hedeflenmektedir. Pandemi, epidemi, hiperepidemi gibi salgının büyüklüğünü

belirtmek üzere kullanılan kavramların tanımları yapılacaktır. Sonrasında ise, edebi eserlerde yer alan veba ve kolera salgınları hakkında bilgi verilecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise, Orhan Pamuk ve Gabriel García Márquez hakkında bilgilendirme yapılacaktır. Her iki yazarı daha yakından tanımak için yazar hayatlarına ve edebi kişiliklerine yer verilecektir. Yazarları edebiyat eserlerini yazmaya iten nedenler ortaya konulacak ve bu bağlamda her iki yazarın edebi hayatlarındaki önemli noktalar irdelenecektir.

Edebi eserlerde veba ve kolera gibi salgınların toplumun her kesimini etkileyen hastalıklar olduğu bilinmektedir. Söz konusu salgın hastalıklar hakkında bilgi verilerek *Veba Geceleri*'nde veba ve *Kolera Günlerinde Aşk* adlı eserde veba ve kolera hastalıklarının metaforik olarak eserlerdeki görünümü açıklanmak istenmektedir. Veba ve kolera hastalıklarını eserlerde belirginleştiren ve detaylandıran önemli semboller yer almaktadır. Bu semboller kimi zaman renkler, kimi zaman kokular, kimi zaman hayvanlar, çiçekler, ateş, ışık, deniz gibi çeşitli doğa unsurları olmaktadır. Anlatımı zenginleştiren bu semboller aracılığıyla metaforlar güç kazanmaktadır. Her iki eser, ilahî gazabı, umutsuz aşkın gün yüzüne çıkışını, aşkın hastalıklı halini, toplum içerisinde hedef gösterilen günah keçilerini, salgın hastalıkların kaosu doğurmasını metaforlaştırmaktadır.

Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde ise, *Veba Geceleri* ve *Kolera Günlerinde Aşk* adlı eserlerde salgın teması karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır. Öncelikle salgın hastalıklar üzerinde durularak salgının bir toplumda ortaya çıkışı açıklanmaya çalışılmaktadır. Sonrasında ise, her iki edebi eserde salgın hastalıklara karşı alınan tedbirler hakkında bilgi verilmektedir. Edebi eserlerde öncelikli tedbirler arasında karantina ve tecrit yer almaktadır. Karantina ve tecrit hakkında gerekli bilgi verildikten sonra edebi eserlerde yer alan diğer tedbirler hakkında bilgi verilmektedir. Önemli temizlik unsurları arasında yer alan lizollü su kullanımı, eskiden beri yanlış uygulanan top atışı yöntemi, çeşitli dezenfektanların ve kimyasalların kullanılarak evlerin ve sokakların temizlenmesi, salgın riski olan evlerin boşaltılması ve temaslı eşyaların yakılması gibi çeşitli yöntemler yer almaktadır. Sonrasında ise her iki eserde salgın hastalıkların bıraktığı etki ve sonuçlar üzerinde durulmaktadır. Bu noktada üç hususa dikkat çekilmektedir. Sosyal, dini ve siyasi etkiler ile bu etkilerin sonuçları hakkında bilgi verilerek eserlerde hangi şekilde gözlemlendikleri açıklanmak

istenmektedir. Salgınların halkın üzerinde bıraktığı sosyal etki ve sonuçlara bakıldığında toplum içerisinde çeşitli sorunlara yol açtığı görülmektedir. Öncelikle devletlerin geliştirdiği sağlık politikaları ve aldıkları tedbirler salgın hastalıklarla mücadelede büyük önem taşımaktadır. Eserlerde bu politikaların yeterli olmadığı ve salgının önlenmesinde geç kalındığı görülmektedir. Ayrıca hastalıktan kaçmak isteyenlerle göç dalgası başlamaktadır. Bir diğer önemli nokta ise karantinalarla salgını önlemek isteyen devletler halkın öfkesini büyüterek tepkisel davranışlar göstermelerine neden olmaktadır. Dini etki ve sonuçlara bakıldığında, halkın öncelikle umarsız ve ilgisiz davranışları dikkat çekmektedir. Hangi dine inanılırsa inanılsın salgın durumlarında halkın kaderci bir anlayışla Tanrıya teslim olduğu görülmektedir. Siyasi etki ve sonuçlara bakıldığında ise, salgın hastalığın yayılmasıyla birlikte toplumda kargaşa ortamının yaşanmaya başlamaktadır. Hükümetlerin yeterli tedbir alamadığı ve etkisiz kaldığı bu dönemlerde halk çaresiz kalır.

1. BÖLÜM

VEBA VE KOLERA

1.1. Hastalığın Tanımı ve Tarihçesi

Hastalık tanımı gereği sağlığın bozulması durumunu, fiziksel ve ruhi rahatsızlıkları, marazları ve esenlik karşıtlığını ifade eden bir durumdur. Sadece tıp literatüründe yer almakla kalmayıp edebiyat, plastik sanatlar ve sinema gibi çeşitli sanat dallarında da kendine yer bulmaktadır. Özelde ise edebiyatla hastalık arasında birbirini derinden besleyen bir ilişki vardır. Edebiyat insan düşüncesini, anlayışını, ızdıraplarını ya da sevinçlerini yansıtan bir ayna gibidir. Sadece duygu durumlarının bir ifadesi değil aynı zamanda fiziki veya ruhani rahatsızlıklarının da yer aldığı anlatılardır. Bu açıdan edebi metinler birer tarihi belge niteliği de taşımaktadırlar. Çünkü yapıtlarda dönemin hastalıklarının bireysel ve toplumsal etkilerini de dile getirmektedirler. Edebi eserler “dönemin düşünce yapısının anlaşılmasına yardım ettiği gibi insanların hayata, hastalığa, sağlığa ve tıbbı bakışlarını da yansıtabilir. Bu niteliği ile edebiyat, tıp tarihinin sosyal yönünü oluşturur” (Erer, 2012: 57). Ayrıca edebi eserlere bakarak salgın hastalıklar hakkında bilgi edinirken, salgın hastalıkların da özelde önemli toplumsal veriler sağladığı görülmektedir. “Bulaşıcı hastalıklar, toplumsal gelişmeleri anlamada en az ekonomik krizler, savaşlar, devrimler ve demografik değişimler kadar önemlidir” (Snowden, 2021: 24).

İnsanlık tarihi günümüze kadar birçok salgın hastalıkla karşılaşmıştır. “Salgın, bir enfeksiyon hastalığının belirli bir toplumda, bölgede veya mevsimde beklenen normal sıklığından net biçimde daha fazla görülmesi olarak tanımlanır” (Hacımustafaoğlu, 2018: 172).

Salgın, *Türk Dil Kurumu Sözlüğü*’nde;

1. Kısa zamanda çevredeki insan, hayvan veya bitkilerin büyük bir bölümüne bulaşan, müstevli: Salgın hastalık.
2. Bir hastalığın veya başka bir durumun yaygınlaşması ve birçok kimseye birden bulaşması, epidemi. Tifo salgını. Kumar salgını.
3. Belli bir hareketin, davranışın, sözün toplumda yaygınlaşması.
4. Bir şeyin bir yere girip her yanı kaplaması, istila: Çekirge salgını.

5. Gereğinde herkesten para veya mal olarak toplanan geçici vergi. (<https://sozluk.gov.tr/erişim tarihi: 02.12.2021>) şeklinde tanımlanmaktadır.

Salgınların ortaya çıkışı ile ilgili değişik görüşler önü sürülür. Fakat ne şekilde çıkmış olurlarsa olsunlar salgınlar, devletleri ekonomik, siyasi ve sosyal sıkıntılarla karşı karşıya getirir.

Salgınlar; bir toplumdaki güç dengelerini, sınıf çatışmalarını ve derin toplumsal değişimleri gösteren yansıtıcılar olarak tanımlanabilir. Nasıl ortaya çıktığıyla ilgili farklı teoriler üretilse bile salgınlar yüzünden milyonlarca insanın canını kaybettiği, bu salgınlar yüzünden devletlerin ekonomik, sosyal ve siyasi olumsuzluklarla yüz yüze geldiği bir gerçektir. Bu salgınların; iklim, çevre ve ortak yaşam gibi normal kabul edilen şartların değişmesinden kaynaklandığını savunanlar vardır (Ulutaş, 2022: 3).

Nakıboğlu, salgınların hızla yayılmasını dünyanın doğal dengesinin bozulmasına bağlamaktadır. İnsanoğlu gelişen teknolojiyle birlikte her geçen gün doğaya daha fazla zarar vermeye başlamakta ve karşılığında ise dengesini bozduğu doğanın öfkeli yüzüyle karşılaşmaktadır.

Dünyanın en eski yerleşimcileri olan, virüs, bakteri, parazit vb. canlılar insanın doğal dengeyi kendi çıkarları doğrultusunda bozmasıyla kitleler halinde yaşayan insanlar arasında hızla yayılan salgınlara sebep olmaya başlarlar. Salgın, insanlık tarihinin dünyanın dengesini bozmasına karşıt bir denge hamlesi olarak insanların ilk sosyalleşmeye başladığı dönemlerden itibaren yüz yüze geldiği en büyük sorunlardan biri olur (Nakıboğlu: 2021: 15-16).

Veba, tifüs, kızamık, çiçek, sıtma, sarıhumma, verem, kolera, enflüanza, menenjit gibi çeşitli salgın hastalıklarla tarihin en eski dönemlerinden beri insanlık mücadele etmektedir. Bu hastalıkların sebep olduğu salgınlar çoğu kez kitlesel ölümlere yol açmış, insanlığı yok olma tehlikesiyle karşı karşıya getirmiştir. Salgınlar sebebiyle medeniyetler yıkılmış, göç zorunlu hale gelmiş, salgından yeni korunma yöntemleri geliştirme zorunluluğunun yönlendirmesiyle bilim gelişmiştir. Kıtliklar, göçler, savaşlar, önü alınamayan salgınları takip etmiştir. Bu yabancı misafirlere karşı bağışıklık kazanan toplumların soylarını devam ettirme şansı artmıştır. Bir taraftan da salgın hastalıklarla henüz tanışmamış olan toplumlarda kitleler halinde ölümler gerçekleşmiştir. Örneğin Diamond'un ifade ettiği gibi Avrupalıların coğrafi keşifler sırasında gittikleri her yere taşıdıkları salgın hastalıklar Amerika yerlilerini, Güney Afrikalıları, Avustralyalıları, Büyük Okyanusya ada halklarında toplu ölümlere neden olur (bkz. Diamond, 2018: 99-100). Snowden'a göre, salgın hastalıklar "rastlantısal olaylar değildir. Aksine her toplum kendine has kırılganlıklar yaratır. Bunları

incelemek o toplumun yapısını, yaşam standartlarını ve politik önceliklerini anlamaktır. Salgın hastalıklar bu açıdan her zaman birer gösterge olmuştur” (bkz. Snowden, 2021: 31).

Salgın hastalıklarla büyük bir mücadele içinde olunması bu hastalıkların tanımlanmasını da gerektirmiştir. Salgınlar arasında en çok ortaya çıkan epidemi, hiperepidemi ve pandemi gibi salgın türlerinin tanımlamasını Aslan şu şekilde yapmaktadır:

Epidemik: Bir hastalık veya sağlıkla ilgili durumun bir toplumda beklenenden fazla gözlenmesi.

Hiperepidemik: Bir hastalığın tüm yaş gruplarında insidans veya prevalansının yüksek olması durumu. Endemik hastalık etkeninin bir coğrafi alanda veya popülasyonda yaygın varlığıdır.

Pandemik: Bir epideminin çok fazla insanı, ülkeyi ve kıtayı etkilemesi durumudur (Aslan, 2020: 36).

Snowden, salgın hastalıkların yayılmasıyla birlikte toplum içinde çeşitli duygu durum bozukluklarının yaşanabileceğini belirtmektedir. Çünkü travma, stres veya büyük yaşam değişiklikleri, zarar görme olasılığı yüksek kişiler arasında belirli tepkilerin yaşanmasına neden olmaktadır. Bunlar, hasta kişilerin toplum içinde damgalanması, günah keçisi ilan edilmesi ya da hastalıktan kurtulma ümidiyle bir kutsala sığınma olarak ifade edilebilmektedir.

Belli koşullar altında salgın hastalıkların topluluklara yayılması, risk altında olan kesimlerde büyük ölçekli ve açığa vurucu tepkilerin tetikleyicisi olmuştur. Bu tepkilerin içine damgalama ve günah keçisi ilan etme, kaçma ve kitlesel histeri, isyanlar ve dini kabarışlar girer. Bu tür hadiseler zarar görmüş toplumları ve nasıl inşa edildiklerini görmek için önemli merceklendir. İnsanların birbiriyle kurdukları ilişkileri, politik ve dini önderlerin ahlaki önceliklerini, insanların gerek doğayla gerekse inşa edilmiş çevrelerle kurduğu ilişkileri ve daha sakin zamanlarda göz ardı edilen ama ciddi risk altına girmiş yaşam standartlarını anlamaya yarar (Snowden, 2021: 28-29).

Günümüz bilimsel birikimine göre birçok hastalık daha rasyonel tariflere kavuşmakta; tedavi yöntemleri de ona göre belirlenmektedir. Kadim medeniyetlerde ise birçok hastalığın nedeni olarak görünmeyen varlıklara; Tanrı veya Tanrılara, cin, şeytan ve ruhlara inanılmaktadır. Sebep bunlar olunca, tedavi çareleri de bu doğaüstü varlıklardan beklenmektedir. Atmaca'nın dile getirdiği gibi tanrıların ve ruhların ya

öfkeleri teskin edilmeli ya da onları insanlardan uzaklaştıracak bir şeyler yapılmalıdır. Bu çareleri bilmek için inanış tarzında kişisel olarak muayyen tören ve ritüelleri icra etmek gerekmektedir (bkz. Atmaca, 2011: 23-24). Eski Türk kültüründe de doğa güçlerine karşı büyük bir saygı duyulmakta, tanrıları ve ruhları kızdırmak, onlara saygısızlık yapmak hastalık sebebi olarak görülmektedir. Şamanist inanca göre hastalık çoğunlukla canın çalınması veya kaybolmasına bağlanmaktadır. “Türklerde tedavi işleriyle ilgilenen kişiler kamlar ve şamanlardır. Hastalık cinlerini kovan ve çeşitli Türk topluluklarında adına Bakşı, Baksa, Ayı Oyun (İyi Şaman), Abası Oyun (Kötü Şaman), zehirli böcek ısırmalarına karşı, Kovuç töreniyle sihir ve büyü yapan Arwişçılar vardır. Bir de biyolojik hastalıklara maddi ilaç tatbik eden Otacılar vardır” (Atmaca, 2011: 55).

Eski Yunan felsefe ve biliminin İslâm dünyasına geçişine katkıda bulunan Nestûrî mütercim ve hekim İshak b. Huneyn (Katipoğlu ve Çağrı, 2000: 534), tıbbın çıkışı hakkındaki görüşlerini iki temel görüş üzerinden ifade etmeye çalışmaktadır. Birinci gruptaki düşünceye göre tıp; üzerinde tedavi ve ilaç uygulanan bedenlerin meydana gelmesiyle ortaya çıkmakta, bu itibarla tıp kadim değil, sonradan yaratılan bir ilim olarak kabul edilmektedir. Diğer taraftan tıp biliminin ezeli olduğunu ileri süren bir görüş vardır. Bu görüşe göre tıp ezelden mevcuttur, çünkü madde ezelidir (bkz. Atmaca, 2011: 26).

Yunan tıbbı ile ilgili en önemli bilgi kaynağı Homeros’tur. Margotta’nın da açıklık getirdiği gibi İlyada’da, Tanrılara sık sık yapılan göndermelere ve ölüm dualarına karşın, Homeros’un devrinde tıbbın büyüye dayanmadığı, uzmanlar tarafından uygulanan, karşılığında para kazanılan bağımsız bir disiplin olduğu görülmektedir. Ancak zaman içinde Yunan kültürü üzerindeki doğu etkisi gittikçe daha belirgin hale gelmektedir. Sonuç olarak tıp da ruhanileşir (bkz. Margotta, 1998: 22). Anadolu’yu ve Mısır’ı gezip orada tıp tahsil etmiş olan Hippokrates, Asklepion geleneğinden geldiği için tıbbı tanrısal bir sanat olarak görmekte, hekimlerin hem Tanrıların yardımından hem de doğanın iyileştirici gücünden faydalandığına inanılmaktadır. Mısır, Knidos ve Kos Tıp Okulları’nın deneysel birikimlerini sistemleştirip, tümevarıma dayanan tıp anlayışını geliştirerek, tıbbi hurafelerden ayıklamaya çalışmaktadır (bkz. Atmaca, 2011: 113).

Kendisinden önce gelen doğaüstü yorumlamaların ilahî ve şeytani şeklinde iki hâkim formu olması nedeniyle Hippokrates, alternatif bir hastalık düşüncesini reddetmektedir. Snowden'in ifade ettiği gibi, ilâhi hastalık teorisine göre, hastalık öfkeli bir tanrının itaatsizliği veya günahı kınama amacıyla yolladığı bir ceza iken, şeytani hastalık teorisine göre, dünya habis nüfuzlarını kullanarak hastalıklara sebep olan güçlü, keyfi ve kötü ruhlarla doludur. Bu ruhlar cadı veya zehirleyici tipler gibi kötü insanlar, bedenlerinden ayrılmış ve yaşayanlara musallat olmak için dönen ruhlar olabilmektedir (bkz. Snowden, 2021: 36). Söz konusu iki anlayış da mantıkla ifade edilebilecek rasyonel açıklamalar değildir. Dolayısıyla Hippokrates hastalıkların dünyevi sebeplerle açıklanabilecek ve akılcı yöntemlerle tedavi edilebilecek doğa olayları olduğunu savunmaktadır. "Hippokrates, gözlemi tıba sokarak tıbbı, mitolojik anlayıştan kurtarır. Hippokrates'in tıbbi anlayışı zaman içinde yer ve toplum olarak elden ele geliştirilerek bugünkü modern tıbbi ortaya çıkarır" (Bayat, 2003: 21).

MÖ 5. yüzyıldan 18. yüzyılın sonlarına dek hâkimiyetini korumuş akılcı tıbbın ilk kez somutlaştığı tıbbi bir paradigma doğmaktadır. Bahsedilen bu akılcı tıp, Snowden'in de belirttiği gibi Yunanistan'da ortaya çıkmakta ve tıbbın atası kabul edilen Hippokrates'le (MÖ 460 civarı-377 civarı) ilişkilendirilmektedir. Hippokrates külliyatı olarak bilinen ve altmışa yakın eserden oluşan bir derlemesi yer almaktadır. Külliyatın içinde aforizmalardan, vaka geçmişlerinden, ders notlarından, bilgi notlarından ve o dönemde uygulanan tıbbi her yönüyle değerlendiren yazılardan oluşan bir derleme bulunmaktadır (bkz. Snowden, 2021: 35).

Hippokrates ısrarlı bir biçimde, evrenin makrokozmosunu ve bedenın mikrokozmosunu tamamen doğa kanunlarının yönettiği şeyler olarak gören bir tıp düşüncesini desteklemiştir. Snowden'in ifade ettiği gibi bu düşünce, humoralist tıp olarak tanımlanmıştır.

Humoralist tıp felsefesinin temel varsayımlarından biri, evrenin makrokozmosu ile bedenın mikrokozmosunun birbirine karşılık gelmesidir. Her ikisi de aynı elementlerden oluşur. İkisi de aynı doğal kanunlara tabidir ve birinde yaşanan bozukluğu diğerinde bir hastalığın açığa çıkması takip eder. Aristoteles'e ve Yunan doğa felsefesine göre makrokozmos dört elementten oluşmaktadır: Toprak, su, hava ve ateş. Her element de kuru-ıslak, sıcak-soğuk gibi dört 'nitelik'ten ikisiyle ilişkilidir (Snowden, 2021: 35-36).

Yunan kültüründe olduğu gibi Eski Mısır medeniyetlerinde de tıpla ilgili birçok kadim bilgi yer almaktadır. Mısır'da tıp tanrısı kavramı Helenistik çağda ortaya çıktığı için tıp bilgisinde Mısır'ın, Yunan tıp anlayışının da öncülü olduğu düşünülmektedir.

Bayat'a göre, M.Ö. 2800'lerde yaşayan ve devlet hayatında önemli mevkilerde bulunan İmhotep, toplum tarafından çok saygı gören bir kişi olduğu için Yeni İmparatorluk zamanında yüceltilmiş ve zamanla tanrılaştırılarak Yunan tıp tanrısı Asklepios ile bütünleştirilmiştir. İmhotep kültü Grek ve Roma dönemlerinde doruğuna ulaşmış, Nil nehri üzerindeki Philai adasında bulunan tapınakları, hastalara rüyalarında şifa yolunu göstereceği inancıyla, Asklepionar'da olduğu gibi İmhotep'e duâ etmeye ve uyumaya gelen hastalarla dolup taşmıştır (bkz. Bayat, 2003: 96).

Antikçağ'ın şifacıları için Yunan Tanrısı Asklepios önemli bir yere sahiptir. Snowden'in açıkladığı gibi, Tanrı Apollo ile ölümlü bir kadının oğlu olan Asklepios şifacıdır ve ismiyle tapınaklar etrafında yaygın bir mezhep serpilip büyümesine neden olmuştur. Antik dünyada hekimler kendilerine Asklepios'un oğulları anlamına gelecek şekilde 'Asklepiod' demişler ve onu mesleklerinin 'koruyucu azizi' olarak adlandırmışlardır. Asklepios'un tapınakları, sağlık kaplıcaları, sanatoryumların ve hastanelerin öncüleri olarak kabul edilmiştir (bkz. Snowden, 2021: 55-56).

Snowden, dört elemente karşılık gelen dört farklı sıvının hümorları oluşturduğunu belirterek bu dört elementi sıcak, soğuk, ıslak ve kuru olmak üzere dört gruba ayırmıştır. Bu hümorların bedende farklı oranlarda bulunması aynı zamanda dört mizacı belirlemiş ve bir kişinin melankolik, soğukkanlı, asabi ya da iyimser biri olup olmayacağına karar vermiştir. Ayrıca 'insanın dört çağı'na (çocukluk, gençlik, olgunluk ve yaşlılık) ve dört temel organa (dalak, beyin, safra kesesi ve kalp) karşılık geldiğini belirtmiştir.

Bedenin mikrokozmosu, makrokozmosun temel unsurlarını yineler. Beden de "hümor" denen ve dört elemente tekabül eden sıvıdan oluşur: Kara safra (toprak), balgam (su), kan (hava) ve sarı safra/cerahat (ateş). Kan sıcak ve ıslaktır, bedeni besler, sıcaklık verir ve diğer hümorları bedenin her yerine taşır. Balgam soğuk ve ıslaktır. Beyni besler ve kanın ısını hafifletir. Sarı safra veya öd ateşli, kuru bir hümordur. Safra kesesinde birikir ve bağırsaklardaki ekspulsif hareketleri kolaylaştırır. Kara safra kuru ve soğuktur. İştahı arttırır ve kemiklerle dalağı besler (Snowden, 2021:45).

Hümorlar ve onlara karşılık gelen nitelikler arasındaki uyum kişiyi hastalıklardan uzak tutarken, bu dengenin bozulması yeni hastalıklara neden olmaktadır. Hümorl dengersizliğe 'diskrazi' denmektedir. Diskrazinin nedenini anlayabilmek için şifacılar nabza bakmış, elle muayene etmiş, cildin ısısına bakmış ve idrarı testten geçirerek hastanın bedenini yakından takip etmişlerdir.

1.2. Edebiyat ve Hastalık

Sanat -onun özelinde edebiyat- yaşama ve evrene dair sorunların itkisiyle ortaya çıkar. Yani insanın arayışından, tereddütlerinden ve varoluşunu bunların içinde sürdürerek dünyayı anlamlandırma çabasından beslenir. İşte bu noktada hastalık hem sanatçıya hem de okura yeni bir pencere açar. Bahsedilen bu pencereyi Topçu, ruhsal ve fiziksel ıstırapın gerisinden yaşamı kavrama çabası olarak tanımlar (bkz. Topçu, 2021: 53-54). Çıkla, sanatkârların çoğunlukla normalin dışına çıkarak sorunlu konularla ilgilenmelerini edebiyat ve insan arasındaki ilişkiden kaynaklandığını ifade eder. Edebiyatın daha çok insanların hastalıklı halleri üzerinde durduğunu vurgulayarak klasik eserlerin de bilhassa hasta toplumları konu ettiğine dikkat çeker.

Edebiyatın ağırlıklı olarak sorunlu alanlarla ilgilenişi, sanatkârları doğal olarak anormalle, hastalıklı insanlık hâlleriyle meşguliyyete sevk etmiştir. O sebeple, sanat eserlerinin varoluşu ile hastalık arasında yakın bir ilişkiden söz etmek mümkündür. Yüzyılları aşan klasik eserlerin daima hasta insanları ve hasta toplumları konu alması bir anlam taşır (Çıkla, 2016: 19).

Edebi eserlerde salgın hastalıklar, bilhassa insanın veya toplumun bir hastalıkla karşılaştığında yaşadığı psikolojik etkileri aktarmada önemli bir rol üstlenir. “Salgınların toplumda bıraktıkları etkiler benzer özellikler gösterir. Salgının görülme süresine bağlı olarak da bu etkilerin kalıcılığı artabilir. İşte edebiyat bu noktada devreye girerek salgın hastalıkla karşı karşıya kalan insanın ölüm korkusunu, acizliğini, – diğer hastalıklardan farklı olarak – hastalığı başkalarına bulaştırma endişesini kendine malzeme eder” (Topçu, 2021: 54). Ayrıca ‘salgın edebiyatı’ türündeki eserler toplumsal, kültürel, dönemsel etkilere hayli açıktır ve bu etkiler eserin diline yansır. “Salgın edebiyatı türündeki eserlerin dilinde ilk göze çarpan ayırt edici unsur salgın metaforlarının kullanılmasıdır” (Nakıboğlu, 2021: 27).

Edebi eserlerde yer alan hastalıklar iki gruba ayrılır. Bunlar: maddi ve manevi rahatsızlıklardır. Maddi rahatsızlıklar daha çok beden rahatsızlıklarını ifade ederken, manevi rahatsızlıklar ruh ve sinir hastalıklarına karşılık gelir.

Tıp literatüründen literature’e yansıyan hastalıkları iki grupta değerlendirmek gerekir: Maddi/bedeni hastalıklar; manevi/ruhi-dimağî hastalıklar. Edebi eserlerde her iki türün örneklerine de rastlanır. Birinci türden olmak üzere zatürre, tifo, verem, sıtma gibileri bedenî marazlardan; ikinci türden olmak üzere ise hastalık derecesindeki aşk tutkusu, kıskançlık, (h)isteri, intihar deliliği, yabancılaşma ruhi ya da dimağî marazlardan birkaçıdır. Diğer taraftan verem gibi bedenî bir hastalığın müsebbipleri arasında yer alan aşkın/ kavuşulamayan aşkın açtığı marazlar da söz konusudur (Çıkla, 2016: 166).

Nakıboğlu'nun dile getirdiği gibi, “Salgın temini öykünün, tiyatronun, şiirin sınırlarına taşıyan pek çok başarılı modern edebiyatçı ‘salgın edebiyatı’ türünde ses getiren eserler verseler de modernitenin yönlendirmesiyle en çok rağbet edilen salgın edebiyatı örnekleri roman türündeki uzun eserler olmuştur” (Nakıboğlu, 2021: 22-23). Çünkü “romanın doğuşunda ve gelişiminde şehirleşme, sanayileşme, kozmopolitleşme ve burjuvazi gibi birçok faktör rol oynamıştır. Bunlar çoğunlukla sağlıklı değil, hastalıklı ilişkilerin artması sonucu yaşanan gelişimin neticeleridir” (Çıkla, 2016: 155). Bu düşüncelerden hareketle aslında hasta olan toplumun kendisidir. Toplumdaki hastalıklar arttıkça edebi eserlere giren hastalıklı kişiler ve hastalık çeşitlerinin de arttığı görülür.

Erken dönem Türk edebiyatının hikâye, roman ve piyes örneklerinde görülme sıklığı bakımından hastalıkları şöyle sıralanabilir:

1. En çok görülen hastalıklar kişilik bozuklukları/ ruhi hastalıklardır: aşk hastalığı, entrikacılık, haset, narsisizm, bovarizm, intihar, delilik, histeri, sinir buhranları, kumar-içki-fuhuş tutkusu...
2. İkinci olarak bedensel hastalıklarla karşılaşılır: verem, tifo, veba sıtma, zatürre, çiçek, kolera, sar'a frengi, kan çıbanı, apandisit...
3. En az görülen hastalıklar bedensel engeller/ fiziki özürlerdir (Çıkla, 2016: 166).

Hastalıklar edebi eserlere konu olmaktadır. Kimi zaman eserin ana konusu olurken, kimi zaman da eserde yer alan yardımcı konulardan biri olmaktadır. Anlatımı zenginleştiren maddi ve manevi hastalıklar aynı zamanda dönemin yaygın hastalıkları hakkında bilgi vermektedir.

1.3. Veba Hastalığının Tanımı ve Tarihçesi

Veba hastalığının tanımına ve tarihçesine bakıldığında vebanın, farklı coğrafyalarda farklı adlandırmalarla ifade edildiği dikkat çeker. Drancourt ve Raoult'un açıklık getirdiği gibi veba hastalığı Batı'da 'kara ölüm', Osmanlı'da 'tâun' olarak tanımlanır ve hastalığının etkeni Yersinia pestis adlı bakteri olarak gösterilir. Xenopsylla cheopis denilen sıçan pireleri vasıtasıyla Yersinia pestis insanlara taşınır ve insanlara ev kedileri, kemirgen pirelerinin ısırıkları, çizikler vasıtasıyla bulaşır. Hatta hasta hayvanların dokularına doğrudan temas edilmesi, hasta hayvanların solunum salgılarıyla ve hasta insanların solunum esnasında havaya saçtığı damlacıklar yoluyla da bulaşabilir (bkz. Drancourt ve Raoult, 2016; Akt. Nakıboğlu, 2021: 139).

Eski dönemlerde kötü hava şartları vebayı bulaştıran etkenler arasında görülür. Rakımı yüksek mevkilerde yaşamak ve hava temizleyici esanslar kullanmak dönemin

güncel çözümleri arasında yer alır. Buna ilaveten hastalığın tedavisinde ilaç ve merhem kullanımının yanında dua, astroloji ve büyü gibi doğaüstü inanışlardan da medet umulduğu görülür.

Eski Yunan ve Roma tıbbının etkisiyle önceleri hastalığın sebebi bozulmuş havaya bağlanır ve yüksek yerlerde ikamet edilmesi, temiz hava getiren rüzgârlara açık evlerde oturulması, yaşanan mekânda ve dışarıdaki havayı arındırmak için sirke, sandal ağacı ve gül suyu kullanılması tavsiye edilirdi. Sağlığı koruma yöntemleri arasında en yaygın olanı kan aldırma idi. Bunun yanı sıra hastalığın tedavisinde merhem, şurup, yakı vb. ilaçlar, yiyecek ve içeceğin hazırlanışına dair bilgiler de eserlerde yer almaktadır. Ayrıca çok sayıda farmasötik madde ihtiva eden ve her derde deva olarak kullanılan tiryaklar Avrupa'da olduğu gibi İslâm ülkelerinde de yaygındı. Modern tıp öncesinde hem Avrupa'da hem İslâm ülkelerinde vebaya karşı aynı türden önleyici ya da tedavi edici yöntemler kullanılmıştır. Tıbbın yanında dua, astroloji ve büyüye de sıkça başvurulmuştur. Veba duaları, büyü reçeteleri, muskalar, tılsımlar vb. mânevî tedavi usullerine vebaya dair eserlerde bolca rastlanmaktadır (Varlık, 2011: 176).

Kemirgen hayvanlar, *Xenopsylla cheopis*'in (doğu sıçan piresi) konağı haline gelir ve vebanın bulaşmasında doğrudan rol oynar. Tarla sıçanı ve gerbiller ev ortamlarındaki kara sıçanlarla bir araya gelince pireler kara sıçanlara geçerek vebayı ulaşım sistemlerine sahip insanların arasına yayar. Sherman'ın da açıklık getirdiği gibi veba, Aşağı Mısır'dan liman kenti Pelusium'a MS 540'ta ulaşır; buradan da İskenderiye ve sonra deniz yoluyla Bizans İmparatorluğu'nun başkenti Konstantinopolis'e yayılır (bkz. Sherman, 2021: 95).

Dünya tarihinde ilk hıyarcıklı vebanın 541 yılında ortaya çıktığı ve 755 yılına dek on sekiz dalga halinde devam ettiği görülür. Ardından ikinci veba salgını ise 1330'lu yıllarda başlayarak 1830'lu yıllarda kaybolur ve beş yüz yıl boyunca varlığını sürdürür. Hıyarcıklı vebanın üçüncü pandemisi ise Çin'de 1855'te patlak verir ve 1910 yılına kadar yirmi milyona yakın insanın ölümüne neden olur.

İlki büyük veba milâdî 541 yılında başlayan ve Jüstinyen vebası olarak bilinen hastalıktır. VIII. yüzyılın ortalarına kadar aralıklarla süren veba İslâm'ın doğduğu ve yayıldığı toprakları da etkilemiştir. Ardından XIV. yüzyıla gelinceye kadar büyük kayıplara yol açan veba salgını kaydedilmemiştir. 1330'larda Orta Asya steplerinden başlayıp 1347'de İpek yolu boyunca ilerleyen ticaret kervanları aracılığıyla İslâm dünyasına ulaşan ve "kara ölüm" diye nitelenen ikinci evre kısa sürede bütün eski dünyayı etkisi altına almış ve aralıklarla devam ederek XIX. yüzyılın ortalarına kadar ağır kayıplara sebebiyet vermiştir. Bombay vebası diye bilinen üçüncü evre XIX. yüzyılın ikinci yarısında Güneydoğu Asya'dan çıkarak bütün dünyaya yayılmış ve XX. yüzyılın ortalarına kadar sürmüştür (Varlık, 2011:176).

Geçmiş iki bin yıl boyunca yaşanan üç büyük hıyarcıklı veba pandemisi, savaşlar veya diğer enfeksiyon hastalıklarının neden olduklarıyla kıyaslanamayacak derecede

büyük sosyal ve ekonomik değişikliklere yol açar. İustinianos vebası olarak adlandırılan ilk veba pandemisi Akdeniz’e, kuzeydoğu Hindistan’daki bir merkezden veya Orta Afrika’dan gelir. İustinianos vebasını tetikleyen etken, tarla sıçanları ve gerbillerde vebanın bulaşma şekillerinin bozulması olarak kabul edilir. Bozulmanın nedeniyse bu kemirgenlerin sayısında bir patlamayı başlatan sıra dışı iklim koşulları olarak görülür. Çok sayıda sıçan ve gerbil, doğal yaşam ortamlarıyla bağlarını kopararak insanların yaşadıkları çevrelerin yakınlarına gelir (bkz. Sherman, 2021: 94-95). Veba salgınları genelde bahar veya yaz aylarında başlar ve soğuk havaların gelmesiyle söner.

Ilıman geçen baharlardan sonra nemli ve sıcak yazların gelmesi veba için özellikle uygun koşullar yaratır. Hastalığı taşıyan pirelerin, yumurtalarının olgunlaşması için sıcaklığa ve neme ihtiyaç duyarlar, soğuk ve kuru iklimlerde pirelerin faal olmadığı dikkat çeker (bkz. Snowden, 2021: 66). “Veba, onlarca yıl boyunca 3-4 yılda bir tekrarlar ve etkileri 7. yüzyıla kadar sürer. MS 600 yılına dek İustinianos vebasının nüfusta yüz milyonluk bir düşüşe neden olduğu -neredeyse Batı Avrupa nüfusunun yüzde ellisi- tahmin edilmektedir” (Sherman, 2021: 95).

İkinci pandemi Büyük Salgın’ın kaynağı, İustinianos salgınının doğuya doğru giderek yedi yüzyıl Orta Asya’daki kurak, çorak platolara (yaklaşık bugünkü Türkistan) özgü büyük kemirgen marmotlarda endemik olarak kalan ‘mikroplar’dır. Kürk avcıları vebadan ölen ya da ölmek üzere olan hayvanların kürklerini toplar ve kürkler Batılı alıcılara satılır. İpek Yolu’ndan geçen kervanlar Astrahan ve Saray’da açıldıklarında pireler kürklerden çıkar. Böylece veba, Astrahan ve Saray’dan Don Nehri boyunca Kırım’ın doğu kıyısına ve Rusya’nın liman kenti Kaffa’ya ulaşır. Sıçanlar bu limanlardaki gemileri mesken edinirler. Enfekte sıçanlar bu gemiler vasıtasıyla vebayı Akdeniz limanlarına ulaştırır, İstanbul ve Messina vebanın yayılımında odak noktasındaki iki şehir olarak dikkat çeker. Hastalık, Messina’dan Tunus’a, oradan da İspanya’ya, sırasıyla Cenova, Marsilya ve Pisa’ya yayılır. Veba, Londra’dan gemilerle taşınan yünlerle Bergen ve İskandinavya’ya, en sonunda da Polonya ve Rusya’ya ulaşarak Avrupa’yı esir alır (bkz. Sherman, 2021: 96-97).

Hıyarcıklı veba pandemisi sadece Batı dünyasını değil Osmanlı topraklarını da derinden etkiler. Önemli ticaret yolları vebanın dolaşımını hızlandıran yerler haline gelir.

Osmanlılar'ın en güçlü dönemini yaşadığı, Safevî ve Bâbü'r imparatorluklarının hızla geliştiği XVI. yüzyılda yeni ticaret ve haberleşme ağlarının kurulması, yol güvenliğinin sağlanması ve bölgeler arasındaki hareketliliğin artmasıyla hastalığın eskisinden daha kolay ve daha geniş alanlara yayıldığı görülmektedir. İran, Irak ve Azerbaycan'da Safevîler birçok Avrupa devletiyle ticarî ilişkiler kurmuş, yeni yollar, köprüler, kervansaraylar sayesinde bölgede önemli ticaret merkezleri oluşturulmuş, insanların ve ticaret mallarının dolaşımı artmış, bunun sonucunda Safevî toprakları veba salgınlarından ciddi biçimde etkilenmiştir. Aynı dönemde bütün Hint yarımadasına yayılan ve XIX. yüzyılın ortalarına kadar hüküm süren Bâbürlüler de birçok Avrupa devletiyle ticaretini geliştirmiş, Kızıldeniz ve Basra körfezinden geçen ticaret yolları yanında Doğu Afrika ve Doğu Asya ile olan ticaretin de artması ve ülkenin batısındaki kervan ticareti yolunun önem kazanmasıyla Bâbürlü toprakları veba salgınlarına hedef olmuştur. (Varlık, 2011: 176).

Balkanlar, Karadeniz kıyıları, Kafkaslar, Orta Asya, Anadolu, Kuzey Afrika ve Doğu Akdeniz gibi önemli ticaret yolları veba salgınının yayıldığı kilit noktaları olarak kabul edilir.

Balkanlar, Karadeniz, Kafkasya, Orta Asya, Anadolu, Arap yarımadası, İran, Kuzey Afrika ve Doğu Akdeniz arasındaki ticaret yollarının kesişme noktasında yer alan Osmanlı Devleti toprakları veba salgınlarının yayılmasını kolaylaştıran yeni bağlantı ağları teşkil etmiştir. Fetihler sonucunda imparatorluk toprakları ve nüfusu çok artmış, eski ticaret ve haberleşme yollarına yenileri eklenmiştir. Aynı dönemde ortaya çıkan ya da gelişen birçok şehir merkezi ve hızla artan nüfus da salgınlar için uygun şartlar hazırlamıştır (Varlık, 2011: 176).

İkinci veba pandemisi ile Avrupa büyük bir sarsıntıdan geçer. “İtalyan ana karası ile Avrupa kıtasının tümü, genel salgının yarattığı yıkımla kuşatılır. Avrupa’da vebanın yıkımını yaşayan ilk yerlerin İtalyan kentleri olması tesadüf değildir. Erkenden yıkıma uğramaları, İtalya’nın Akdeniz ticaretinin merkezinde olmasından kaynaklanan coğrafi kırılganlığını yansıtır” (Snowden, 2021: 69). Sadece ticaret ve ekonomi alanında kırılmalar yaşanmaz, aynı zamanda eğitim, tıp ve hukuk gibi alanlar da bu pandemiden büyük bir darbe alır.

Ölü sayısı arttıkça okumuş insan sayısı da azalır, bu durumdan özellikle hukukçuların, hekimlerin ve rahiplerin yetiştirildiği üniversiteler etkilenir. Seyahat kısıtlaması öğrencilerin uzak şehirlerdeki üniversitelere kaydolmasına engel, ancak hastalık yeni üniversitelerin kurulmasına vesile olur. Eğitim için artık Bologna veya Paris’e gitmeye gerek yoktur. Bazı eğitim merkezlerinin önemini azaltan bu durum eğitim reformuna yol açar ve eğitim yerel dillerde gerçekleştirilmeye başlanır (bkz. Sherman, 2021: 89).

Vebanın olası etkeni üzerine *De Contagione et Contagiosis Morbis* (Bulaşma ve Bulaşıcı Hastalıklar Üzerine) adlı kitabında makul bir teori geliştiren ilk hekimlerden

biri Girolamo Fracastoro olur (1478-1533). Fracastoro, vebanın (ve başka hatalıkların) ‘bulaştırıcı tohumlar’ (*seminaria*) ile taşınabileceğini yazar. Hastalığın vücuda mikrop adı verilen mikroskopik parazitlerin girmesi sonucunda oluştuğu yönündeki görüş, mikroskop tarafından görünür kılar. Bu görüş ile teknoloji arasındaki bağın kurulabilmesi için, Kara Ölüm’ün ortaya çıkmasının ardından beş yüzyıldan fazla bir zaman geçmesi gerekecektir. 19. yüzyılın ortalarında biri Fransa’da Louis Pasteur’ün (1822-1895), diğeri Almanya’da Robert Koch’un (1843-1910) liderliğindeki iki ekol, belirli bir mikrobun belirli bir hastalığın etkeni olduğunu belirler; yani mikrop teorisini ortaya atarlar (bkz. Sherman, 2021: 90-91). Hıyarcıklı vebanın üçüncü pandemisi bu kez Avrupa’yı çok etkilemez. Yalnızca üçüncü dünya ülkelerini etkisi altına alarak Hindistan’ı derinden sarsar.

Üçüncü pandemi sırasında hıyarcıklı veba ezici bir şekilde üçüncü dünya ülkelerini harap ederken, Avrupa ve Kuzey Amerika’nın sanayi ülkelerini büyük oranda es geçti. Üçüncü veba salgını hepsinden çok Hindistan’ı kasıp kavurmuştu. 1898 ve 1910 yılları arasında 13-15 milyon kadar insanın ölümüne yol açtı. Sanayileşmiş Batı’ya büyük oranda dokunmasa da beş kıtaya yayılmıştı. Ayrıca Hindistan ve Çin’de veba, ikinci pandemide olduğu gibi evrensel bir hastalık olmamıştır. Hindistan’da Avrupalıları veya zenginleri çok nadiren etkilerken, Bombay ve Kalküta’yı yeğlemiştir (Snowden, 2021: 72).

Üçüncü veba salgını 1860’larda Çin’de başlar. Günümüzde görülen vakaların çoğu bubon vebasıdır. Enfekte bir kemirgenden kan emerek beslenmiş sıçan piresinin insanı ısırmasıyla oluşur. Bakteri, koltuk altı ve boyundaki, fakat daha sıklıkla kasıklardaki lenf düğümlerine yayılır. Sonuç olarak ortaya şişmiş ve ağrılı lenf düğümleri olan bubo çıkar. Buboların görünmesinden üç gün sonra yüksek ateş başlar, kişi hezeyan halinde olur ve derideki kanamalar, siyah lekelerin ortaya çıkmasına yol açar. Bubolar büyümeye devam eder; kimi zaman bir tavuk yumurtası boyutlarına ulaşır ve patladıklarında dayanılmaz ağrılara sebep olurlar. Ölüm, belirtilerin ortaya çıkmasından iki ile dört gün sonra gerçekleşir. Kimileri, hastalığa deride çıkan siyah lekeler nedeniyle Kara Ölüm dendiğini ileri sürerken, kimileri de korkunç veya ölümcül hastalık anlamına gelen Latince *pestis atra* ifadesinin hatalı çevirisinden kaynaklandığını düşünülür (bkz. Sherman, 2021: 97-98). Üçüncü pandemiyle birlikte halk sağlığı konusunda yeni politikalar geliştirilir ve halkı damgalayan, ötekileştiren ve suçlu gibi hissetmesine neden olan önlemler kaldırılır. Yerine pire ve böcek öldürücü, fare zehri gibi hastalığın yayılmasını engellemeyi hedefleyen önlemler gelir.

Üçüncü pandeminin en büyük etkisi, hastalığın karmaşık etiyolojisinin kemirgenler, pireler ve insanlarla arasındaki etkileşimlerin açığa çıkarıldığı

anı damgalamasıdır. Neticede 20. yüzyılın başından itibaren, bu bilgiler ışığında şekillendirilmiş yeni halk sağlığı politikaları uygulanmaya başlanır. Otoriteler pireleri ve fareleri böcek öldürücüler, tuzaklar ve zehirlerle hedef alırlar. Böylece ikinci pandemiye ve üçüncüsünün ilk yıllarına damga vurmuş acımasız veba karşıtı önlemleri kaldırmış olurlar (Snowden, 2021: 73).

Hıyarcıklı veba sadece kitlesel ölümlere yol açmaz, aynı zamanda Avrupa'nın nüfus yapısını da etkiler, hızla büyüyen Avrupa nüfusunu durdurur. Bu da Avrupa'nın ekonomik bir sarsıntı yaşamasına neden olur. Ekonominin yanı sıra dini inançları da etkiler. Ölüm korkusunu tetikleyen veba hastalığı, kendilerinden sağlık dileyebilecekleri kutsal kişilere duyulan ilgiyi de artırır.

Hıyarcıklı veba, toplumu her yönüyle etkileyen hastalıklar için verilebilecek en iyi örneklerden biridir. Erken modern Avrupa'nın demografisini dönüştürmüştür. Her kuşakta ayrı salgınların patlak vermesiyle tekrar eden döngüleri, 14. ve 18. yüzyıllar arasında nüfus artışı üzerinde büyük bir frenleyici olmuştur. Ekonomik yaşama ve kalkınma üzerinde de yıkıcı etkiler bırakmıştır. Dahası dini ve popüler kültürü hatırı sayılır oranda etkilemiş, yeni bir dini inanışa, veba azizlerinden oluşan kültlere ve çarmlı gerilmeyi aktaran tiyatro temsillerine vesile olmuştur. Hıyarcıklı veba aynı zamanda insanların ölümlülükle ve aslında Tanrı'yla ilişkilerine derinden tesir etmişti (Snowden, 2021: 63).

Vebaya yakalanan topluluklar toplu histeri ve şiddet hissettiklerinden hastalığı ilahî bir ceza olarak görürler. Dolayısıyla insanların kızgın bir tanrıyı yatıştırmaya çabaları dinî tepkilere neden olur. Kilise, kıyamet günü olduğunu ve günahkârların daha az acı çekmesi için hiçbir şey yapılamayacağını öne sürerek vebanın sorumluluğunu Tanrı'ya yükler. Ancak Sherman'ın ifade ettiği gibi, insanlara son dualarını yaptıran rahipler arasındaki yüksek ölüm oranı, ruhban sınıfına yönelik inancı sarsar, çünkü hastalıktan kaynaklı ölümleri önlemekte çok acizdirler. Kilisenin artık insanlara yeterince huzur sağlayamaması, hastaları iyileştirme gücüne sahip koruyucu azizlere olan ilgiyi artırır. Bu salgın hastalık azizlerinden biri Aziz Roch, bir diğeri de Aziz Sebastian'dır (bkz. Sherman, 2021: 89). Bu bağlamda veba ile mücadelede yorgun düşen halklar inandıkları tanrıyı da sorgulamaya başlar. Başlarından geçen bu kadar kötü ve yıkıcı bir hastalığa karşı tanrının bunlara dur dememesi insanlarda tanrının var olmadığı düşüncesini doğurur.

Bazıları için hıyarcıklı veba deneyimi, korkunç bir sonuca varıp belki ortada Tanrı diye bir şeyin olmadığı sonucuna götürmüştü. Müşfik ve her şeye gücü yeten bir varlık, ayırım gözetmeksizin erkek, kadın ve çocukları öldürüp büyük kentlerde yaşayan nüfusun yarısının canına kıymazdı. Tarihe geri bakıldığında ve anakronizmle, travma sonrası stres denilebilecek psikolojik bir sarsıntıydı (Snowden, 2021: 63).

İnsanların tanrıyı olan inancın azalmasında ana nedenlerin biri de hastalığın kişiler üzerinde yayılma biçimi olur. Kabakulak, kızamık, çiçek ve çocuk felci gibi bulaşıcı hastalıklar öncelikle çocukları ve yaşlıları vurur. Fakat veba farklı olarak orta yaş erkekleri ve kadınları hedef alır. Ayrıca veba, ekonomik, demografik ve toplumsal altüst oluşları büyüterek ardında sayısız yetim, dul ve muhtaç aile bırakır. İlaveten çoğu salgın hastalığın aksine veba, yoksulları yeğlediğine dair hiçbir emare göstermez. Herkese saldırır ve toplum içinde nihai hesaplaşma gününün, ilahî gazap ve adalet gününün geldiğine ilişkin bir algı yaratır.

1. 3. 1. Edebi Eserlerde Veba

Hastalık, en basit tabirle, standart işleyiş içerisinde ilerleyen fiziksel ve ruhsal sistemde görülen aksaklık sonucu ortaya çıkan durumdur. Tahmin edileceği üzere hastalıkların onlarca farklı nedeni olabilir. Topçu'nun açıklık getirdiği gibi, tıp, gerek hastalıkların mikrobunu ortadan kaldırmak, gerekse hastalıklara yakalanmayı önlemek adına birçok farklı disiplinle iş birliği halinde çalışmalarını sürdürür. Hastalığı edebiyat araştırmacıları için çalışma konusu haline getirense yaratım süreci ile kurduğu ilişki ve bireysel, toplumsal düzlemdeki yansımalarıdır (bkz. Topçu, 2021: 53). Erer ise hastalık ve edebiyat ilişkisini şu şekilde tanımlar; “İnsan yaşamının en önemli unsurlarından sağlık ve hastalık kavramları da çoğu zaman edebi eserlerin ya ana teması olmuştur ya da yazarın hekim olmasından kaynaklanarak tecrübelerini yansıtmaları şeklinde karşımıza çıkmıştır. Çoğunlukla da tıbbi anlamı dışında sosyal boyutuyla irdelenmiştir” (Erer, 2012: 56). Salgın edebiyatı bilinen en eski tematik türlerden biri olup geniş bir çatı özelliği gösterir.

Bu geniş çatının altında geleneksel, modern, modernist, postmodern dönemde verilmiş destan, halk hikâyesi, masal, şiir, roman, tiyatro, öykü, anlatı gibi salgın ve salgına sebep olan hastalığı anlatan pek çok edebî türdeki eser yer alır. Nakıboğlu'nun da açıklık getirdiği gibi, salgınların anlatımı modernitenin temel dinamiklerinin ve ideolojisinin taşıyıcısı olan romanlar ayrı bir edebî tür olarak destanlardan, romanslardan, masal ve halk hikâyelerinden ayrışıp özerkleşerek ortaya çıkar (bkz. Nakıboğlu, 2021: 9). Çıkla, ana konusu bakımından merkeze hastalığı alan roman sayısının azlığını vurgular, her ne kadar edebi eserlerde hastalık ve hasta insanlar sıklıkla yer alsın da hastalığın tamamen bir konu olmadığını vurgular ve ana konusunun hastalık olduğu romanların sayısının çok az olduğunu belirtir.

Ana konusu hastalık olan roman sayısı hem dünya edebiyatlarında hem de Türk edebiyatında çok azdır. Dünya Edebiyatlarından ilk akla gelen Albert Camus'nün *Veba'sı*, bizde ise Peyami Safa'nın *Dokuzuncu Hariciye Koşuşu*'dur. Böyle olmakla beraber, aslında hemen bütün romanların hastalıkla veya hasta insanlarla en az bir açıdan ilişkili olduğunu söylemek mümkün görünüyor. Zira roman türü hastalıklı çağların marazi bireylerinin hastalıklarını işleyen bir türdür bir bakıma (Çıkla, 2016: 96).

Salgın edebiyatına özgü eserlerin meydana gelmesi o toplumda görülen hastalığın kendisiyle değil de daha çok topluma yayılmasıyla ilgilidir. Çünkü salgın ile bir hastalık toplumda tanınır ve yaygınlık kazanır. Toplum genelinde daha az kişiyi etkileyen metabolik bir hastalık, halk arasında daha az bilineceğinden daha çok bireysel bir hastalık olarak kabul edilir.

Bu türdeki eserlerin ortaya çıkışını hazırlayan toplumda nadiren görülen hastalıklar değil salgın hastalıkların sebep olduğu ve toplumun geneline hastalığın yayılmasına neden olan salgınlardır. Bir salgın hastalığın toplumdaki tanınırlığı sebep olduğu salgınların sayısındaki fazlalık ve salgınların büyüklüğü ile doğru orantılıdır. Dünya genelinde çok az kişiyi etkileyen veya metabolik bir hastalık toplum tarafından görece daha az tanınır ve salgın hastalıklar gibi bir yayılım, bulaşıcılık özelliği göstermedikleri için toplumsal değil bireysel olarak değerlendirilirler. Oysa salgın hastalıklar sebep oldukları salgınlar üzerinden tanınırlar. Salgının sebebi hastalık olsa da hastalığın toplum genelinde bu derece yayılmasının, tanınmasının sebebi sonuçta hastalığın sebep olduğu salgındır (Nakıboğlu, 2021: 24).

Decameron'un yazıldığı 1350'li yıllarda, dünyayı etkileyen büyük bir veba salgını yaşanır. Salgına yakalanan insanların bedenlerinde siyah hıyarcıklar çıktığı için bu hastalık aynı zamanda kara ölüm olarak adlandırılır. Koçyiğit'in belirttiği gibi bu salgında Avrupa nüfusunun üçte biri hastalıktan dolayı hayatını kaybeder. Bir yandan veba, insanların hayatlarını alırken diğer yandan da ortaya çıkan otorite boşluğundan yararlanan hırsızlar, katiller ve zorbalara yüzünden salgının yükü daha da artar, mal ve can güvenliği kalmadığı için kaos yaşanır (bkz. Koçyiğit, 2020: 10).

Thucydides, M.Ö. 430 yılında Atina'da patlak veren veba salgınının nasıl bir düzensizlik ve yasa tanımazlığa yol açtığını ve dilin kendisini nasıl bozduğunu anlatır. Boccacio'nun, *Decameron*'un ilk sayfalarında 1348 yılındaki büyük veba salgınını anlatışındaki esas meselesi, Floransa'lı vatandaşların ne kadar kötü davranışlara sürüklendiğini gözler önüne serer. Dolayısıyla ölümcül olan hastalık, her zaman için bir ahlaki karakter testi olarak görülür (bkz. Sontag, 2005: 45-46). *Decameron*, sadece büyük veba salgınını anlatan bir eser olarak önem kazanmaz, anlattığı konulardaki yenilikleriyle de önemlilik arz eder. Salgın döneminde anlatılan farklı konulardaki hikayelerle konu alanının ne kadar genişleyebileceğine dair ön bilgi vererek bu türde bir arketip gibi öne çıkar ve yol gösterici olur.

Decameron modernitenin ilk edebî eserlerinden biri ve roman türünün ilk örneği olarak salgını anlatmaya girişirken destanların anlatım alanından konu ödünçlemesine gitmektedir. (...) *Decameron* bir geçiş dönemi eseri olma özelliği taşıdığı kadar türünün ilk örneği olması açısından da önemlidir. Bu ilk örnek bir arketip gibi hem daha sonra yazılan salgın romanlarına gerek biçim gerek anlatım yöntemleri tercihinde yol gösterici olmuş, tematik türün sürekli tekrarlanan motiflerini içerip gözlemci bir anlatıcı figürü anlatıya dahil etmesiyle romanın özgün bir yapı kazanmasını sağlayarak romanı diğer edebî türlerin önüne geçirmiş hem de edebî bir tür olarak romanın anlatabileceği konular alanının salgın döneminde anlattığı farklı konulardaki hikâyelerle ne kadar genişleyebileceğine dair bir ön bilgi vermiştir (Nakıboğlu, 2021: 21-22).

Daniel Defoe, *Veba Yılı Günlüğü*'nde, Londra'da 1665 yılındaki son büyük veba salgınını anlatır. Vebanın kente sinsice yayılmasıyla zenginler, özellikle soylular aileleriyle uşaklarını alıp şehri terk etmeye başlar; eşya, kadın, hizmetçi ve çocuk dolu faytonlar, yük taşıyan arabalarla caddeler dolup taşar. Özçetin'in de açıkladığı gibi, sağlık belgesi alabilmek için belediye başkanının kapısını kalabalıklar sararken hükümet, seyahat edenlere engel olmak için yollara gişe ve barikatlar kurar. İnsanlığı karamsarlığa iten korkunç durum ilerledikçe Defoe, halkın kehanetlere, astrolojik uydurmalara, kocakarı öykülerine düşkünlüğünü ayrıntıyla anlatır (bkz. Özçetin, 2020: 16-17).

Veba salgınını konu edinen edebî eserlerden biri de *Nişanlılar*'dır. "Alessandro Manzoni'nin (1785-1873) *Nişanlılar*'ı, Milano salgınından bahsedilen tarihî, siyasi bir romandır. Salgını, çeşitli sosyal kesimlerin gözünden değerlendirerek siyasi ve ekonomik yapıya etkisini akıcı bir dille anlatır" (Yenen, 2020: 27). Eserin ilerleyen bölümlerinde, Sağlık Müdürlüğü'nün kenti saran yokluk nedeniyle tehlike yaratan salgın hastalık karşısında önlemler almaya çalıştığı görülür. Yoksulların bir arada karantinada kalabileceği, giderlerinin belediye tarafından karşılanacağı bir yapı önerilir, fakat bu yapı yüz kırk yıl önce veba salgınında kullanılmış geniş bir barınaktır. Pek çok yoksul buraya kendi isteğiyle gider ve burada ölür. Buraya giderken yolda hayatını kaybedenler ve kapıda gücü yetmediği için yığılanlar, geniş kalabalık grupları oluştururlar. Ayrıca karantina çağrısına uymayıp sokaklarda yatmayı tercih edenler devriyelerce toplanıp bu merkezlere getirilir. Devlet devriyelere getirdikleri her dilenci için para ödülü verir ve bu barınaklarda aynı odada ve kötü koşullarda kalırlar. Toplumun yoksul ama özgür ruhlu kesimi ise büyük şehri terk ederek kırsalda yaşamaya çekilir.

Edgar Allan Poe'nun *Kızıl Ölümün Maskesi* ise, kara veba benzeri bir salgın hastalık esnasında, dışarıda bırakılanların intikam ve haset duygularını körükleyecek

biçimde, onların vebalini alan bir prensin, Prospero'nun, kendine yakın tuttuğu bin kişiyle sarayına kapanıp bolluk ve zevkusefa içerisinde geçirdiği ayların tasvirinin ve devamında geliveren akıbetinin anlatımından yola çıkar. Kişinin ölümden kaçamayacağını, ölüm karşısında nasıl da eşit olduğunu, bencilliğin, anlayışsızlığın, yardım etmekten, duygudaşıktan uzak durmanın hikâyesidir (bkz. Karakiraz, 2020: 32).

Salgın edebiyatının önemli eserlerinden biri de Jack London'un *Kızıl Veba* eseridir. *Kızıl Veba*'nın sorunu, bilimin yeterince ilerleyemediği gerçeğiyle ani bir hastalık salgını sonucu yüzleşilmesidir. Deneyimlenmekte olan bütün modern yaşamın doğanın bir refleksiyle yıkılabilirliğini, bir başka deyişle doğa karşısında kırılganlığını ima eder. Böyle bir bilgi, yaşanan zemini tekinsiz kılar (bkz. Başer, 2020: 43).

Batı edebiyatında *Decameron*, *Kızıl Veba*, *Kızıl Ölümün Maskesi*, *Veba Yılı Günlüğü*, *Veba* gibi ilk akla gelen eserlerle 'veba edebiyatı' olarak tanımlanabilecek ayrı bir başlık açmak mümkündür. Yeni Türk edebiyatına bakıldığında vebadan öykülerde birkaç kelimeyle bahsedildiği dikkati çeker. Veba salgınlarının Batı'da olduğu gibi öykünün merkezine yerleştirildiği örnekler bulunmaz.

Veba salgınına bizzat şahit olmuş öykü yazarlarının dahi veba hakkında öyküler kurgulamadıkları görülür (bkz. Nakıboğlu, 2021: 141). Reşat Nuri Güntekin'in uzun hikâyesi *Salgında* yetmiş sayfa boyunca Anadolu halkının salgınla savaşını farklı boyutlarıyla anlatılır. Kaymakama yarı resmi olarak gönderilen bir mektup, Ihlamur Kasabası'na bağlı Karlıbel Köyü ilkokulu öğretmeninden gelir. Öğretmen Cevdet, mektubunda köyde bir salgının başladığını haber vererek yardım talebinde bulunur. Nakıboğlu, Türk öykülerinde vebadan çok az bahsedilmesinin ya da hemen hemen hiç yer verilmemesinin nedenini salgın dönemlerinin artık görülmemesinde ve eski dönemlerde kalmasında bulur (bkz. Nakıboğlu, 2021: 142). Cumhuriyet Dönemi'nde Türk öykülerinde vebadan çok az, belki birkaç kelimeyle bahsedilir. Öykünün kurgusunda vebanın işlevsel olarak kullanıldığı öyküler çok nadirdir. Öykücülerin vebaya, Cumhuriyet Dönemi'nde hemen hiç yer vermemelerinin en büyük sebeplerinden biri vebanın artık sahneden çekilmiş bir salgın hastalık olmasından, yaşanan büyük veba salgınlarının geride kalmasından kaynaklanır.

İhsan Oktay Anar'ın *Amat* eserine bakıldığında ise, günahkâr gemicilerin sonunu veba salgınının getirdiği görülür. Bir gece aralarında geçen konuşmalarda bütün gemicilerin işledikleri on emire aykırı günahlarının ortaya serilişine tanık olunur. Veba, bu günahların bir cezası gibidir. Gemicilere yağmalamak için saldırdıkları bir gemide dolaşan farelerden bulaşır ve gemiye çıktıktan sonra geç de olsa mürettebatın vebadan öldüğü anlaşılır. Ama gemi kaptanı Diyavol Paşa bunu umursamaz ve gemiyi mürettebatın ceza yükünü taşımasını ister gibi *Amat*'a çektirir (bkz. Aydın, 2020: 124). Bahsedilen eserlerde görüldüğü üzere, edebi eserlerde hastalık özelde ise veba önemli bir yer edinir.

Hastalık ve insan arasındaki ilişki nasıl doğal bir durumsa edebiyat ve insan arasındaki ilişki de o kadar kaçınılmaz kabul edilir, çünkü “tıbbın ve sanatın temel uğraş alanları insandır. Edebiyat, yazarın gözüyle hayatın bir yansıması olmakla birlikte hayatın içinde olan hasta, hastalık ve hastalıkların tedavi süreçleri ile hastalıkların insanlardaki psikolojik ve sosyolojik yansımalarına da yer verir. Böylece halkın hastalığa, hekime ve tıbbı bakışına ve tıbbi gelişmeler konusundaki düşüncelerine örnekler sunabilir” (Erer, 2012: 56). Çıka ise bu konuya ilişkin düşüncelerini şu şekilde ifade eder: “Nasıl ki tıp -geçmişten bugüne-, beden ve ruh gibi, iki ana yapıdan oluşan insanoğlunun hem beden sağlığı hem de ruh sağlığı ile ilgilenmektedir; aynı şekilde edebiyat da insanın sağlığı ve hastalıkları ile ilgili nice anlatıya yer vermiştir” (Çıkla, 2016: 164).

16. yüzyılın son dönemleri ile 17. yüzyılda vebanın kol gezdiği İngiltere’de, tarihçi Keith Thomas’a göre, mutlu insanların vebaya yakalanmayacağı inancı çok yaygındır. Dolayısıyla, hastalıklara zihinsel durumların yol açtığı ve bu yüzden irade gücüyle iyileştirilebilecekleri şeklindeki teoriler, her zaman için, bir hastalığın fiziksel kaynağının ne kadar anlaşılamadığını gösterir. Ayrıca modern dönemde hastalığı psikolojik bir zeminde açıklama eğilimi görülür. Psikolojik kavrayış, bir hastalığın gerçekliğinin temellerini oyar ve bu gerçeklik açıklanma ihtiyacı duyar. Psikolojinin popülaritesi ve ikna ediciliği, önemli ölçüde, onun yüceltilen bir tinselcilik olmasından kaynaklanır: tinin madde karşısındaki önceliğini olumlamanın seküler, görünüşte bilimsel yoludur (bkz. Sontag, 2005: 61-62). Dolayısıyla hastalık ruhsal ve fiziksel ıstırapın gerisinden yaşamı kavrama çabasıdır. Bu kavrama çabasında okur veya yazar az kontrol edebildiği ya da hiç kontrol edemediği hastalık gibi ağır koşullar üzerinde kontrol sağlama duygusunu yaşamak ister.

Sanat -onun özelinde edebiyat- yaşama ve evrene dair soru/sorunların etkisiyle ortaya çıkar. Yani insanın arayışından, tamamlanmamışlığından, tereddütlerinden ve varoluşunu bunların içinde sürdürerek dünyayı anlamlandırma çabasından beslenir. Tamamını sisteme dâhil olmuş ve hayatı kabullenmiş içerisinde yaşayan insanların oluşturduğu bir dünyada sanatın varlığı da tartışmalı olacaktır. İşte bu noktada hastalık hem sanatçıya hem de okura yeni bir pencere açar: ruhsal ve fiziksel ıstırabın gerisinden yaşamı kavrama çabası (bkz. Topçu, 2021: 53-54).

Salgın dönemlerde halkın yaşadığı psikolojik bunalımlar salgının kendisiyle birlikte toplumda büyük bir kaos yaratır. İnsanlar birbirinden kaçmaya başlar, herkesin kesin olarak öleceklerine inandıkları kişilerden uzak dururlar. Salgından kaçamayacağından ve öleceğinden emin olanların ise kendini kaybetmiş bir halde para harcadıkları kayıtlara geçer (bkz. Arslan, 2020: 12-13).

Destan, halk hikâyesi, masal, şiir, roman, tiyatro ve öykü gibi çeşitli türlerde hastalıklara sıkça yer verilmektedir. Yalnız hastalığın ana konu olduğu eserler azdır. İnsanoğlunun duygu ve düşüncelerini, gündelik yaşamını, kendini ve dünyayı anlamlandırma çabasını konu edinen edebiyat içerisinde hastalık, geçmişten günümüze insanlığın ruhsal ve fiziksel kederini ortaya koymaktadır.

1.4. Kolera Hastalığının Tanımı ve Tarihçesi

Bu bölümde veba hastalığına tanımına ve tarihsel sürecine değinildikten sonra kolera hastalığı edebiyat çerçevesinde ele alınacaktır. Farklı dönemlerde, farklı coğrafyalarda salgın hastalık olarak toplu ölümlere neden olan kolera, öncelikle tıp alanındaki tanımıyla dikkat çeker. Sağlık Bakanlığı'nın sözlüğündeki tanımında kolera, *Vibrio cholerae* isimli bakterinin neden olduğu bağırsak enfeksiyonuna bağlı olan, akut ve şiddetli ishal ile seyreden bir hastalıktır (<https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/bulasici-hastaliklar/kolera/kolera-liste/kolera.html>). Su ve kişisel hijyenin az olduğu yerlerde görülme olasılığı çok yüksektir. Göçmen kampları ve yerleşik hayata geçmeyen toplumlarda görülen kanalizasyon sıkıntıları hastalığın yayılımını kolaylaştırır.

Tarihsel olarak bakıldığında, Sanayi Devrimi'yle birlikte köyden şehirlere yapılan göçler hızlanır. Sanayinin ilk geliştiği dönemlerde kolera, kaotik ve plansız kentleşme, hızlı demografik artış, yetersiz ve güvenli olmayan su kaynaklarıyla kalabalık kenar mahallelerde yayılma imkânı bulur.

18. ve 19. yüzyıllarda Sanayi Devrimi'nin hız kazanmasıyla daha çok sayıda tekstil ve çelik işçisine gereksinim duyuldu. Bu gereksinim sonucunda köylerden şehirlere göçler başladı. Sayıları hızla artan işçilerin yaşayacağı sıra evler inşa edildi. Zaman zaman on veya daha fazla kişiden oluşan aileler tek bir odada yaşıyor ve sıra evlere ait ortak su kaynaklarını ve tuvaleti kullanıyorlardı. Tuvalet atıkları çevredeki dar sokaklara ve sığ kuyulara taşıyordu (Sherman, 2021: 47).

19. yüzyılın başlarında Hindistan'da endemik bir hastalık olarak görülür, ancak 1817'de büyük bir salgın patlak verinceye dek başka bölgelerde bilinmez. Snowden, kısa bir süre içerisinde Hindistan'ın sınırlarını aşarak yayıldığını ve 1830'da Avrupa'yı da içine alan bir büyüme gösterdiğini belirtir. O günden sonra da yedi kolera pandemisi yaşanır (bkz. Snowden, 2021: 317). Yedi pandemi tarihsel olarak sıralandığında: 1817-1823: Asya; 1830'lar: Asya, Avrupa, Kuzey Amerika; 1846-1862: Asya, Avrupa, Kuzey Amerika; 1865-1875: Asya, Avrupa, Kuzey Amerika; 1881-1896: Asya, Avrupa; 1899-1923: Asya, Avrupa; 1961-günümüz: Asya, Güney Amerika, Afrika.

Koleranın başlangıçta tek belirtisi, önceden hiçbir uyarı olmaksızın bağırsakların boşalma ihtiyacıdır. Şiddetli krampların başlamasıyla büyük bir acı hissedilmeye başlanır. Pirinç suyu görünümünde, çok fazla miktarda sıvı vücuttan dışarı atılır. Ağrı arttıkça kişi rahatlamak için çenesini dizlerine dayayarak büzülür; soluğu dişlerinin arasından ıslık gibi çıkmaya başlar. Ölümün bu evrede gerçekleşmesi durumunda bacaklar açılmayacağından kurban, fetüs pozisyonunda gömülmek zorunda kalır. Bu ilk atakta ölmeyenleri ise acılı ve yavaş bir ölüm bekler, avurtlar çöker ve kontrolsüz sıvı kaybı yavaşlasa da devam eder. Saatler geçtikçe deri kararır, gözler anlamsız ve boş bakar, hayat sona erer (bkz. Sherman, 2021: 41). Sherman'ın hastalık sürecinin tanımına dayanarak Nakıboğlu'nun tanımı ise şu şekilde yer alır:

Kolera etkeni *Vibrio cholerae*dir, hastalık ishal, kusma, vücutta sıvı ve elektrolit kaybına sebep olur. Kolera ince bağırsakları etkileyen bir hastalıktır. Dışkı pirinç suyu görünümünün alıp kanlı da olabilir. Günde otuz, kırk kez dışkılanabilir. Dildeki paslı görünüm, ishale eşlik eden kusma, halsizlik, gözlerde çökme, elektrolit kaybı sebebiyle bacak ve kollarda kramplar meydana gelir, böbrekler çalışmaz olur ve hastalık çok hızlı bir şekilde insanı ölüme sürükleyebilir. Tek taşıyıcısı insan olan kolera, hastalık etmeniyle kirlenmiş su ve yemekler aracılığıyla hızla bulaşır (Nakıboğlu, 2021: 108-109).

Kolerada görülen şiddetli ishali tedavi etmek için Alman, İngiliz, Fransız sağlık yetkilileri çeşitli ilaçları ve sahte tedavileri önerirler: sirke, kafur, şarap, yabanturpu, nane, hardal yakısı, sülük, hacamat, afyon ruhu, tatlı sülümen, buhar banyosu ve sıcak banyo. Bunların hiçbirisi hastalığın tedavisinde etkili olmaz ve hastalık hızlı bir şekilde

yayılır (bkz. Sherman, 2021: 59). Enfeksiyon bazı hastalarda hafif seyretse de tedavide geciken hastalarda saatler içinde ölüm gerçekleşebilir. Ağır kolera olgularında sıklıkla mide, kol ve bacaklarda kramplar olur. Bu kişilerde vücut sıvılarının hızla kaybedilmesine bağlı dehidratasyon ve şok tablosu ortaya çıkar (<https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/bulasici-hastaliklar/kolera/kolera-liste/kolera.html>).

Koleranın semptomları, vücut sıvısında yaşanan kaybın ve beraberinde getirdiği yıkıcı sistematik etkilerin dolaysız sonuçlarıdır. 19. yüzyıl hekimleri, kuluçka dönemi bittikten sonra hastalığın iki aşamadan geçtiğini düşünmüşlerdir: ‘aljid’ (buz soğuğu) aşama ve ‘tepki’ (karşılama) aşaması. İlki, sekiz ile 24 saat sürer ve bu süreçte hastada korkunç ve ani değişim gözlenir. Aljid aşama ne kadar uzun sürerse prognoz yani hastalığın seyri o kadar vahim olur. Sıvı akıp gittikçe nabız sürekli zayıflar, kan basıncı düşer ve ısı 35 dereceye düştüğünden beden soğur. Hastanın çehresi ölü bir maske gibi veya uzun süren tüketici bir hastalıktan çıkmış hastalar gibi morarır ve çekilir (Snowden, 2021: 322).

Nüfusun zaman içinde artması beraberinde yerleşim yerlerinin daha kalabalık olmasını getirdi. Gittikçe kalabalıklaşan şehirlerde yaşanan kanalizasyon sorunları hastalığın artmasında önemli bir etken haline gelir. Bu yüzden kolera salgını bilhassa alt sınıflara özgü bir hastalıktır.

Nüfusun daha az olduğu ve köylerde yaşandığı dönemlerde insanlar sularını yakındaki dere ve ırmaklardan veya kazdıkları sığ kuyulardan sağlıyorlardı. İnsan dışkısı evlerin dışında tuvalet olarak kullanılan kulübelerde birikiyor ya da tarlalara atılıyordu. Bu sistem, 18. yüzyılda şehirleşme ve sanayileşmenin ortaya çıkmasına kadar sorunsuz sayılırdı. Sanayi Devrimi’yle nüfus patladı, köyler kasaba, kasabalar şehir oldu. Tarlaların sayısı gün geçtikçe azaldığından dışkının ortadan kaldırılması da sorun olmaya başladı. Çözüm, dışkıyı akıntıyla sürüklenip gideceği ırmak ve derelere boşaltmaktı. Dışkının atıldığı dere ve ırmaklar aynı zamanda içme suyu sağlamada, çamaşır yıkamada ve yıkanmada kullanılıyordu (Sherman, 2021: 47).

Bulaşıcı hastalığı olan kişilerin izolasyonu (karantina) Yunan hekim Hippokrates zamanından beri uygulanır. 19. yüzyılda karantina uygulamasına gemiler, yükler ve yolcularda bulaşıcı hastalık kontrolü de dâhil olur. İncelemeler, gemilerin kıyıdan uzakta yaşadığı bir karantina istasyonunda yapılır ve yolcularda kolera, tifüs, çiçek, cüzzam, sarıhumma veya veba olup olmadığına bakılır. Enfeksiyona karşı ilaçlar veya antibiyotikler olmadığından, yatak istirahati, sıvılar, besinler ve ağrı kesici ilaçlar yardımıyla destek tedavisi verilir (bkz. Sherman, 2021: 51). Kontrol önlemi olarak etkili olan karantina çoğu kez hastalığın yayılmasını önlemek için adım atıldığı konusunda halka güven vermek için uygulamaya konur. Karantina sosyal bir politika

haline geldiğinde, etkileri tehlikeli olabilir: ‘Hastalıklı’ olduğu söylenen kişiler dışında kalanların tecrit olmasına yol açarak tüm bir grubun damgalanmasına neden olabilir.

1.4.1. Edebi Eserlerde Kolera

Edebi eserlerde rastlanan güncel temalardan biri olan hastalık, roman kahramanlarını biçimlendirmektedir. “Bir tema olarak hastalık ürettiği acı, ızdırap, düşkünlük, yalnızlık, hayal kırıklığı, ümit, ümitsizlik, merhamet gibi duygularla alabildiğine zengin bir yazın alanı oluşturur. Kurgusal dünyaları ete kemiğe büründüren, sahici kılan bir atmosfer oluşturmaya katkı sunar” (Uraldı, 2015:101).

Dünyanın en eski yerleşimcileri olan virüs, bakteri, parazit gibi canlılar insanın doğal dengeyi kendi çıkarları doğrultusunda bozmasıyla kitleler halinde yaşayan insanlar arasında hızla yayılan salgınlara sebep olmaya başlarlar. Salgın, insanlık tarihinin dünyanın dengesini bozmasına karşıt bir denge hamlesi olarak insanların ilk sosyalleşmeye başladığı dönemlerden itibaren yüz yüze geldiği en büyük sorunlardan biri haline gelir (Nakıboğlu, 2021: 16). Hastalıkla ilgili modern dönem öncesi görüşlerde, karakterin rolü, bir insanın hastalık ortaya çıktıktan sonraki davranışlarıyla sınırlı tutulur. Karşı karşıya gelinen her aşırı durum gibi korkutucu hastalıklar da insanın en kötü ve en iyi yanlarını ortaya çıkarır. Bununla beraber, salgın hastalıklarla ilgili standart anlatımlarda, hastalığın karakter üzerinde yıkıcı bir etki yaptığı görülür. Sontag’ın belirttiği gibi tarih yazıcıların hastalığın bir ceza olduğu şeklindeki yaklaşımları ne kadar zayıf olsa da getirecekleri açıklamanın hastalığın yayılmasının gösterdiği ahlaki çürümeyi öne çıkarması ihtimali de aynı ölçüde yüksek olur (bkz. Sontag, 2005: 45). Ayrıca hastalıklarla ilgili anlatımlar biyografik ve otobiyografik anlatımlar olması nedeniyle de önem kazanır. Çünkü bu anlatılar adeta hastalığa dair birer resmî belge gibi kabul görür.

Hastalık anlatıları, dar anlamda, hasta insanların, kendi hastalıklarıyla ve bunun yaşamları üzerindeki etkisiyle ilgili anlatıları içerir. Bu anlatılar, aynı zamanda, hasta yakınlarının, hastalığın hasta ile olan ilişkilerini ve kendi yaşamlarını nasıl etkilediğiyle ilgili anlatıları da içerir. Bu anlamda, hastalık anlatıları, aile bireylerinin, arkadaşların ve meslektaşların günlük konuşmaları, sohbetleriyle ilişkilidir. Hastalık anlatıları, yazılı olarak biyografik ve otobiyografik anlatımlar olarak da karşımıza çıkabilir. Hem sözlü hem de yazılı hastalık anlatıları, bireyin hayatını ve koşullarını değiştiren olayları ve tecrübeleri yapılandırmasına ve dile getirmesine yardım eder (Dervişcemaloğlu, 2012: 106).

Hayat ile romanlar arasında her zaman bir uyum vardır. Yazarlar romanlarını hayattan yola çıkarak kaleme alırlar, o sebeple bu metinlerde karşılaşılan birçok anlatım sosyal tarihi teyit eder.

Türk romanında salgın konulu eserlerde nitelik anlamında önemli bir dönüşümün yaşandığı ifade edilir. Bu dönüşüm Tanzimat edebiyatından günümüz edebiyatına kadar hastalığın algılanışı bağlamında büyük bir değişim gösterir. Önceleri salgın hastalıklar yoksulluk, melankoli ya da bir ceza gibi görülürken, günümüze yaklaştıkça eserlerde distopik ya da fantastik unsurların baskın olarak yer aldığı dikkat çeker. Topçu bu konuya şu sözleriyle ifade eder:

Türk romanında salgını konu alan eserlere bakıldığında ise nicelik olarak olmasa da nitelik anlamında zenginlik ve dönüşümün yaşandığı görülür. Modern Türk romanının doğuşuna kaynaklık eden Tanzimat Dönemi'nde salgın hastalıklar maddi olarak yoksulluğun, duygusal olarak aşkın ve melankolinin simgesi iken, II. Meşrutiyet Dönemi'nde ve cumhuriyetin ilk yıllarında gerçekçi ve eleştirel bir tavırla ele alınır. Sosyal adaletsizlik, cehalet, bürokrasinin yarattığı sıkıntılar bağlamlarında işlenir. Günümüze yaklaştıkça ise salgın hastalıkların konu edildiği eserlerde distopik ve fantastik unsurlar egemen olur. Bu temaların etrafı şeklinde analiz edilebilmesi ve dönüşüm süreçlerinin incelenebilmesi için tarihteki salgın hastalıklara göz atmak faydalı olacaktır (Topçu, 2021: 55).

Mikropların sebep olduğu bedenî hastalıklardan verem dışındakilerin 19. yüzyıl edebî eserlerinde pek bir önemi olmadığı görülürken Çıkla, erken dönem hikâye, piyes ve romanlarının çoğunda zatürre, çiçek, kolera, sıtma, humma, sara, veba, tifo, frengi, kan çıbanı, apandisit, şeker gibi hastalıklara ya hiç rastlanmadığını ya da bu gibi hastalıkların herhangi birinden ölen biri varsa bile eserin akışı içinde bu ölümlerin pek bir kıymeti olmadığını belirtir (bkz. Çıkla, 2016: 167).

Hastalık modern Türk edebiyatının her devrinde sıklıkla işlenmiş temalar arasındadır. Tanzimat dönemi edebiyatında Abdülhak Hamid'in hem hayatında hem de eserlerinde hastalık, ölümle birlikte belli başlı konulardan biridir. Karısı verem hastalığından ölen şairin *Makber* adlı eseri bu hastalığın safahatını ve şairin duygularını anlatır. Recaizade Ekrem'in şiirlerinde, oğlu Nijad'ın hastalığı dolayısıyla bu tema sıklıkla karşımıza çıkar. Onun "Vuslat Yahut Süreksiz Sevinç" adlı hikâyesinde de konu verem hastalığıyla ilgilidir. *Araba Sevdası*'nda ise farklı bir şekilde verem ve tifo hastalıkları romandaki komiğe hizmet den unsurlar olarak karşımıza çıkar (Akçiçek ve Gökçek, 2012: 93-94).

Çıkla, edebi metinlerde konu edinen sağlık ile hastalık ile ilgili düşüncelerini şu şekilde dile getirir: "Batı tesirinde gelişen Türk edebiyatında da -sağlıktan daha çok- hastalık; şiir, piyes, hikâye ve roman gibi kurmaca türlerin hepsinde sıklıkla işlenen mevzulardan biridir" (Çıkla, 2016: 165). Çıkla'nın düşüncelerine benzer şekilde Uğurlu: "Türk edebiyatına ait incelenen romanlarda hastalığa yakalanma sebepleri olarak şunlar okuyucunun karşısına çıkar: Aşk acısı, yoğun stres, fakirlik sonucu soğuğa maruz kalma ve bakımsızlık, hapishaneye düşme sonucu vereme yakalanma..." (Uğurlu, 2020: 68) olarak açıklar. 19. yüzyıl Türk romanları içinde hastalığa en fazla yer veren ve en farklı hastalık türlerine rastlanılan eser Emine Semiye'nin *Sefalet* adlı

romanıdır. Bu romanda adı geçen hastalıklar şunlardır: zihin hastası (aşk hastası anlamında), felç, (kavga esnasında kanın başa hücumundan), verem, kalp illeti, damla yani kalp sektesi (kederden), felç (baş vuruş darbeden), zatürre (ciğerleri mahva çalışan mühlik bir hastalık), hummâ-i dimâğî, göğüs hastalığı, fakrû'd-dem (kansızlık) (bkz. Çıkla, 2016: 168).

İnce bağırsakları etkileyen bir hastalık olan kolera, kirli su ve yemekler aracılığıyla hızla yayılan bir hastalıktır. Kolera salgınları Osmanlı coğrafyasında etkili olan bir salgındır. Nakıboğlu, hastalığın 1822, 1848, 1855, 1865, 1886, 1892-1895 yıllarında çok sayıda insanın hayatını kaybetmesine sebep olduğunu belirtir ve Cumhuriyet dönemindeki salgınların kısmi de olsa devam ettiğini açıklar (bkz. Nakıboğlu, 2021: 108-109). “Ömer Seyfettin’in vefatından on gün önce *Diken*’e gönderdiği ve ancak vefatından sonra yayımlanabilen *İffet* öyküsünde anlatıcı, bir doktor arkadaşının mektubundan öğrendiği Hicaz’daki kolera salgınından bahseder. (...) Sadri Ertem’in *Çekirdekten Yetişme Tüccar* adlı öyküsünde bir kolera salgını ve bu salgını fırsata çevirerek zengin olan iki uyanık tüccar anlatılır” (Nakıboğlu, 2021: 109-110).

Anadolu’da sadece insanlar arasında yayılan ya da hayvanlardan insanlara geçen salgın hastalıklar değil insanların evlerinde besledikleri hayvanlarda görülen salgın hastalıklar da yaygındır. Haldun Taner’in 1951’de yayımlanan *Tuş* adlı kitabında yer verdiği *İki Komşu* adlı öyküsünde Erenköy’de bahçeli evlerinde yaşayıp tavuk besleyen iki komşudan birinin tavuklarını diğerinin bahçesine bilinçli olarak bırakması üzerine tavuk kolerası diğer komşunun gözü gibi baktığı tavuklarına da bulaşır (bkz. Nakıboğlu, 2021: 112).

Sontag, edebi eserlerde kolera'nın gizli bir aşkın cezası olduğunu söyler. Kolera, geriye dönüp bakıldığında karmaşık bir benliği, onu hasta ortamına indirerek basitleştiren bir kader olarak nitelendirilir. Bireyleştiren, bir insanı çevreye karşı bir rölyef gibi öne çıkartan bir hastalık olan tüberküloz gibi değildir (bkz. Sontag, 2005: 41-42). Edgar Allen Poe’nun *Sfenks* hikâyesinde, 1832 yılındaki kolera salgınında, Poe’nun anlatıcısının tarif ettiği dehşet, okuyucuları için çok tanıdık gelir, çünkü kolera Kuzey Amerika’da ilk defa 6 Haziran 1832 yılında ortaya çıkar. The Carrick adındaki bir gemiden gelir ve hızlıca oradan Quebec ve Montreal’in Doğu kıyısına ilerler. Amerikalılar düzenli olarak 1830’dan beri kolera'nın ilerleyişini takip etmelerine rağmen, kolera'nın orada görünmesine çok şaşırırlar. Çünkü kolera'nın oraya

gelmeyeceğine, Hindistan’da bir endemi olarak kalacağına ve Atlantik’i geçemeyeceğine inanırlar. John Snow’un koleranın suyla taşındığını keşfetmesinden ve mikrop teorisinden önceki bu dönemde, koleranın nasıl ortaya çıktığı ve nasıl birilerini kurban ettiği herkesin tahmin ettiği bir şeydir. Fakat bu olduğunda sonuçları yıkıcı olur. Aklı başında sağlıklı bir birey sabahları mide ağrıları çekebilir, öğlene kadar kusabilir ve ishal olabilir, sonra maviye dönebilir ve akşama kadar ölebilir (bkz. Altschuler, 2018: 86-87). Poe’nun hikâyesi, kolera tarafından tetiklenen merkezi epistemolojik krizi, yani ölümcül pandemi sonrasında tıbbi coğrafyanın nasıl anlaşılacağı sorununu araştırır.

Vibrio cholerae bakterisini keşfeden ve bu bakteriyi izole ortamda ilk defa üreten kişi Robert Koch’tur. Fakat Koch’un keşfine kadar geçen süreçte Fracastoro’dan sonra bakteri teorisinin gelişimine katkı sağlamış olan İngiliz doktoru John Snow’un koleranın kaynağına ilişkin ortaya attığı teoriye değinmek gerekir. Snow 1848’te Londra’da patlak veren kolera salgınına ilişkin yaptığı gözlemler esnasında, çağdaşı pek çok bilim insanı gibi hastalığın ‘kirli hava’ yoluyla bulaştığı görüşüne katılmaz. 1849 yılının sonuna kadar sürdürdüğü araştırmaları boyunca temel hipotezi koleranın su yolu ile yayıldığı yönünde olur. Snow, Broad Street deneyinde sokağın içme suyu kaynağına atık suların karıştığını ve bu pompadan su alan hanelerde koleranın ortak bir hastalık olarak görüldüğünü tespit eder (bkz. Yaşayanlar, 2018: 50; Coleman, 2003: 46).

Romancı Charles E. Averill, *The Cholera Fiend or The Plague Spreaders of New York*’taki (1850) gibi haritaların mantığını geliştirir (bkz. Altschuler, 2018: 96-97). 1849 New York salgınını kurgulayan roman, kendi kazançları için bir kolera salgını üretmeyi planlayan karakterleri tasvir eder. Averill’in ana figürleri, şehre ateşi yaymak için tabutlarını parçalayacakları mezarlıkların haritasını çıkarmak için bir şehir haritası kullanır. Averill’in düşmanları, mikroplu havanın nüfusu enfekte etmesine izin vermek için hastalığa yakalanan New Yorkluların mezarlarını açar. Okur için, kurguları ürkütücü bir kısmi başarı içerir ve insan sevmeyenler nihayetinde kendi açgözlülüklerine yenik düşerek enfeksiyon bölgesinde hayatlarını kaybederler. Roman haritalama teknolojisini koleranın coğrafi gidişatını kapsamak için değil, onu yaymak için yeniden şekillendirir.

Eserlerde görüldüğü gibi Amerikan edebiyatında kolera'nın haritalandırılması önemli bilgiler sunar. Çünkü bu bilgiler sadece edebiyat ya da sadece tıp biliminin faydalanabileceği bilgiler olmaktan çıkarak istatistiki veriler sunmaya başlar.

Salgınlar karşısında toplumların yaşadığı büyük sorunlar tarih boyunca resmî belgelere kaydedilmiştir. Resmî kayıtlarda, istatistiki verilerden ve sayılardan ibaret olan salgınlar sebebiyle ölenlerin, sakat kalanların, yakınlarını kaybedenlerin şahsî dramları ise ancak edebî eserler sayesinde diğer insanlara ulaştırılmış ve salgınların dehşetengiz yüzünün hakkıyla kavranması, salgın süreçlerinin sebep olduğu sarsıcı bireysel travmaların derinden hissedilmesi ve salgının sosyolojik etkileriyle yüzleşilmesi ancak salgınların anlatıldığı edebî eserler sayesinde mümkün hâle gelmiştir (Nakıboğlu, 2021:18).

Poe'nun 1839 tarihli *The Fall of the House of Usher*”, kolera ve hastalığın tıbbi coğrafyayı yeniden çerçevelemesini anlamak için hayal gücünün ve edebi biçimin kullanımının aydınlatıcı bir örneğini sunar. Poe'nun hayal gücünün keşifle ilişkisini dile getirmesi sonraki öykülerinde daha açık hale gelirken, Altschuler'in ifade ettiği gibi *The Fall of the House of the Usher* kurgusal bir kısa öyküyle başlar ve tıp literatürüne giren bir tıp teorisi örneği sunar: antebellum (Amerikan iç savaş dönemi öncesi) döneminin bir örneği. 1830'ların kolera ikliminden doğan Poe'nun hikâyesi, mantarları ateşin nedeni olarak görüp hayali deneyler yapar ve kolera söyleminin ana bilmecesini çözmek için Amerika'nın coğrafyasını yaratıcı bir şekilde yeniden tasavvur eder. Takip eden on yılda, Poe'nun arkadaşı John Kearsley Mitchell, mantar teorisini tıbbi bir inceleme olarak yeniden yazar ve çalışmalarını tıp camiasına güçlü ve yeni bir kolera teorisi olarak yayar (bkz. Altschuler, 2018: 100).

Salgınlar sadece insanları fiziksel acılara mahkûm etmez, aynı zamanda ruhsal birtakım yaralar da açar. Salgınla ve onun getirdiği değişimlerle yaşamayı öğrenen insan kendini korumak için yeni yöntemler geliştirir. Gerektiğinde daha az temas kurma veya izolasyon insanları kendi içine kapanmasına neden olarak psikolojik buhranlara sürükleyebilir.

Salgınların toplumda bıraktıkları etkiler benzer özellikler gösterir. Salgının görülme süresine bağlı olarak da bu etkilerin kalıcılığı artabilir. İşte edebiyat bu noktada devreye girerek salgın hastalıkla karşı karşıya kalan insanın ölüm korkusunu, acizliğini, – diğer hastalıklardan farklı olarak – hastalığı başkalarına bulaştırma endişesini kendine malzeme eder. Salgınları ölümcül olan diğer hastalıklardan ayıran temel özellik bulaş riski taşımalarıdır. Çünkü bu riskin büyüklüğü veya küçüklüğü yeni bir yaşam algısının doğmasına neden olabilir. Salgın hastalıkların birçoğunda temel korunma yöntemlerinden kabul edilen izolasyon ve sınırlı temas, sosyal bir canlı olan insanı korunaklı mekânlara hapseder. Ne var ki bu durum yalnızca fiziksel bir hapsoluşu değil, yeni bir yaşam biçimini ve ruhsal buhranı da beraberinde getirir. Edebiyat bu sorgulama ve anlamlandırma

sürecinin zaman zaman destekçisi zaman da aynası işlevini görür. Salgını işleyen edebiyat eserlerine hemen her toplumda rastlamak mümkündür (Topçu, 2021: 54).

Dred Amerikalı yazar Harriet Beecher Stowe'un kaleme aldığı kölelik karşıtı romanıdır. Delany, bu romana cevaben *Black or the Huts of America* eserini kaleme alır. Stowe'un kolera romanı Delany'yi fazlasıyla ilgilendirir, çünkü hem on yıl boyunca Stowe'un çalışmalarıyla meşgul olur hem de şehrin 1833, 1849 ve 1854 kolera salgınları sırasında Pittsburgh'da bir sağlık çalışanı olarak hizmet eder. 1837'de Delany, Pittsburgh Ticaret Rehberine *Delany, Martin R., Kupa ve Sülük* adıyla kaydolur ve tanıtım yapmaya başlar. 1849'da Pittsburgh Kent Konseyi ve Sağlık Kurulu, Delany'nin salgın sırasında özverili katkılarını över (bkz. Altschuler, 2018: 116-117). Bu noktada Delany aldığı risklerin farkındadır ve şanslı olduğunu da bilir. 1852'de, edebi ün sahibi bir Afrikalı Amerikalı doktor olan Lewis G. Wells'e bir övgü kaleme alır. Wells, Baltimore'da 1832 yılında kolera yaygınlığı sırasında başka herhangi bir doktordan daha fazla tedavi gerçekleştiren ve orijinal şiirler yazan, ancak daha sonraki bir salgın sırasında başkalarına bakarken sonunda hastalığa yakalanan birisidir. Delany'nin yıllarca süren tıbbi çalışması, özellikle kolera ile olan deneyimi, düşüncesini derinden şekillendirir ve *Blake*, kolera'nın epistemik krizinin izlerini taşır.

Kolera, insanlık için her ne kadar kötü bir hastalık olsa da bilim dünyasına yeni bir bakış açısı kazandırma konusunda başarılı olur, özellikle haritalandırma tekniğinin geliştirilmesinde katkı sunar. Önceleri hava ile kolera mikrobunun yayıldığına inanılırken, bu görüş yerini mikrobun su aracılığıyla yayılmasına bırakır. Öncelikle harita üzerinde hastalığın ilk görüldüğü noktalar işaretlenir ve bu işaretlerin sayesinde hastalığın kaynağı belirlenir. Buralar genellikle ya bir pis su kenarı ya da halkın kullanma suyu aldığı çeşmelerdir.

1.5. Edebi Eserlerde Diğer Hastalıklar

Edebiyatı motive eden, sözü tetikleyen bazı durumlar vardır. Aşk, ayrılık ve ölüm bunlardan bazılarıdır. Hastalık hem sözü tetikler hem de edebiyatta bir tema, bir konu olarak yer alır. Edebiyat insanın varoluş hallerini yansıtır, onun varlık sebebi, insan varoluşunun söz alanında yeniden üretilmesidir. Taşdelen'in açıklık getirdiği gibi hastalık da varoluşun en önemli ve en etkili hallerinden birisi olarak edebiyata girer, gerek tema, gerekse bir etkileyici olarak edebiyatta yerini alır (bkz. Taşdelen, 2015: 98).

Edebi eserlerde sıklıkla yer alan hastalıklardan biri tüberküloz yani veremdir. Sontag, veremin aşırı zıtlıklarla dolu bir hastalık olduğunu ifade eder. Uçuk beniz ile kızamık yüz, cansızlık ile hiperaktiflik değişik zamanlarda birbirlerinin yerini alan görünümlerdir. Hastalığın düzensiz, gelgitli seyri, tipik bir verem semptomu sayılan öksürüğe yansır. Bu dertten mustarip olan kişi önce öksürüklerle sarsılır, sonra sakinleşir, derken toplanıp ferahlar ve tekrar normal şekilde nefes alıp vermeye başlar; sonra da tekrar öksürür (bkz. Sontag, 2005: 13-14). Hastalığa neden olan maddenin keşfedilip aşısının bulunması üzerine Güven'in açıklamaları şunlardır:

İnsanlık tarihi kadar eski bir hastalık olan vereme dair eldeki en eski kanıt M.Ö. 8000'e tarihlenir. Yaklaşık on bin yıl sonra, "M.S." 1882'de Berlin'de Robert Koch'un tüberküloz basilini keşfetmesiyle araştırmalar hızlanır. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde 18 Temmuz 1921'de Lille'deki Pasteur Enstitüsü'nde Calmette ve Guérin adlı doktorlar yirmi yıldan beri üzerinde çalıştıkları aşığı, annesi veremden ölen bir bebeğe başarıyla uygular. Aşının 1928'den itibaren yoğun bir şekilde tanıtılıp yayılmasıyla hastalığın tarihinde yeni bir dönem başlar (Güven, 2016: 423).

İlk hikâye ve romanlarda görülen, Cumhuriyet döneminin başlarında da devam eden, veremin bir aşk hastalığı olduğu şeklindeki yaygın inanışın, sonraki dönemlerde terk edildiği dikkat çeker. Akçiçek ve Gökçek, veremin nedeni olarak görülen aşk hastalığının yerini yoksulluğun aldığını ifade ederler ve bu değişimin Türk edebiyatının Cumhuriyet döneminde romantizmden realizme yönelmesi ile ilişkili olduğunu belirtirler (bkz. 2012: 95). Edebi metinlerde en sık ortaya çıkan hastalıklardan biri de veremdir. Vereme yakalanan bir kahraman varsa, onun zayıf, soluk, yorgun bedeni, ölgün bakışları ile merhameti çeken görünümü üzerinde yoğunlaşan fiziksel betimlemesi dikkat çeker. Uraldı ise, ümidini kaybetmiş, melankolik, hayatı değersiz gören, depresif ruh halinin anlatımı, detaylara, duyarlık algısına yol veren halini de psikolojik yönü olarak tasvir eder (bkz. Uraldı, 2015: 101).

Verem, bir tutku hastalığı olduğu kadar bir baskılama hastalığı olarak da görülür. Andre Gide'in *Ahlâksız*'ının yüce gönüllü kahramanı cinsel doğasını baskıladığı için vereme yakalanır. Sontag'ın üzerinde durduğu gibi romantikler ölüme yeni bir ahlaki boyut katarak ölümü estetize ederler. Kendisi de vereme yakalanmış olan Thoreau, hafifleyip yok oluşun heyecan verici pırıltısı gibi ölüm ve hastalığın güzel şeyler olduğunu söyler (bkz. Sontag, 2005: 22). 19. yüzyılda verem itibarlı bir yere ve küçümsenemeyecek ölçüde bir estetik boyuta sahip olur. Oktay'ın ifade ettiği gibi Shelley, Keats, Chopin vereme yakalanır. Camille Saint-Saens, 20. yüzyılın

başında solgun ve zayıf bir görünümün moda olduğunu söylediğini belirtir (bkz. Oktay, 2003: 47).

Hastalık, Servet-i Fünun dönemi Türk edebiyatında işlenen temalardandır. Özellikle verem Servet-i Fünun döneminde hem şiir hem de roman ve hikâyede başta gelen temalar arasındadır. Dönemin hikâye ve roman yazarı Halit Ziya'nın *Sefile* romanının kişilerinden İkbâl veremden ölür (bkz. Akçiçek ve Gökçek, 2012: 94). *Nemide* romanının kahramanı da aynı şekilde verem hastalığından vefat eder. Her iki romanda da verem, Türk ve Batı edebiyatlarındaki geleneksel imajına uygun olarak bir 'aşk hastalığı' şeklinde ortaya çıkar. Aynı yazarın *Bir Ölü'nün Defteri* romanında yine umutsuz bir aşk bu kez bir tür intihar biçiminde zatürree hastalığının yol açtığı ölümle sonuçlanır.

Edebi eserlerde kullanılan hastalık temalarından biri de kanserdir. Sontag, bu hastalığın kökeninde sürekli bastırılan bir duygunun varlığına dikkat çeker. Önceleri bastırılan duyguların cinsel arzular olduğu düşünülse de ciddi bir görüş değişikliğiyle, şiddet duygusunun bastırılmasının kansere sebep olduğu düşünülür (bkz. Sontag, 2005: 25). Hastalık ilerledikçe insan giderek daha da içine kapanmaya başlar. Çünkü insan öleceği bilgisine sahiptir. Ancak ölüm bilincini her an üzerinde taşıyamaz (bkz. Uraldı, 2015: 101). Bahsedilen bu durum da hayatın anlamlandırılmasında ölümün dışarıda tutulmasını beraberinde getirir. Yazar, kanseri kahramanının ölümün metafizik gerilimi üzerinden anlam arayışına bir zemin olarak görür.

Edebi eserlerde ortaya çıkan bir diğer salgın hastalık ise kuşpalazıdır. Türk edebiyatı yazarlarından Ömer Seyfettin'in *Kaşığı* adlı hikayesi ailesiyle birlikte bir çiftlikte yaşayan Kahraman ve Hasan isimli iki erkek kardeşin öyküsünü Kahraman'ın gözünden anlatır (bkz. Burçak, 2018: 64). *Kaşığı* temelde iftira ve vicdana azabı gibi ahlaki konuları ele alan bir hikâyeye olsa da Ömer Seyfettin'in hikayesinin merkezine yerleştirdiği ve geç Osmanlı devlet ve toplumu için kanayan bir yara olan salgın hastalıklara ve bu hastalıklardan mütevellit çocuk ölümlerine işaret eder. *Kaşığı*'da hikâyenin trajik sonunu getiren asli unsur kuşpalazı olarak görülür.

Edebi eserlerde diğer hastalıklara bakıldığında en yaygın hastalığın verem olduğu görülmektedir. Önceleri veremin bir aşk hastalığı olduğu inancı yaygınken, sonraki dönemlerde bu görüş terk edilmektedir. Zaman içerisinde veremin yoksul hastalığı olarak edebi eserlerde yer aldığı dikkat çekmektedir. Bir diğer hastalık ise

kanserdir. Kötü çağrışımlara sahip olan bu hastalık baskılanma sonu ortaya çıkmaktadır

2. BÖLÜM

YAZARLARIN HAYATLARI VE EDEBİ KİŞİLİKLERİ

2.1. Orhan Pamuk'un Hayatı ve Edebi Kişiliği

Sanat hayatına resimle başlayan Orhan Pamuk, yirmi iki yaşında resmi bırakıp ilk romanı *Cevdet Bey ve Oğulları*'nı yazmaya başlar. Ancak edebiyata olan ilgisi onu önce romana değil şiire yöneltir ve ilk şiirleri on sekiz yaşındayken Yeditepe dergisinde yayımlanır. Yaprak'ın ifade ettiği gibi yirmi üç yaşında ise üç tarihi hikâyesini yazar. Kendisi romancı olarak tanınsa da *Öteki Renkler* adlı kendi yazılarını derlediği kitabının başında *Pencereden Bakmak* adlı bir hikâyesi de yer alır. Hikâye, roman gibi tahkiyeli olması yönüyle romancılığa yakın bulunur; ancak şiirin onun ilgisini çekmemesinin bazı sebepleri olur. On sekiz yaşında altı ay şairlik yaptığını, şiirlerini yayımlandığını fakat hiçbir zaman açıklayamayacağı teknik nedenlerden ötürü şiir yazmayı bıraktığını belirtir (bkz. Yaprak, 2012: 4).

Yazarlığı bir iş olarak gören Pamuk, diğer yazarlardan bakış açısıyla farklılaşır. Birçok yazara göre yazmak daha çok duygularını, tutkularını ifade ederek kendini anlatma çabası olarak görülür. Fakat Pamuk için öncelikle yazma işi bir kariyerdur.

Orhan Pamuk'u başka birçok Türk yazarından ayıran şey, onun için yazarlık etkinliğinin bir varoluş tarzı olmasıdır. Birçok yazar için yazmak kendini dile getirmektir, çoğu zaman bir tutkudur, hayatla ve gerçeklikle baş etmek üzere bir jest ve bir anlam üretme çabasıdır. Orhan Pamuk için de bunlar geçerli olabilir, ama onun açısından yazmak öncelikle bir iş, bir kariyerdur. Yazma ile onun kurduğu ilişki daha serinkanlı, beyinsel ve tutkusuz. Nesnel bir yükümlülük denebilir: kişisel hayatını, tercih ve seçimlerini belirleyen ve onlarla özdeşleşen bir yükümlülük (Belge, 2016: 480).

Pamuk, yazarlığı bir ilham işi olarak görmez, çalışmaya ve sabra inanır. Onun için yazarlığın sırrı, nereden geleceği hiç belli olmayan ilhamda değil, inat ve sabırdadır. Masallardaki, aşkı için dağları delen Ferhat'ın sabrını sever ve anlar. *Benim Adım Kırmızı* adlı romanında, tutkuyla aynı atı yıllarca çize çize ezberleyen, hatta güzel bir atı gözü kapalı çizebilen İranlı eski nakkaşlardan söz ederken yazarlık mesleğinden, kendi hayatından söz eder. Kendi hayatını başkalarının hikâyesi olarak yavaş yavaş anlatabilmesi, bu anlatma gücünü içinde hissedebilmesi için, yazarın masa başında yıllarını bu sanata ve zanaata sabırla verip, bir iyimserlik elde etmesi gerekir (bkz. Yaprak, 2012: 5).

Edebiyatın yerel ve ulusal tatları yansıtan bir sanat olduğu kadar evrensel bir tarafının da olduğunu düşünen Orhan Pamuk’a göre bir edebiyatçı tüm insanlığa seslenebilmelidir. Edebiyatın özellikle son iki yüzyılda ulusal bağlamının yanı sıra uluslararası bir nitelik kazanmaya başladığını belirtir. ‘Dünya Edebiyatı’ kavramının geliştirildiğini ifade eden Pamuk, kavrama yine de temkinli yaklaşır: “Bu düşünce ilk anda bizi hem ulusal geleneklerin buyurucu ve sınırlayıcı taleplerinden kurtarıyor, hem de çocuksu bir saflıkla bütün ülkelerin edebiyatlarının kardeş olduğunu hayal ettiriyor! Ama son iki yüzyılda, etkilerin, borç almaların, hayranlıkların, dedikodu ve efsane merkezleri ve basın ile medyanın hareketine baktığımızda edebiyatın zarafetle yapılmış bir hatırlama olduğu kadar incelikle yapılan bir unutma olduğunu da ortaya koyuyor” (Demir, 2011: 36-37) diyerek bu temkinli yaklaşımını açıklamaya çalışır.

Pamuk eserlerini yazmadan önce derin bir araştırma içerisine girer. Romanlarına dair anlatılan yerleri gezer, okurun konuya tam hâkim olabilmesi için ilgili konular üzerinde detaylı araştırmalar yapar ve okura sunar.

Pamuk’un roman yazmadan önce romanıyla ilgili yaptığı araştırmalarla işleyeceği konuya tam olarak hâkim olma konusundaki hassasiyeti, okuyucunun romanın dünyasına daha rahat girmesini ve okuyucuda da roman gerçekliğinin oluşmasını sağlar. Pamuk, yazacağı romanla ilgili sayfalarca okumaktan, diyar diyar gezmekten hiçbir zaman imtina etmemiş bir romancıdır (Yaprak, 2012: 5).

Eserlerini yazarken daha çok yazar kimliğini ön planda tutar. “Bir yazar olarak kariyeri hayatın değişik alanlarına ilgisini sınırlamasa da onlarla ilişkisini yapılandırır ve çerçeveleştirir. Tarihi, siyasi, toplumsal, estetik ya da sadece varoluşsal bir soruyu ele alırken ve üzerine kafa yorarken, yalnız Orhan Pamuk adındaki birey değil, Orhan Pamuk adındaki yazardır” (Belge, 2016: 480). Orhan Pamuk’un bir diğer özelliği ise “romana mimari yapıyı getiren bir yazar” (Aral, 2007: 150) olmasıdır. Kendisi de *Benim Adım Kırmızı*’yı yazarken aynı kelimeleri kendisi için kullanır. Bazı araştırmacıların Orhan Pamuk’un mühendislik okumasıyla bağlantılandıkları bu anlayış, romanların bir mimari yapı gibi baştan sona kadar her ayrıntısının planlı olmasını sağlar. Bu planlı olma durumunu Yaprak, Pamuk’un roman içi gerçeklikte tesadüflerin oluşmamasını, her şeyin bir kaçınılmazlık sonucu gerçekleşmesini sağlaması olarak yorumlar (bkz. Yaprak, 2012: 6).

Belge’ye göre, Orhan Pamuk Türkiye’deki roman geleneği bağlamında birçok yeniliğe imzasını atar ve romanları işlevsel olarak birbirine karşılıklı bağımlı öğelerden titizlikle inşa edilmiş binaları andırır. Bu öğeler birbirini destekler ve

yansıtır, kusursuz bir düzenleme içinde birbirlerini açıklar ve yorumlar. Sarkan hiçbir şey yoktur, gelişigüzel ya da yapısal bir işlevi olmaksızın bütüne yerleştirilmiş herhangi bir taş, tuğla bulunmaz. Kitabın bütünsel planı da içindeki oluşturucu öğelerin bir açıklamasıdır (bkz. Belge, 2016: 481).

Orhan Pamuk ilk romanını yazmaya başlarken etkilendiği yazarları ve yazarların dünyasını keşfettikçe yaşadığı değişimi şu cümlelerle ifade etmiştir:

İlk başlarda 19. yüzyıl romancıları... Tolstoy, Stendhal, Dostoyevski. Cevdet Bey ve Oğullarını yazdığım sıralarda 19. yüzyıl romanına o kadar bağlıydım ki, ondan etkilendiğimi fark etmezdim. (...) Faulkner ve Virginia Woolf ve modern Amerikan romanı sayesinde bu etkiyi erkenden kırdım. Böylece bir an önce öğrenilmesi gereken şeyi, romancılığın kuralların değil, kuralsızlığın dünyası olduğunu öğrendim. Benden önceki romanlar, üzerine basıp yükseleceğim ve sonra da bir tekme atacağım taşlardır yalnızca (Biçer, 1998: 8).

Türk edebiyatını ve dünya edebiyatını yakından tanıyan “Orhan Pamuk’un yapmak istediği şeylerden biri, Doğu edebiyatı bağlamında ve o gelenekten yararlanarak çağdaş bir roman yazmak”tır (Moran, 2016: 96). Pamuk’un romancılığı üzerinde büyük etkisi olduğunu düşünülen diğer isimleri Pamuk çeşitli yazılarında ve romanlarında zikreder. Bu isimlerin bir kısmı 19. yüzyıl romancılığına muhalif kimlikli, Postmodern sayılmasalar bile ‘yenilikçi’ sınıfına giren; bir kısmı ise Postmodern teorisinin uygulayıcısı konumundaki romancılarıdır: Dostoyevski, James Joyce, Marcel Proust, Thomas Mann, Franz Kafka, Patricia Highsmith, Vladimir Nabokov (bkz. Yaprak, 2012: 9).

Orhan Pamuk’un romanlarında Doğu ve Batı ikileminin sık sık ele alındığı görülür. Bu konuyu ülkenin Batılılaşması ve Batı’yla karşılaştığı andan itibaren kimliğini araması ile bağlantılı olarak ele alır. Romanlarında doğrudan olmasa da dolaylı olarak ülkenin sosyo-kültürel yapısını aksettirir. Bu zemin üzerinde kendi kimliğini, sevdiğini, hayatın anlamını arayan roman kişileriyle, sürekli tekrarlanan arayış temasıyla, romanlarına mistik bir boyut katar (bkz. Esen, 2006: 186).

Pamuk, Türk edebiyatının kendi edebi dünyasına etkisinin büyük olduğunu söyleyerek bu etkinin daha çok yazarlık tutumu, yazarlık tavrı ile ilgili olduğunu ifade eder. Kemal Tahir’den Oğuz Atay’a kadar Türk edebiyatı yazarlarında etkilendiği noktalardan şu şekilde bahseder:

Türk romancılarından çok şey öğrendim, ama roman tekniği, roman dili, biçimsel olanaklar konusunda değil, ‘yazarlık tutumu’, ‘yazarlık tavrı’, diyebileceğim bir şeye ilişkin oldu bilgilerim. Sözgelimi Kemal Tahir’den

tarihe bakılabileceğini öğrendiysem, Yaşar Kemal'den yazarın kendi soluğuna ve dünyasına iyice, güvenle inanması gerektiğini öğrenmişimdir. A.H. Tanpınar'dan 'bizim eşyalarımız, bizim nesnelerimizi' bir ressam gibi arayıp görmem gerektiğini öğrenmişsem, Oğuz Atay'dan Batı'nın modern roman tekniklerinden verimli bir şekilde yararlanılabileceğini öğrenmişimdir. Ama öğrendiklerim yazarlık işinin kendisine, romanlarımdaki dünyanın özüne ilişkin şeyler değil değildir hiç. Onları Batı'dan öğrendim (Pamuk, 1999: 110).

Sadece Türk edebiyatının değil dünya edebiyatının da tesirinde kalan Pamuk, en beğendiği yazarlar arasında Dostoyevski'yi sayar.

Pamuk'un en çok beğendiği yazarların başında Dostoyevski gelmektedir. Pamuk'a göre soyut düşünceleri, inançları, düşünsel çelişkileri insanlar sokup dramlaştırabilen en büyük yazar Dostoyevski'dir. Dostoyevski'yi büyük yapan hayatı ve insanları ciddiye almasıdır; insanlık hallerini işaretleyen her dokunuşun gerisine muzip bir çocuk ruhuyla saklanıp ağa düşenleri sobelemek için çaba gösteren Rus yazar, insan ruhunu derinlemesine tahlil eder. Pamuk, ünlü yazarın *Karamazov Kardeşler* adlı romanını da bin yılın en önemli romanı olarak değerlendirir. Bu dünyada yaşamının, öteki insanlarla birlikte olmanın ve öteki bir dünyayı düşlemenin bütün sorunlarını neredeyse ansiklopedik bir boyuta varan bir genişlik ve yürekten gelen böylesine sarsıcı bir yoğunlukla dramlaştırabilen bir başka kitap bilmediğini ifade eder (Demir, 2011: 46-47).

Orhan Pamuk romana gerçekçi bir yazar olarak başlamışken yavaş yavaş tutumunu değiştirir ve postmodernist roman anlayışına yaklaşır ya da katılır. Pamuk, metinler arası ilişkiye okurun sık sık dikkatini çeker, benzerliklerin altını çizer, yazarların birbirlerinden yararlandığını örneklerle belirtmeye çalışır (bkz. Moran, 2016: 101).

Batıda James Joyce, Franz Kafka, William Faulkner gibi romancıların başlattığı modernist akım ile Vladimir Nobakov, Alain Robbe Grillet gibi yeni romancıların başlattıkları postmodern anlatım teknikleri biraz gecikmeyle de olsa Türk romancıları tarafından uygulanma fırsatı bulur. İlk kez 1950'li yıllarda Tanpınar'ın başlattığı klasik anlatma tarzlarının dışında roman kurgusuna ve anlatım biçimine yönelik bu akımın en belirgin özellikleri klasik romanda yol gösterici aydın imgesinin yerine her şeyi bilmeyen sıradan bir insan tipini yerleştirmek olur. Bunun dışında okuyucuyu bilinmezlik ve belirsizlik içine sürükleyerek çözümden kaçınmak; üst kültür ve alt kültür ayrımına karşı çıkmak; esere sadece bir kurmaca olarak bakmak; bol bol gerçek dışına yer vermek; sanat ile gerçek yaşam arasındaki bağları koparmak olarak sıralanabilir (bkz. Ayata, 2000; Akt. Korkmaz, 2018: 518-519). Bu bağlamda eserlerinde renklerin kullanımından faydalanan Pamuk, romancılık anlayışının 'görme' üzerine olduğunu ifade ederek okurun görsel hayal gücüne hitap etmeyi ister.

Orhan Pamuk, romanlarının isimlerinden de anlaşılacağı gibi renkleri eserlerinde çokça kullanmıştır. Renklerin ve özellikle görselliğin onun ressamlık geçmişiyle ilgili olduğu düşünülebilir. Kendisi zaten romancılık anlayışının ‘görme’ üzerine olduğunu ifade eder: ‘Ben hep okurun görsel hayal gücüne seslenen bir yazar oldum ve roman sanatının – Dostoyevski’nin sarsıcı karşı örneğine rağmen– görsellikle çalıştığına inandım’ (Pamuk, 2011: 141.)

Pamuk, romancılık anlayışında ‘görme’ ve ‘görsellik’ anlayışına dikkat çeker ve kendi dünyasını bu anlayış ile açıkladığına vurgu yapar.

Görsellik ile ilgili eğiliminin ressam geçmişiyle sınırlandırılmasına da karşı çıkar: Görmek, tasvir etmek, kelimeleri hayalimizde resimlere çevirmek konusundaki gözlemlerinin ise, benim resim aşkımla sınırlı olmadığını, roman sanatının en genel özelliğine işaret ettiğini düşünüyorum (Pamuk, 2011: 143).

Orhan Pamuk’un romanlarının en belirgin özelliklerinden biri de romanlarındaki otobiyografik göndermelerdir. Roman kahramanlarının birçoğu Nişantaşı’dır: *Cevdet Bey ve Oğulları* romanında Nişantaşı’na yerleşimin tarihi, *Sessiz Ev*’de Nişantaşı’ndan gelen üç kardeş, *Kara Kitap*’ta zenginliğini kaybeden Nişantaşlı aile, *Kar*’da Orhan Pamuk’un Nişantaşı’ndan arkadaşı, *Masumiyet Müzesi*’nde yine Nişantaşı muhitinin ilişkileri üzerinde durur. Yaprak, otobiyografik etkilerin isimler bazında en çok *Benim Adım Kırmızı*’da yer aldığı söylenebilir diyerek açıklık getirir. Çünkü romanda Şeküre’nin (Orhan Pamuk’un gerçek hayattaki annesinin adı) iki çocuğu yer alır: Şevket (Orhan Pamuk’un gerçek hayattaki ağabeyi) ve Orhan (bkz. Yaprak, 2012: 13). Edebiyat, içinde doğduğu toplumun değerlerinden, sorunlarından etkilenir. Yazarların kendini ve toplumu daha ayrıntılı bir şekilde tanıyabilmesi için duygudaşlık kurma yeteneğinin yüksek olması gerekir. Böylece tanıdık dünyadan daha farklı derin bir dünyaya sığınır.

Yazarların ‘sıkıcı, boğucu ve umut kırıcı bildik tanıdık dünyadan daha derin, daha karmaşık ve daha zengin bir ikinci dünyaya sığınma isteği’ neticesinde edebiyata yöneldiklerini söyleyen Pamuk, kendini ve toplumu daha derinden kavramak için bir nevi yalnızlığa gömülen yazarların, kendisini başkalarının yerine koyabilme, başkasıyla özdeşleşme yeteneğine sahip olmaları gerektiğini dile getirir. Edebiyatın yazarın başkalarıyla özdeşleşmesi neticesinde doğduğunu ifade eden Pamuk’a göre edebiyat, içinde şekillendiği toplumla, o toplumun değerleriyle, sorunlarıyla ve ihtiyaçlarıyla paralellik göstermelidir (Demir, 2011: 36).

1980’lerden itibaren roman yazmaya başlayanlar, toplumsal sorunları ele almakla birlikte biçim ve sanat kaygısını da ön plana çıkarırlar. Değişimin temelinde ise Sovyet Bloku’nun çözülmesi, globalleşme, toplumdaki yerleşmiş ahlak normlarının değişmesi gibi dünyadaki gelişmelerin ve kuşak romancılarını politize olmaktan bir ölçüde uzaklaştıran 12 Eylül harekâtının etkisi olduğu açıktır. Bu yeni

açılımla birlikte ele alınan konularda birtakım farklılıklar görülür. Artık zaman, mekân, olay, anlatıcı gibi geleneksel biçim anlayışı dışında, yapısalcı dil kuramlarını esas alan yeni roman öğeleri olan simgeler, mitler, yeni imgelerle örülü bir sanat anlayışı romanda uygulama alanı bulmaya başlar. Romanlarda konudan ziyade, konunun nasıl anlatıldığı öne çıkar ve anlatım aracı olan dil başlı başına romanın temel öğeleri arasında yer alır (bkz. Korkmaz, 2018: 518).

Dünyadaki siyasi, kültürel ve teknolojik gelişmelerin neticesinde edebiyatın da değiştiğini ve merkez ülkelerde edebiyatın sıradanlaşması ve ticarileşmesine bir tepki olan modernizmin, okuması düşük, kenar ülkelerde yerel ve geleneksel edebiyatı hızla unutturduğunu vurgulayan Orhan Pamuk, postmodernizmle beraber taşranın sesinin yükseltmeye başladığını ve edebiyatın ekseninin merkezden taşraya kaydığını söyler. Nitekim Orhan Pamuk'a göre günümüzde edebiyatla asıl anlatması gereken; kendini merkezden uzakta ve taşrada gören ya da öteki olarak hisseden büyük çoğunluğun dertleridir (Demir, 2011: 38).

1970'li yıllardan sonra kent ve aydın ilişkisinde konu seçimi, bu konunun işleniş biçimi, siyasal ve sosyal anlayış tarzları ile kendinden önceki roman anlayışından farklı bir yapı ile karşı karşıya kalınır. Yalçın'ın açıklık getirdiği gibi İkinci Kuşak olarak adlandırılan bu kuşak, kendisinden önce gelenlerden farklıdır. Bir önceki kuşaktan ayrı olarak ülkelerinde savaş görmemiş bir toplumun aydınları olarak yetişirler. Onlara göre kentin ve aydının sorunları çok daha farklı oluşur ve gelişir. Birinci kuşağın büyük hayalleri ve ideolojileri görülür ve yaşamlarını neredeyse bunlar yönlendirir. İkinci kuşağın da ideolojisi vardır fakat düşüncelerinde fazla keskin olmadıkları gibi kendilerini de eleştirdikleri görülür. Bu kuşağın bir önemli özelliği ise, barış çağı içinde kendilerini yakın tarihle daha ilgili görmeye başlamaları ve kendi yaşadıkları çağın sorunlarını da ele almaları olarak dikkat çeker. Sanat dünyasında genellikle isimlerini 1970'li yıllar ve sonrasında duyuran bu ikinci kuşak içinde kendisinde en çok söz ettiren Orhan Pamuk'tur (bkz. Yalçın, 2011: 329-330).

Modernist/postmodernist metinlerin çokkatmanlı dokusu sayısız okumaya olanak sağlar. Bunun en önemli nedeni ise, söz konusu metinlerin geleneksel metinlerden farklı bir yapıya sahip olmasıdır. Avangardist yazar, metnin kaygan/açık kurgusu üstünde, sanatsal ve kültürel potansiyeline uygun olarak, romanını çokkatmanlı okumaya açık kılar (bkz. Ecevit, 2009: 164).

Romanlarını oluştururken çeşitli anlatım tekniklerinden faydalanır. Batı romanında kullanılan birçok anlatım stratejisini deneyerek anlatımını geliştirir. Son romanlarında da dünya romanının kullandığı çağdaş anlatım tekniklerine ulaşır. 19.

yüzyıl gerçekçi roman, Bildungsroman, çoksesli roman, tarihi roman, arayış romanı, polisiye roman gibi türlerde örnekler verir (bkz. Esen, 2006: 186).

Pamuk'un eserlerinde öne çıkan en önemli noktalardan biri de eserlerindeki çok katmanlılıktır. Çoğul anlamlar içeren metinlerin farklı okurlara farklı anlamlar ifade edeceğini savunur.

Romanın bir mekanizma gibi yazar tarafından kurulması gerektiğini dile getiren Pamuk, iyi bir romancının, okuru bir taraftan büyülerken öte taraftan kendini de gizlemesini, metni yoruma açık hale getirmesini savunur. Böylece anlam bakımından çoğalacak olan roman çok anlamlı ve çok katmanlı bir metin haline gelecektir ki, Orhan Pamuk'un güçlü romanlar olarak tanımladığı romanların, en temel özelliği bu çok katmanlı yapıya sahip olmalarıdır. Çok katmanlı, çoğul anlamlar içeren romanların farklı okuyuculara farklı tatlar verdiğine inanır (Demir, 2011: 46).

Birçok ödül alan Pamuk, ayrıca 2005 yılında *Prospect* dergisinin hazırladığı 'Dünyanın 100 Entelektüeli' listesinde yer alır ve 2006 yılında *Time* dergisi tarafından dünyanın en etkili yüz kişisinden biri seçilir. Aynı zamanda American Academy of Arts and Letters'ın ve Çin Sosyal Bilimler Akademisi'nin şeref üyesi olan Orhan Pamuk'a dünyanın birçok üniversitesi tarafından fahri doktora unvanı verilir, romanları ve romancılık anlayışı hakkında sempozyumlar ve paneller düzenlenir (Demir, 2011: 104).

Orhan Pamuk, Nobel Edebiyat Ödülü alan ilk ve tek Türk yazardır. Eserlerini titizlikle yazan Pamuk, öncesinde çok okur ve araştırma yapar. Roman yazmayı bir meslek olarak gören Pamuk, titizlikle yaptığı araştırmaları satır aralarına döker ve okura ansiklopedik bilgiler sunar.

2.2. Gabriel García Márquez'in Hayatı ve Edebi Kişiliği

Asıl adıyla Gabriel José de la Conciliación García Márquez, Latin Amerika'da Gabo olarak bilinen roman ve hikâye yazarıdır. 1982 Nobel Edebiyat Ödülünü alan yazar, Latin Amerika edebiyatına büyümlü gerçekçilik akımına örnek teşkil eden eserleriyle katkı sunar.

Kolombiyalı yazar Gabriel José García Márquez, Kolombiya'nın tropikal kısmının 'Costa' diye anılan kuzey kıyısı yakınındaki küçük bir muz plantasyon kasabası olan Aracataca'da 6 Mart 1927'de doğar (bkz. Martin, 2017: 15).

Annesi Luisa Santiaga Márquez Iguaran'ın soyu Guajira yerlisi topraklarından bir aileye dayanır. Liberal partiler arasında çıkan Bin Gün Savaşı'ndan sonra (1899-1902) dedesi Albay Nicolas Márquez ailesini alarak Aracataca'ya göç eder. Babası

Gabriel Eligio ise Afro- Kolombiya kültürüyle özdeşleştirilen Bolivar vilayetinden bir telgrafçıdır. Babası öğretmen olan Gabriel Eligio, on dört yaşında bir kızın gayrimeşru çocuğudur. Luisa Santiaga'nın bir muhafazakâr olan Gabriel Eligio ile evlenmesine şiddetle karşı çıkılır, bu evliliği engellemek için kızlarını bir seneliğine seyahate gönderirler, ama genç çiftin karşısında daha fazla duramayarak evlenmelerine izin verirler. Genç çift 1926 yılında evlenerek bir kıyı kasabasına yerleşir (bkz. Martin, 2017: 15-16). “Gabito – García Márquez küçüklüğünde bir sevgi gösterisi olarak bu isimle anılır” (Hart, 2021: 9). Annesi ilk çocuğu Gabito'yu doğurmak için ailesinin yanına Aracataca'ya gider. Bebekleri bir yaşına basmadan onu anneannesi ve dedesine bırakarak ikinci bebekleri Luis Enrique'yi yanlarına alarak Barranquilla şehrine taşınırlar. Gabito yedi yaşına kadar anne babasını en fazla iki üç kez görür (bkz. Martin, 2017: 16). Anneannesinin üzerinde büyük etkisi olur, özellikle anneannesinin dünya görüşü Katolik efsaneleriyle yerel hurafelerin bir karışımından oluşur. Márquez, hayatında önemli bir yere sahip olan büyükannesi Tranquilina'yı aşağıdaki gibi resmeder:

Her zaman matem ya da yarı matem havasında giyinen ve histerinin kıyısında olan Tranquilina şafaktan gün kararınca kadar evde süzülür, şarkı söyler, her zaman sakinlik ve dinginlik yaymaya çalışır fakat emanetlerini kadim tehlikelere karşı koruması gerektiğinin farkındadır: işkence gören ruhlar (“hemen çocukları yatır”), siyah kelekler (“çocukları sakla, birisi ölecek”), cenazeler (“çocukları uyandır yoksa onlar da ölür”) (Martin, 2008:35; Akt. Hart, 2021:14).

Martin'in de ifade ettiği gibi Gabito Nicolas'ın rasyonel dünya görüşüyle Tranquilina'nın mitolojik bakış açısını kaynaştırma fırsatı bulur (bkz. Martin, 2017: 16-17).

İnsanlardan ziyade Aracataca'da anneanne ve büyükbabamla yaşadığım evin kendisi en canlı ve daimî anımdır. Sürekli yenilenen ve şu an bile devam eden bir rüya gibi. Üstelik hayatımın her günü gerçek ya da hayali bir hisle uyanıyorum; o eski, koca evin içinde olduğumu düşünmüşüm duygusuyla. Oraya geri gitmemişim ama oradaymışım, herhangi bir zamanda, herhangi bir sebeple değil de oradan hiç ayrılmamışım gibi (Mendoza, 1983:17; Akt. Hart, 2021: 11).

Márquez yaşadığı evin üzerinde bıraktığı etkiyi anlattığı bir röportajında şunları dile getirir: 1937 yılında dedesi Albay Márquez'i kaybettikten sonra hayatında kayda değer hiçbir şeyin olmadığına inanmaya başlar. Annesi ve babası yanlarında bir kız bir erkek evlatla birlikte geri döner. Artık hayatlarına beş çocuktan oluşan bir aile ile devam ederler. Babası bir eczane açar ve her işi batırdığı gibi eczanesini de kısa sürede kapatmak zorunda kalır. Yokluk ve sefalet dolu bir hayat peşlerini bırakmaz,

ancak 1943 yılında kazandığı burs sayesinde başkent Bogota yakınlarındaki yatılı bir devlet kolejinde okumaya başlar (bkz. Martin, 2017: 17). Büyükannesinin ve büyükbabasının evi eserlerinde tekrar eden bir temaya dönüşür. Geceleri azizlerin onu izlediğine inanan çocuk Márquez, büyüdüğünde de bu kâbuslarla boğuşur ve ışıkları kapatmadan uyur.

Márquez'in eserlerinde yer alan önemli temalardan biri de gayrimeşruluk temasıdır. Metreslik ve gayrimeşruluk sömürge döneminde Avrupa'ya kıyasla Latin Amerika'da çok yaygın bir durumu oluşturur. Evlenmemiş çiftlerin birlikte yaşaması âdeti, sömürge döneminde Bogota'da yaygındır; bu birleşmelerin sonucunda doğan çocuklar babalarının soyadlarını alabilirken onların soyundan sayılabilir ve mirasına girebilir. Keza dedesi Albay Nicolas Márquez de yasal olmayan çocuklara sahiptir (bkz. Hart, 2021: 16-17). Büyükannesinin hayalet hikâyelerinin dışında bir de büyükbabasının arkadaşlarından dinlediği savaş hikâyeleri hayal dünyasını oldukça etkiler. Büyükbabasını ziyarete gelen asker arkadaşlarını sessizce dinler. Hart'ın da vurguladığı üzere en canlı çocukluk hatıralarından biri de birinci Dünya Savaşı'ndan sonra bacağında bir kurşunla Aracataca'ya gelen Don Emilio'ya aittir. *Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok* filmi izlemeye gittikten sonra eve gelip kendisini bir yudum siyanürle öldürür. Márquez için bu öyküler daha sonra yazacağı öyküler için önemli bir arşiv haline gelir (bkz. Hart, 2021: 20-21). Büyükbabasından dinlediği hikâyelerinden etkilenerek yazın hayatına biçim veren yazar, “Büyükbabasını bebekliğinin koruyucu meleği olduğunu ifade eder. Dünyasını kuran koşulların büyükannesinin hikâyeleriyle büyükbabasının gezileridir. Hep bir şeyler görmeye götürür Gabito'yu. Her zaman büyükbabasının ona gösterdiği şeyleri hayal etmektedir” (Guibert, 2017: 52).

Bir röportajında kendisine “romanı yazarken bilerek bir mesaj iletme kaygısı taşıyor muydunuz?” sorusunu şu şekilde yanıtlar: “Ben hiçbir zaman mesaj iletmeyi düşünmem. Zihni yapım ideolojik ve bundan kurtulamam- kurtulmaya çalışmayı da istemem. (...) Ben kendime ait bir kitapta önceden şunu ya da bunu söyleyeyim diye bir tasavvura kapılmam. İster örnek alınsın isterse ayıplansın olsun, sadece karakterlerimin davranışlarını takip ederim” (Guibert, 2017: 43-44). Márquez, romanlarının çıkış noktasının görsel bir imgeden geldiğini ve yazmaya bu imgeyle başladığını ifade eder.

Yaprak Fırtınası'nın çıkış noktası torununu cenazeye götüren bir yaşlı adam, *Albaya Kimseden Mektup Yok*'un çıkış noktası bekleyen yaşlı bir adam, *Yüzyıllık Yalnızlık*'ın çıkış noktası torununu buzun ne olduğunu görsün diye panayıra götüren yaşlı bir adamdır (bkz. Guibert, 2017: 52). *Kolera Günlerinde Aşk* romanında ise bu imge, bir teknenin güvertesinde dans eden, bolero dansı yapan yaşlı çifttir (bkz. Simons, 2017: 189). Márquez, yirmi yaşındayken kaleme aldığı her şeyi yazmasına yetecek kadar bir edebi geçmişe sahip olur. Romanı nasıl keşfettiğini hatırlamaz, asıl ilgisini çeken edebi türün şiir olduğunu düşünür.

Kendisini ifade etmek için ihtiyaç duyduğu edebi türün roman olduğunu ne zaman fark ettiğini hatırlamadığını, ancak sahil kesiminden gelip burslu bir öğrenci olarak kitaplara ulaşmanın onun için tarif edilemeyecek bir etki yarattığını vurgular. Kafka'nın *Değişim*'i bir vahiy etkisi yapar. Henüz on dokuz yaşında hukuk fakültesinde ilk yılında karşılaşır. Gregor Samsa'nın dev bir böceğe dönüşmesini anneannesinin anlattığı hikâyelere benzetir. Sonrasındaysa romanın nasıl bir evrim geçirdiğini öğrenmeye koyulur. Bu incelemelerden sonra altı yıl edebiyatla ilgilenmez. Fakat kendisini entelektüel nitelikli bir dizi hikâye yazmaya verir. *El Espectador*'da ilk hikâyeleri yayınlanır (bkz. El Manifiesto, 2017: 94-95). Márquez'in asıl etkilendiği yazar ise Faulkner olur. "García, Faulkner'in eserlerinden derinden etkilenir" (Kenndy, 2017: 74).

Eserlerinde kendi hayatından kesitler sunan "García Márquez'in tüm romanları gibi *Kolera Günlerinde Aşk* da yazarın kendi hayatından alınmış çeşitli olaylar ve parçalardan oluşan bir kolajdır" (Hart, 2021: 131). *Kolera Günlerinde Aşk* romanının iki kaynağı olduğu belirtilir. Simons bu iki kaynağın ilkinin gençliklerinde Fermina Daza ile Florentino Ariza'nın kine benzeyen anne ve babasının aşk hikâyesi olarak açıklar, diğerini ise yıllar önce Meksika'da bir gazetede okuduğu bir habere dayandığını belirtir (bkz. Simons, 2017:188-189). İki Amerikalının ölümünü anlatan haber, bir erkek ve bir kadının her yıl Acapulco'da buluşmasını konu eder. Kırk yıl boyunca bu alışkanlıklarını bozmayan çift seksen yaşlarına geldiklerinde ölümleriyle bu hikâyeyi sonlandırır. Tekneyi kullanan adam paralarını almak için yaşlı çifti öldürür. Ölümleriyle birlikte gizli aşklarının hikâyesi ortaya çıkar.

Nobel edebiyat ödülünü kazanan Márquez, geceye özel yerel kıyafetlerini giyer. Bunun ona şans getireceğine inanır.

Ekim 1982’de García Márquez Nobel Edebiyat Ödülü’nü kazanır. 1981’deki bir konuşmasında Nobel Ödülü’nü kazanırsa uğursuzluk getireceğine inandığından smokin giymeyeceğini belirtir. Aynı şekilde o geceye smokinle katılmayan tek kişidir. Onun yerine beyaz bir takım giyer. Karayiplerin bir kıyafeti olan *liqui-liqui* giyer, şans getirmesi için de sarı çiçekler takar. Nobel konuşmasında ise Latin Amerika’ya karşı kayıtsızlığından ötürü Avrupa’ya tepki gösterir (Hart, 2021:123-126).

Yoksul bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Márquez, hukuk eğitimi aldığı yıllarda kitapların dünyasıyla tanışır ve edebiyat tutkusu ağır basarak kariyerinde bir değişiklik yapar. Yazılarında önceleri, siyasi konuları ele alırken, *Kolera Günlerinde Aşk*’la birlikte daha önceleri değinmediği bir konuda, aşk üzerine yazmaya başlar.

3. BÖLÜM

ORHAN PAMUK'UN *VEBA GECELERİ* VE GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ'İN *KOLERA GÜNLERİNDE AŞK* ROMANLARINDA SALGIN HASTALIK

3.1. Hastalığın Kültürler Üzerindeki Etkisi

Hastalık terimi (disease), fizyolojik ve biyolojik nitelikte sorunları betimleyen bir kavramken, rahatsızlık terimi (illness), bir bireyin kendi rahatsızlığının öznel farkındalığını ifade eder ve hastalık durumu (sickness) toplumsal açıdan uygun rolleri anlatır (Susser and Watson, 1971; akt. Turner, 2011: 11). “Hastalıklar sürelerine göre akut (hızlı başlayan, kısa süreli) ve kronik (müzmin ya da süregelen) hastalıklar olarak ikiye ayrılırken, türlerine göre de bedensel, zihinsel ve ruhsal olmak üzere üçe ayrılmaktadır” (bkz. Açıkgöz, 2021:82-86).

Turner, hastalık olarak nitelendirilen olgunun zamana ve mekâna ve içinde bulunduğu kültüre göre değişiklik gösterebildiğini savunmuş ve bu doğrultuda bir durumun hastalık olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceğinin belirli bir sınırının olmadığını dile getirmiştir. Bu minvalde bir kültürde hastalık olarak adlandırılan olgunun diğer bir kültürde hastalık olarak görülmemesi bu anlayışın bir sonucudur (Çoban, 2020: 418).

Ulus-devletlerin oluşum çağına kadar hastalık ve sağlık olguları toplumsal birer olgudan çok bireysel meseleler olarak görülmüş ve değer verilmemiştir. Bu yeni değişimler ve dönüşümler etkisinde sağlık ve hastalık algısında da değişimler olur. İnsan artık bir birey olarak görülür ve devlet de bireylerin yani halkın her türlü ihtiyacı ve sorunuyla ilgilenmesi gereken bir mekanizma haline gelir.

Eski zamanlardan 19. yüzyıla (ulus-devlet çağına) kadar sağlık ve hastalığa genellikle bireysel bir mesele olarak bakılmıştır. Çok az durumlarda (veba gibi salgın hastalıklarda) hastalık olgusu toplumsal bir sorun olarak görülmüş, önemslenmiş ve onunla ilgili önlemler alınmıştır. Bireylerin sağlıklarının önem kazanmaya başlaması ulus-devletlerin oluşum sürecine denk gelir. Birey artık sadece kendi başına bir fert olarak görülmez; aksine içinde yaşadığı toplum (ulus) için faydalı ve değerli olarak, faydalı ve değerli olabilmesi için de evvela sağlıklı olması gereken bir vatandaş olarak görülmeye başlanır. Ulus-devletlerin ideolojik yapısı, ulusal çıkarların daha fazla önemslenmeye başlanması, uluslararası rekabet ve ulusal zenginliğin öncelikli hedef seçilmesinden dolayı bireylerin beden ve zihin gücüne duyulan ihtiyaç, yöneticileri halkın sağlığıyla daha fazla ilgilenmeye itmiştir (Açıkgöz, 2021:31).

Sağlık ve hastalık kavramına bakış çoğunlukla kültürlerin özelliklerini yansıtmaktadır. Her toplumun hastalık algısı birbirinden farklıdır. Bir hastalığın o

toplumda karşılanma şekli ya da toplumun o hastalıkla mücadelesi içinde bulunduğu kültürün kolektif düşünüşünün bir parçasıdır.

Sağlık ve hastalık kavramları, her kültürde bulunmakla birlikte farklı algılanan kavramlardır. Yani bir toplumdaki hastalık algısı ile başka bir toplumdaki hastalık algısı aynı olmayabilir. Toplumun hastalık hakkındaki değer yargıları, hastalığa bakış açısı ve seçilen tedavi şekli o toplumun kültürünün özelliklerini yansıtır. Öyleyse, kültürler arasındaki farklılıkları göz önüne alırsak, sağlık-hastalık kavramları ve bunun çevresindeki pek çok kavram da aynı derecede görelidir; kültürden kültüre farklılık gösterir. Bu bakış açısıyla diyebiliriz ki sağlık ve hastalık, en azından bir yönüyle kültürün bir ürünüdür (Kaplan, 2010: 227).

Hastalığın kültürel bir olgu olarak görülmesi kişilerin sağlığını etkilemektedir. Hastalık algısının oluşmasında etkili olan en önemli unsurlar dinsel inanışlar ve gelenekler çevresinde şekillenmektedir.

Hastalık kültürel bir olgudur; çünkü kişilerin içinde yaşadıkları kültür, onların hem hastalık algılarına hem de tedavi olma biçimlerine, dolayısıyla sağlıklarına etki etmektedir. Hastalığın ilâhi bir ceza mı olduğu, kötü/habıs ruhlu olmanın bir işareti mi olduğu, yoksa vücuda giren mikrobik bir etkinin sonucu mu olduğu vb. algılar çoğunlukla kültürle (dinsel inanışlar, örf ve adetler, gelenekler ve değer yargılarıyla) ilgilidir. Dolayısıyla, sağlık ve hastalık ilişkisi incelenirken hastalık algılarının oluşumunda etkili olan kültürün ve kültürel unsurların dikkate alınması gerekir (Açıkgöz, 2021: 20).

Nakıboğlu'na göre, salgın dönemlerinde ortaya konan eserler, insanın yok olma tehlikesi karşısında kendisini geleceğe anlatma arzusunu yansıtmaktadır. Salgın hastalıklarla birlikte kitlesel ölümlerin yaşanması toplum psikolojisinde derin yaralar açmakta ve edebi eserler bu yaraların tedavi edilmeye çalışıldığı bir yer haline gelmektedir.

Salgın dönemlerinde insanların ve toplumların sorunlarının, acılarının, kederlerinin, tecrübelerinin yansıtılma ve geleceğe taşınma ihtiyacı, salgın gerçeğinin en yakın mesafeden yansıdığı bir iç bükey ayna olarak “salgın edebiyatı”nın doğuşunu hazırlamıştır. İnsanın salgın hastalıklarla, toplumun salgınlarla alt üst olan doğasının anlatıldığı edebi eserlerin sayısının hızla artmasıyla salgın edebiyatının alanı gittikçe genişlemiştir. Gılgamış Destanı'ndan Decameron'a edebiyat tarihinin en önemli ilk eserleri ortak paydada buluşturan salgın edebiyatının tematik tarihinin eldeki veriler ve belgeler ışığında yazılı edebi eserlerin tarihiyle eş olduğunu söylemek mümkündür (Nakıboğlu, 2021: 20).

“Sağlık ve toplum birbiriyle yakından ilişkilidir; toplumla ilgili öğrendiklerimiz sağlık hakkında, sağlıkla ilgili öğrendiklerimizse toplum hakkında bize bir şeyler anlatır” (Wilkinson, 1996: 15; akt. Açıkgöz, 2021:95). “Kültür ve sağlık birbiriyle büyük ölçüde uyum içindedir. Her kültür kendine özgü bir sağlık Gestaltı, acıya, hastalığa, sakatlığa ve ölüme karşı geleneksel olarak her biri acı çekme sanatı olarak tanımlanan insan davranış türlerini oluşturan kendine özgü bir tavır modeli

şekillendirir” (Illich, 2021:94). T. More Ütopya adlı eserinde zihinsel ve bedensel zevklerin sağlıklı olunca alınabileceğini belirtir. Sağlığın en büyük keyif olduğunu ifade ederek bedensel keyfin de sağlıklı bir işleyişle sağlanacağını belirtir (bkz. More, 2021:123). Kişilerin sağlığı ya da hastalığı açıklama şekilleri onların ait oldukları sosyal sınıflar, dini inançları, eğitim durumları, yaşadıkları çevre koşulları tarafından belirlenmektedir.

Sağlık ve hastalık birer toplumsal olgudurlar; çünkü sağlık ve hastalığa etki eden faktörler çoğunlukla toplumsal kökenlidir. Sağlık basitçe bir iyilik hali, hastalık da sadece biyolojik bir olgu olarak görülmez. Sağlık ve hastalık üzerinde toplumsal faktörlerin belirleyici bir etkisi vardır. Kişilerin sosyo-ekonomik durumları (yaşam biçimleri ve alışkanlıkları), mensup oldukları sosyal sınıflar, yaşadıkları çevre koşulları, ait oldukları etnik/dini gruplar, cinsiyetleri ve yaşları, medeni halleri ve öğrenim durumları gibi toplumsal faktörler hem sağlık ve hastalık hem de hastalığın tedavi biçimleri üzerinde önemli oranda etkilidir (Açıkgöz, 2021:20).

Fromm, sağlıklı ve sağlıklı toplum ayrımını yaparken birey ve toplum arasında bir bağ kurar. Sağlıklı toplumların sağlıklı bireyleri, sağlıklı toplumların da sağlıklı bireyleri yetiştirdiklerini ileri sürer. Dolayısıyla onun için toplum, insanın sağlık gelişiminin önündeki en büyük işleve sahiptir.

E. Fromm, bireyin sağlık durumunun toplum yapısına bağlı olduğunu belirtir. Sağlıklı ve sağlıklı toplum ayrımını yapan Fromm, sağlıklı toplumlarda bireylerin diğer insanları sevmeye, yaratıcı bir biçimde çalışma ve benlik duygusunu elde etme yetilerini geliştirdiklerini ifade eder. Buna karşın sağlıklı toplumun ise karşılıklı düşmanlık ve güvensizlik duygularını yarattığını, insanı başkalarının kullanabileceği ve sömüreceği bir araca dönüştürdüğünü ve insanı benlik duygusundan yoksun bıraktığını ileri sürer. Sonuçta Fromm’a göre, toplum insanın sağlık gelişimini hem hızlandırabilen hem de önleyebilen bir işleve sahiptir (Fromm, 2006: 75-76; akt: Açıkgöz, 2021:81).

Cockerham, hastalıkların sadece birer toplumsal olgu olmasının yanı sıra istatistik, sosyolojik, psikolojik ve politik yaklaşımların değerleriyle de algılanması gereken bir olgu olduğu üzerine şunları ifade eder:

1900’lerde hastalıklar, biyolojik olduğu kadar toplumsal birer olgu olarak da kavramsallaştırılmaya başlanmıştır. Böylelikle istatistiksel, sosyolojik ve psikolojik- hatta politik olarak algılanmaya başlanmışlardır. Tıbbi yaklaşımlar, gelir, yaşam tarzı, beslenme, alışkanlıklar, istihdam, eğitim ve aile yapısı gibi psikososyal öğeleri de içinde barındırmak zorunda kalmıştır. Tıp, kitle toplumuyla olan mücadelesini ancak bu şekilde verebilirdi (Cockerham, 2021:28).

Sağlık ve hastalık konuları sadece sosyal alanları ya da tıp dünyasını etkileyen doğal olaylar değildir. Aynı zamanda bu iki olgu siyasi açıdan da yorumlanabilmektedir. Devletlerin sağlıkla ilgili politikaları doğrudan hastalık ve sağlık olgularını etkilemektedir. Devletlerin toplum sağlığına verdikleri önem, halkın

sağlık konusundaki menfaatlerini önemseme ya da hastalıkları engellemeye yönelik tutumları siyasi boyutu oluşturmaktadır.

Sağlık ve hastalık olguları siyasi açıdan ele alınmayı hak eden konulardır; çünkü sağlık sektörüyle ilgili kararlar (sağlığa ayrılan bütçe, genel sağlık sigortası uygulaması, bilimsel araştırmaları destekleme vb.) alan siyaset kurumudur. Dolayısıyla ülkeyi yöneten siyasi kadroların hastalık ve sağlığa verdikleri önem, halkın genel menfaatlerini ön planda tutma, sağlık alanındaki yatırımlara ve bilimsel çalışmalara duyarlı olma gibi tutumları, hastalık ve sağlık sektörü üzerinde doğrudan etkili olmaktadır. Bu yüzden, sağlık ve hastalıkla ilgili siyasi boyutu da önemsemek gerekir (Açıkgöz, 2021:21).

“Turner’e göre, sağlık ve hastalık hâli toplumsal eylemlerin bir sonucu konumundadır. Hastalık sıradan basit bir durumdan öte emek sarf edilen, inşa edilen bir şeydir. Bundan dolayı hasta olmak yorumlama, seçim ve eylemi de beraberinde getirir. Kısacası hasta olmak toplumsal aktörler olarak insanlar için ayrıcalıklı bir anlama sahiptir” (Çoban, 2020: 417). Dolayısıyla bir toplumda öncelikli olan sağlıklı tercihler yapabilen insanların yetiştirilmesidir. Bunun için de sağlık hizmetleri gelişmiş ve herkese ulaşabilir olmalıdır.

Bireyin öncelikli olarak sağlıklı olması topluma bağlıdır. Bir toplumun sağlıklı olabilmesi için o toplumların sevgi bağı ile yetişmesi gerekmektedir. Sağlıksız bir toplumda karşılıklı sevgi bağı yoktur. Güvensizlik ve düşmanlık insanların benlik duygusuna zarar veren duygulardır. Bu olumsuz nitelikteki duygular aşılmadıkça sağlıklı bir toplum yapısından söz edilemez. Birey ve sağlık arasındaki ilişki Fromm’a göre şu şekildedir:

Bireyin sağlıklı olup olmaması öncelikle bireysel bir sorun değildir; toplumun yapısına bağlıdır. Sağlıklı bir toplum, insanın öteki insanları sevmeye yetisini, yaratıcı bir biçimde çalışma, aklını ve nesnelliğini geliştirme, kendi üretici güçlerini tanımasına dayanan bir benlik duygusu elde etme yetisini artırır. Sağlıksız bir toplumsa, karşılıklı düşmanlık ve güvensizlik duyguları yaratan, insanı başkalarının kullanacağı ve sömüreceği bir araca dönüştüren, başkalarına boyun eğmediği ya da otomatlaşmadığı sürece onu benlik duygusundan yoksun bırakan bir toplumdur. Toplum, bu iki işlevi birden yürütebilir; insanın sağlıklı gelişimini hızlandırdığı gibi onu önleyebilir de; aslında toplumların çoğu, bunların her ikisini de yaparlar; burada sorun, yalnızca toplumun olumlu ve olumsuz etkilerinin ne ölçüde ve hangi yönlerde uygulandığıdır (Fromm, 1990: 86-87).

Hastalık üzerinde sosyal faktörlerin etkisini araştıran iki çalışmacı, hastalığın temelinde sosyal koşulların etkili olduğunu ifade eder.

Bruce Link ve Jo Phelan’ın çalışması, hastalıkta sosyal faktörlerin rolü üzerine sağlık sosyolojisi alanında yapılan başlıca kuramsal çalışma olarak kabul edilmektedir. Link ve Phelan, hastalığın temel nedenlerini sosyal koşulların oluşturduğunu savunmaktadır. Toplumsal bir değişkenin

hastalık ve ölümün temel bir sebebi olarak değerlendirilebilmesi için o değişkenin (1) birden fazla hastalığa etki etmesi, (2) bu hastalıklar için çeşitli riskler oluşturmaması, (3) zamanla yinelenmesi ve (4) hastalığa yol açacak tehlikenin önlenmesinde ya da hastalığın olumsuz sonuçlarının minimuma indirgenmesinde rol oynayacak kaynaklara erişimi mümkün kılması gerekmektedir (Cockerham, 2021: 39-40).

Sağlık ve hastalık olgularını oldukça etkileyen faktörlerden biri iktisadi konulardır. Ülkelerin gelişmişlik ve refah düzeyi, doktor ve hastane sayıları, kişi başına düşen doktor sayısı, hastaların sağlık kurumlarına ulaşabilme olanakları, ülkede verilen tıp eğitiminin kalitesi vb. konular sağlık ve hastalık olgularını doğrudan etkileyen iktisadi boyuttur.

Sağlık ve hastalık aynı zamanda iktisadi boyutu olan olgulardır; çünkü hastalıkların teşhis ve tedavisinde ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeyi önemli bir etkiye sahiptir. Hem ülkeler hem de bir ülkenin farklı bölgeleri arasındaki eşitsiz/farklı ekonomik gelişmişlik düzeyi, hastalığı ve sağlık sektörünü farklı şekillerde etkiler. Bir ülkedeki hastane sayısından kişi başına düşen doktor sayısına, tıp eğitiminden tıbbi teknolojik altyapıya, sağlığa ayrılan bütçeden tedavi biçimlerine kadar sağlık ve hastalıkla ilgili birçok konu, ülkelerin gelişme seviyesi ve ülke içindeki ekonomik gelişmişlik düzeyiyle doğrudan ilgilidir. Dolayısıyla, hastalık ve sağlık sektörüyle ilgili analizlerde meselenin ekonomik boyutunun dikkate alınması büyük önem arz etmektedir (Açıkgöz, 2021:21).

“Başarısız hükümetler, uğraşamadıkları ya da çözemedikleri bir sorunla karşı karşıya kaldıklarında her zaman suçlayacak dış düşmanlar tanımlayabilirler” (Ruggiero, 2009:214). Kendilerine düşman yaratmamak ve kitleleri kontrol altında tutmak için de erklerini kullanırlar. Giddens “ülkedeki insan nüfusu, ulusal erki ve serveti artırmaya yarayan ve bu yüzden izlenip nizama sokulması gereken büyük bir kaynak”tır (Giddens, 2008:301) diyerek toplumu bir iş gücü kaynağı olarak görür ve önemli olan noktanın ulusal erke hizmet olduğunu vurgular. “Ulusal servet ve kalkınma, bayındırlık hizmetleri ve savunma gücü alanlarında genç, dinamik ve sağlıklı vatandaşlara olan ihtiyaç devletleri sağlık konusunda önlemler ve tedbirler almaya iter. Nüfus sayımları yapılmaya başlanır, doğum ve ölüm oranları ile evlilik ve çocuk sahibi olma yaşlarıyla ilgili istatistikler tutulur, nüfus planlamasına gidilir, kamu sağlığıyla ilgili kuruluşlar (hastaneler, klinikler, dispanserler vb.) inşa edilir” (Açıkgöz, 2021:32).

Foucault’ya göre, modern toplumların ıslahı yani toplum dışı kabul edilen kesimlerin gözetim altında tutulması tıp kurumunun sayesinde gerçekleşmektedir. Hastaneler kapitalist toplum tipinin ihtiyacı olan sadık insanların yetiştirildiği kurumlar olarak tanıtılmaktadır.

Fransız filozof Foucault, Kliniğin Doğuşu *The Birth of the Clinic* adlı eserinde, özellikle devletin kendi meşruiyetini pekiştirdiği kurumlardan biri olarak işaret ettiği “sistem olarak tıp kurumu”nu ele almaktadır. Yazar 18. yüzyılda kurumlaşmaya başlayan akıl hastanesi ve hastanelerde kalan hastaların, modern kapitalist toplumun disipline edici, ıslah edici ve denetleyici tekniklerle kapitalizmin ihtiyacı olan üretken ve itaatkâr insan tipine dönüştürülmeye çalışıldığını; böylece Avrupa’da “toplum dışı” kabul edilen kesimlerin gözetim altına alınmasının söz konusu olduğunu vurgulamaktadır (Kaplan, 2010: 229).

Sosyal faktörlerin hastalığa ve sağlığa sebep olduğu düşüncesini kuramsal düzeyde destekleyen ilk çalışma, sosyolojinin kurucularından ve en önemli klasik kuramcılarından olan Fransız sosyolog Emile Durkheim’a aittir. Bireylerin ötesinde var olan ve bireylerin davranışlarını belirleyen sosyal yapıların (toplumsal olgular) önemini vurgulayan Durkheim yapısal-işlevci kuramın ortaya çıkmasında öncü bir rol oynamıştır. Normlar ve değerler gibi toplumsal gerçekler, bireyleri belli şekillerde davranmaya itmek için davranışlarına bazı kısıtlamalar getirmektedir. Durkheim’ın sağlık sosyolojisi ile direkt alakalı tek çalışması, intihar üzerine yaptığı çalışmadır. Durkheim, bireye dışarıdan etki eden bazı sosyal durumları (anomik, egoistik, özgecil ve nadiren kadercî) bireyin kendi canını almasıyla ilişkilendirerek (normlar ve sosyal değerler gibi) temel sosyolojik ilkeleri 19. yüzyıl Batı Avrupa’sındaki intihar sorununun analizinde kullanmaktadır (bkz. Cockerham, 2021: 55).

Tıbbi antropologların da hastalık ve tedavi üzerine çeşitli araştırmalar yaptığı bilinmektedir. Kültür merkeze alınarak yapılan çalışmalarda modern tıbbın yetersiz kaldığı yerel kültürel bilgilere ulaşarak hastalıkların kökenine inmek ve hastalıklara yol açan kültürel etmenleri ortaya koyarak daha geniş bir bakış açısı sunmak ve kültürel açıdan hastalığın ortaya çıkışını öğrenmek onların hedefleri arasındadır:

Hastalık ve tedavi sürecinin araştırılmasında “kültür”ü merkeze alarak çalışmalar yapan tıbbi antropologlar açısından önemli sorun alanlarından birinin kavramların kullanımı konusunda olduğu göze çarpmaktadır. Kavramların kültürle olan bağlantısının önemi, bu alanda biraz daha ön plana çıkmaktadır. Hastalığın toplum tarafından ne ifade ettiği ve tedavi seçeneklerine karar verilmesi süreci öncelikle kavramların doğru anlaşılması ile başlar. Tıbbi antropoloji çalışmaları bu yönüyle de kültürel sistemlerin ve kültürel temelli hastalıkların anlaşılmasında etkili olmuştur. Modern/bilimsel tıbbi yöntemlerin ulaşamadığı “yerel” kültürel bilgilere ulaşarak herhangi bir hastalığa neden olan konuları ve sosyal/ kültürel problemleri ortaya koymak da bu alanda yapılan çalışmaların ortak hedeflerinden biridir. Tıp, hastayı tedavi etmek ya da hastalığın ölümle sonuçlanmasını geciktirmek için çeşitli yöntemlere başvururken; tıbbi antropoloji, hastalığa yol açan kültürel etmenleri ortaya sererek, daha geniş kültürel/toplumsal perspektifte hastalığın nedenlerini araştırır (Kaplan, 2010: 227).

İyileştirme yöntemlerindeki farklılık modern tıp ve geleneksel tıp anlayışlarını birbirinden ayırmaktadır. İnsan bedenine bir makineden ziyade daha bütüncül bir bakış açısıyla bakan alternatif tıp anlayışı popüler tedavi yöntemleri arasındadır.

İnsanlık tarihiyle beraber başlatılabilecek çeşitli hastalıkların tedavisindeki gelişmeler, 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra “Modern Tıp” adı altında bilimsel olarak incelenmeye başlamıştır. Günümüzde modern tıp- geleneksel tıp tartışmalarının temelinde, bedeni bir “makine” gibi gören modern tıp anlayışının karşısında; daha bütüncül (holistik) bir bakış açısına sahip “geleneksel” ve yeniden üretilen biçimleriyle “tamamlayıcı” (complementary) ya da “popüler/alternatif” olarak ifade edilen iyileştirme yöntemlerinin yaklaşım farkı bulunmaktadır. Modern tıptaki bilimsel gelişmelere rağmen geleneksel tıbbın günümüzde varlığını korumasında önemli etkenlerden biri kökündeki bu anlayış farklılığıdır (Kaplan, 2010:232).

“Zola ve Illich gibi eleştirel düşünörlere göre tıbbi ritüelin işlevlerinden biri de toplumsal kontroldür. Tıbbi etkileşim genelde büyük bir sosyal statü uçurumu içerir. Son 20 ila 30 yılda göçmen ve kadın doktorların sayısı artsa da bir hekim büyük ihtimalle eğitimli ve varlıklı beyaz erkektir” (bkz. Ehrenreich, 2020:37). Ayrıca günümüz toplumlarında modern tıbbın sıkı bir eleştirisini yapan Illich, yaşamı aşırı tıplaştırma ile suçlar ve tıp kurumunun bireyi özgürleştirmekten ziyade köleleştirdiğini ifade eder. Modernizme karşı deyim yerindeyse sosyalistçe bir duruş sergileyen Illich, mistisizm ile yoğrulmuş olan felsefesiyle birlikte sadece tıbbın değil modernizmin toplumsal hayatın her aşamasına etki ettiğinden özellikle yakınır. Genel olarak bakıldığında entelektüel düşünce anlayışı, mevcut küresel paradigmanın tersine olup modernizme karşı her daim sert bir tavır ile sıkı bir modern tıp kurumu eleştirmeni haline gelir (bkz. Bağrsakçı, 2020:185).

Bütün geleneksel kültürler, hijyenik fonksiyonlarını, acıyı katlanır kılacak, hastalığı ve sakatlığı anlayışla karşılayacak ve ölümün gölgesine anlam kazandıracak araçlarla bireyi donatma konusundaki bu yeteneklerinden alırlar. Bu tür kültürlerde sağlık bakımı daima, yeme içme, çalışma, soluk alma, sevişme, politik davranma, egzersiz yapma, şarkı söyleme, düş görme, savaşıma ve acı çekme programıdır. Hastalığı iyileştirme genellikle, insanların iyileşmesi sırasında onları avutmanın, rahatını sağlamanın ve onlarla ilgilenmenin geleneksel tarzıdır ve hasta bakımı genellikle dertli kişiye yönelik bir tür hoşgördür. Ancak bir topluluğun genetik yapısına, tarihine, çevresine ve rakip toplulukların rekabetine uyum sağlayabilecek geçerli kuralları koyabilen kültürler varlıklarını sürdürebilirler (Illich, 2021: 95).

Özellikle nüfusun artmaya başladığı onuncu yüzyıla birlikte hastalıklar da artmıştır. Arkeolojik kazılardan elde edilen bulgulara göre Orta Çağ Avrupa’sında her on yetişkinden biri elli yaşını görebilmektedir. Orta Çağ dünyasında elli yaşında bir çiftçi yaşlı sayılmaktadır. Ortalama ömür otuz sekiz- kırk yaş aralığındadır. Orta Çağ Avrupa’sında hasta olmanın nedenlerine bakıldığında, pek çok sebep sayılabilir.

Savaşlar, toplumsal şiddet, kıtlıklar, sağlıksız yaşam koşulları, alışkanlıklar ve mikroplardan haberdar olunmaması ilk nedenlerdendir (bkz. Karaimamoğlu, 2021:8). 14. ve 15. yüzyıllarda ise Avrupa’da yaşanan birtakım buhranlar, sosyal, kültürel ve politik alanlarda yeni bir yapılanmayı zorunlu kılar. Örneğin, Kara Ölüm adıyla bilinen veba salgını 1347–1351 arasında Avrupa’nın hızlı nüfus büyümesini sona erdirmekle kalmayıp bu eğilimi tersine bile çevirir. 1300 yılında yaklaşık 73 milyon kişi olan Avrupa nüfusu, salgın sonlandığında 51 milyona düşmüş; salgının yıkımından en büyük zararı gören ülkelerde, örneğin İtalya’da, kimi şehirler her iki sakininden birini yitirir (bkz. Alkım, 2014:242). Hastalıkların yoğun yaşandığı bu dönemlerde halk bu hastalıkların nedenleri üzerine kafa yormaya başlar. Kolera ve vebanın halk arasında kasten yayıldığına inanılır. Romalı tarihçi Livius 428 yılında, Cladius Marcellus ve Caius Velerius’un egemenliği altında “kaba” olarak adlandırıldığı zamanlarda, bir veba salgınının kötü niyetli yaşlı kadınların bir komplosuna atfedildiğini bildirir. Ancak daha sonra veba Tanrının gazabının bir göstergesi ya da gökcisimlerinin hareketlerinin bir sonucu olarak görülür (bkz. Ruggiero, 2009: 213).

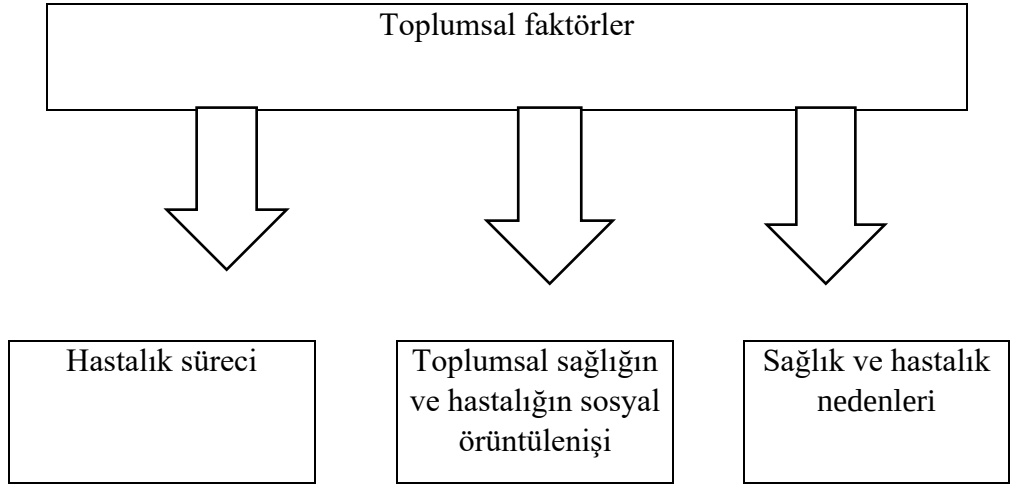
İnsanlar dünyayı sömürgeleştirirken kendileri de patojenlerin sömürgeleri haline gelir. Bu patojenler parazit kurtlar ve böcekler (helminthler, pireler, keneler, eklembacaklılar) ile bakteri, virüs, protozoan gibi son derece hızlı üreme oranları konakçıda ciddi hastalıklara yol açan, ama genellikle (ve neyse ki) hayatta kalan kişide tekrar enfeksiyona karşı bir bağışıklık oluşumunu harekete geçiren mikroorganizmalardan oluşmaktadır. Bu mikroskobik düşmanlar evrimsel hayatta kalma mücadelesinde insanlarla iç içe geçtiler, ama bu, nihai kazananlar ve kaybedenlerdense huzursuz bir ortak yaşam temelinde süren bir mücadeledir (bkz. Porter, 2021:19).

İnsanların mikroplarla ilişkisine bakıldığında “Tarım Devrimi” milattır. Tarımın ortaya çıkışı yeni bir tehdidin baş göstermesine yol açmıştır: Salgın hastalıklar. Avcı-toplayıcı dönemde küçük birliklerle sürekli hareket halindeki insanların mikroplarla yakın ilişkisi yoktur. Nüfuslarını mevcut kaynaklar ve avladıklarıyla eşit oranda tutmayı başaran insanlık (çok çocuk sahibi olmamışlardır), bulunduğu doğal çevreyi tahrip etmemiş, hastalıkları yaymamıştır. Ancak nüfus artışı, gelişen üretim araçları; toprak, bitki ve hayvanlarla kurdukları yeni yoğun ilişki sayısız yeni mikropla tanışmamıza yol açar. Zira yerleşik hayata geçerek üretime geçen

insanlar, yeni komşuları sivrisinek, kene, pire ve farelerden acılı zoognostik hastalıkları kaparlar (bkz. Karaimamoğlu, 2021:9-10).

Önceleri yalnızca hayvanlarda görülen patojenler uzun ve karmaşık evrimsel süreçler sonucunda insanlara geçer: Hayvansal hastalıklar tür barajını aşar ve mutasyona uğrayarak insana özgü hastalıklara dönüşür. Tarihsel süreçte bu tür Darwinci adaptasyonlar insanların günümüzde köpeklerle altmıştan fazla, sığır, koyun, keçi, domuz, at ve kümes hayvanlarıyla biraz daha az mikroorganik hastalık paylaştığı bir duruma gelmesine neden olur. Neolitik dönemde sığırlar insan patojen havuzuna tüberküloz, çiçek virüsü ve diğer virüsleri katar. Domuzlar ile ördekler insanlara grip bulaştırırken, atlar rinovirüsleri, yani soğuk algınlığını taşıdılar. Kızamık, sığır vebasının ve köpeklerde gençlik hastalığının insana geçmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Çiftlik hayvanları, evcil hayvanlar ve haşerat Salmonella bakterisi ile başka bakteriler taşır; dışkı karışmış su çocuk felci, kolera, tifo, hepatit, boğmaca ve difterinin yayılmasına neden olur (bkz. Porter, 2021: 20). Daha sonrasında ise yirminci yüzyıl kitlesel ölümlerde bir dönüm noktası haline gelir. H1N1 virüsünün ölümcül bir alt türünün yol açtığı İspanyol Gribi dünya nüfusunun neredeyse 1/3'ünü etkiler ve milyonlarca insanı yaşamdan koparır (bkz. Karaimamoğlu, 2021:14-15).

Toplumsal faktörler insanın sadece hasta olup olmayacağını değil, ayrıca toplumun genel olarak nasıl bir sağlık modeline sahip olacağını ve insanların hastalıkları nasıl geçireceğini de şekillendirmektedir. Toplumsal faktörlerin sağlığa ve hastalığa olan bu direkt etkileri, aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Tabloda ilk vurgulanan şey, toplumsal faktörlerin hastalık sürecini şekillendirdiğidir. Bunu, kişinin ilaçlara ve tedaviye olan erişimi, alacağı sağlık hizmetinin kalitesi, yaşadığı çevrenin iyileştirici yahut zararlı olması şekillendirir. Özetle toplumsal faktörler, bireyin gösterdiği belirtilerin azalmasında ya da artmasında belirleyicidir. Tabloda vurgulanan ikinci şey ise, toplumsal faktörlerin toplumun genelini kapsayacak şekilde bireylerin hastalık ve sağlık durumlarını belirleyen, yapısal olarak işleyen bir kılavuz olmasıdır. Bu modelde; gelir, eğitim, ırk ve toplumsal cinsiyet gibi toplumsal değişkenlerin hastalık ve sağlık bağlamında bireylerin profilini belirlemedeki etkisini ortaya koymaktır. Tabloda vurgulanan üçüncü şey ise, sağlığın ve hastalığın toplumsal nedenleri yani belirleyici faktörleridir. Toplumsal faktörler, bireyin dünyaya geldiği, yetiştiği, çalıştığı, yaşadığı ve yaşlandığı koşulların yanı sıra günlük hayat şartlarını da şekillendiren sistemler bütünüdür (bkz. Cockerham, 2021: 29-30).

Sağlığa etki eden faktör olarak toplumsal faktörler; bireylerin, ailelerin, belli grup ve toplulukların sağlığını olumlu ya da olumsuz şekilde etkileyen sosyal pratikler ve koşullar (eşitsizlik, yaşam tarzı, hayat ve çalışma koşulları, yaşanılan çevrenin niteliği, yoksulluk ve çevre kirliliği gibi), sosyoekonomik konum, sosyal stres ve ırk ayrımcılığının yanı sıra ekonomik (işsizlik gibi), politik (devlet politikaları, hükümet programı ve sağlık sigortası ayrıcalıkları gibi) etkenlere gönderme yapmaktadır (Cockerham vd, 2017c; akt: Cockerham, 2021:30).

Günümüzde sağlıklı yaşama ve hastalıklardan korunmaya yönelik ilginin artmasına etki eden faktörler şunlardır:

1. Modern ve kent yaşamının getirdiği sıkıntılar (hava kirliliği, gürültü, stres vb.),
2. Modern teknolojilerin olumsuz etkileri (radyasyon, nükleer sızıntılar, plastik maddeler vb.),
3. Hizmet sektöründeki masa başı işler ve buna bağlı olarak ortaya çıkan hareketsiz yaşam,
4. Çevresel faktörler,
5. Düzensiz ve sağlıksız beslenme, fastfood tarzı beslenmenin yaygınlığı ve obezite,
6. Ambalajlı ve hormon gibi maddeleri içeren gıdaların yaygınlaşması,
7. Modern cerrahi müdahalelerin ve ilaçların yan etkileri,
8. Küreselleşmenin bütün bu süreçleri kolaylaştırması (Açıkgöz, 2021: 34).

“Yaşanılan muhitin sağlığa olan etkisine gelince; su tesisatı, ısıtma, havalandırma, sıcak su, çevredeki parklar, sosyal tesisler, restoranlar, eczaneler ve bakkallar gibi temel gereksinimlerin bulunma derecesine göre belirlenen konut değerinden yola çıkarak bir yaşam koşulu endeksi oluşturulabilmektedir” (Cockerham, 2021:48). “Sanayileşmeyle başlayan nüfus artışı ve sağlıksız yaşam koşulları, meslek

hastalıkları gibi kente özgü yeni hastalıkları beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla “Sanayi Devrimi” insanlığın mikroplara karşı verdiği harpte ikinci safhayı başlatır” (Karaimamoğlu, 2021:13).

Yoksullara özgü eski hastalıkların yanı sıra zengin hastalıkları da ortaya çıkmaya başlar. Zengin, yaşlanan uluslarda kanser, obezite, koroner kalp hastalığı, yüksek tansiyon, diyabet, amfizem ve daha birçok kronik ve dejeneratif hastalık patlak verir. Batılı yaşam tarzının sigara, alkol, yağlı yiyecekler, abur cubur ve narkotiklerle birlikte Üçüncü Dünya’ya sirayet etmesiyle, bu hastalıklar Asya, Afrika ve Latin Amerika’da da etkilerini göstermeye başlar (bkz. Porter, 2021: 34).

Tıbbın Öncü İsimleri	
MÖ 460-380	Akılcı tıbbı öncülük eden ve sağlık için pratik kurallar koyan Yunan hekim Hipokrat.
MÖ 130-201	Humoral tıp ve salgın hastalık üzerine önemli eserler yazan Greko- Romen hekim Galen.
MS 854-925	Doğu ve Batı dünyasını etkilemiş ünlü hekim ve filozof er-Râzî.
MS 980-1037	İslâm’ın Altın Çağı’nın önemli hekimlerinden, astronomlarından, düşünürlerinden ve yazarlarından biri olarak kabul edilen erken tıbbın babası, İbn Sînâ.
MÖ 380	Herodotos, İran ordularının basili dizanteri yüzünden mağlup olduğunu yazmıştır.
Salgın Hastalık Kayıtları	
MÖ 430	Atina Vebası: Thukydides’in kaydettiği salgın sırasında ünlü devlet adamı Perikles de hayatını kaybetmiştir.
MS 1	Mısır- Libya- Suriye’de en eski Bubonik veba olduğu sanılan bir salgın meydana gelmiştir.

542-760	Justinianus Veba Salgını: Tarihte bilinen ilk Bobonik veba salgını. İstanbul ve Akdeniz çevresinde 500 bine yakın insan hayatını kaybetmiştir.
1230	Roma Vebası: özellikle Roma çevresindeki kentleri etkilemiştir.
1346-1352	Kara Veba: Avrupa’da yaklaşık beş sene milyonlarca insanın ölümüne neden olan tarihin en büyük vebalarından birisidir.
1360- 1400	Kara Veba’dan sonra toparlanmaya çalışan Avrupalılar üzerine dört veba salgını daha gelmiştir.
1618-1648	Otuz Yıl Savaşları sırasında görülen bulaşıcılar Tifo, Tifüs ve Dizanteri salgınları binlerce can almıştır.
1665	Londra Büyük Vebası: Bubonik Vebanın son kez İngiltere’de görüldüğü bu salgın esnasında Londra nüfusunun önemli bir kısmı hayatını kaybetmiştir.
1679-1771	Viyana- Marsilya- Moskova- Vebaları: Kısa ama etkili bu salgınlar sırasında binlerce insan hayatını kaybetmiştir.
1890	Çin’de başlayan üçüncü büyük Bubonik Veba salgını: Kara Veba bilinmezliği bölgeye gönderilen bilim adamları Alexandre Yersin tarafından aydınlatılmıştır.
1850-1930	Asya, Orta Doğu ve Avrupa’da, kolera, tifüs, çiçek ve verem salgınları etkili olmuştur.
1918-1920	İspanyol Gribi: Dünya çapında milyonlarca insanın ölümüne neden olmuştur.
1960- Günümüz	HIV- AIDS Pandemisi
2019- Günümüz	COVID-19: Şiddetli akut solunum yolu sendromu. Çin’den başlayarak dünyayı etkisi altına alan pandemik salgın.

Tablo 1: Salgınlar Kronolojisi (bkz. Karaimamoğlu, 2021:121-122).

3.2. Edebi Eserlerde Metaforik Olarak Hastalık

Edebi eserlerde veba ve kolera gibi salgın hastalıklar toplumun her kesimini etkileyen hastalıklardır. Zengin- fakir, genç- yaşlı ayrımı yapmadan herkese bulaşabilen ve ölümcül sonuçlarla neticelenen ciddi hastalıklardır. Fakat bu salgın hastalıklar özellikle toplumun fakir kesimini daha çok olumsuz etkilemektedir. Çünkü sağlıklı barınma ve beslenme olanakları mikropla mücadele konusunda bağışıklık sistemlerini güçsüz düşürmektedir. Hastaneye ve ilaçlara ulaşma ve temin etme sorunları yaşanmaktadır. Dolayısıyla bu hastalıklardan daha çok toplumun fakir kesimi etkilenmektedir. Ekonomik yönden rahat olan zengin kesim gerektiğinde yaşadıkları yerlerden göç ederek salgına meydan okuyabilmektedirler. Yahut evlerine temin besin maddelerini stoklayarak gıda sorunları yaşamamaktadırlar.

Söz konusu hastalıklar halk arasında İlahi gazabın aracı olarak yorumlanabilmektedir. Toplumların daha fazla günah işlemesi veya inançlara saygısızlık edilmesi gibi çeşitli nedenlerden bu hastalıklar bir ceza olarak gönderilmektedir. Hatta daha da ileri gidilerek şeytani bir düşman gibi görülen hastalar, günah keçisi olarak adlandırılır ve bütün salgının suçu belli kesime yüklenmek istenir. Özellikle hastanelerde ölen hastalar için bu ölüm bir tür cezalandırmadır.

Dolayısıyla veba ve kolera gibi illetler ölümü estetize etmek yani lirik bir ölüm tablosu sunmak için faydalanılan belli başlı hastalıklar arasında yer almaktadır.

Vebanın toplumda yaşattığı korku ve dehşet kimi zaman halk arasında kargaşanın yaşanmasına neden olur. Dolayısıyla veba, toplum içerisinde düzensizlik, yasa tanımazlık, karşı gelme gibi tepkisel davranışların doğmasına, halkın mizacının daha gergin ve asabi olmasına neden olmaktadır.

Koleraya bakıldığında ise, bu hastalığın yoğun arzusunun dışavurumu olduğu görülmektedir. Kolera ve aşk belirtilerinin benzerliği zaman zaman aşk ızdırabının kolera sanılmasına olanak vermektedir. Kolera hastaları gibi yoğun mide ağrıları çeken ve sararıp solan aşıklar ölümcül bir hastalığa yakalanmış gibi gözükmektedirler.

3.3. Veba Geceleri Eserinde Metaforik Olarak Veba Hastalığı

Sanatsal söylemlerde yazarlar, sözcükleri değişmeceli (mecazlı, dolayım) ve eğretilmeli (istiareli, metaforik) anlamlarda kullanabilirler. Kelimelerin gerçek anlamlarından sıyrılmış veya gerçek anlamları dışında kalan bir anlamdan da

yararlanabilirler. Sözcüklerin bu kullanımı dilin anlamsal gösterim ve gücü, sanatsal söylem için büyük önem taşımaktadır (bkz. Pospelov, 2014: 331). “Metaforlar etkin ifşaat tarzları, keşif usulleri, dünyaya ilişkin dinamik yeniden betimlemelerdir. Metafor da kurmaca gibi, temelde doğru olmayan ‘x olsaydı y olurdu’ türü önermelerden oluşur” (Felski, 2016: 110).

Yersinia pestis isimli bir bakterinin yol açtığı hastalık veba olarak bilinmektedir. Bulaşıcı ve öldürücü bir hastalık olan veba taun olarak da bilinmektedir. Kelimenin kökenine değinen Sontag’a göre, veba kelimesi olumsuz duyguları ifade eden, topluma dair tehlikeli ya da uğursuz durumları belirten bir kökene sahiptir:

‘Pestilence’, yani veba (hıyarcık vebası) hastalığından gelen ‘pestilent’ yani ‘zararlı’ sözcüğünün mecazi anlamı, *Oxford English Dictionary*’ye göre, “dine, ahlâka, toplumun huzuruna zarar verendir – 1513”; ‘pestilential’ ise, ‘ahlâki açıdan tehlikeli ya da uğursuz- 1531” demektir. Burada, kötülükle ilgili duygular bir hastalığa yansıtılmış olmaktadır (Sontag, 2005: 65).

Veba, “Tanrı tarafından insanları cezalandırmak ya da yok etmek için gönderildiğine inanılan hastalık... Sadece Yahudi-Hristiyan-Müslüman geleneğine özgü olmayıp çoktanrıci dinlerde de tûfan tasarımıyla birlikte kullanılmıştır” (Hançerlioğlu, 2013: 539).

Su (deniz), felsefe açısından evrenin özü sayılır ve kutsallığına inanılır. Tabiattaki sonsuz çeşitliliğin; temel bir özdek (madde=çekirdek)’ten çıktığı, bu özdeğin değişim ve görünümleri olduğu inancı çok eskilere dayanmaktadır. Bu temel özdek Sümerlerden Amerika yerlilerine, Antikçağ Yunan felsefesinden İslam dinine kadar bütün inançlarda su (deniz)dur (bkz. İvgin, 2013, 14).

Pamuk eserinde, “sandalla limana geri dönerken Arkaz’ı dayanılamayacak kadar kederli buldu Sami Paşa. Kimsecikler, hiçbir hareket yoktu. Bulutlu bir gündü, şehir kurşuni bir renkteydi, hayatı kalmamıştı sanki. İki yerden mavi duman yükseliyordu, o kadar!” (Pamuk, 2021: 404) derken şehri kurşuni bir renge benzeterek adeta şehrin bir ölüden farksız olduğunu ima etmiştir. Kurşuniye rengini veren “her şey yok olduğunda geriye kalan toz olan kül, yaşamın geçiciliğini ve aşağılanmayı ifade eder” (Gardin, 2014: 393). “Evrensel olarak yas ve tozla ilişkilendirilen kül, eski İbranilerde üzüntü ve tövbekârlık sembolüdür ve ilk Hristiyanlar tarafından yeniden ele alınmış sembol olarak toplumsal veya bireysel acıların maddeleşmiş şeklidir” (Gardin, 2014: 393- 394). Esere bakıldığında şehir küle benzetilerek hayat belirtisi göstermeyen bu şehre üzüntüsünü ifade etmektedir.

Eserde vurgulanmak istenen bir diğer nokta ise karantinacıların veba hastalığının tespit edildiği evlerde ölenlerin eşyalarını yakmasıdır. Yakma işlemleri sırasında çıkan dumanlar ise bu şehrin neden ölü gibi görüldüğünü açıklar niteliktedir. “Maddesel olmayan duman, hem ruhu hem de kavranamaz olanı temsil eder. Gizli bir olayın mevcudiyetinden doğan görünen bir olay olan duman, görünmeyenle bir bağ teşkil eder” (Gardin, 2014: 191- 192). Gözle görülemeyen veba mikrobunun adeta görünen bir yüzünü teşkil eder hale gelir. “Tinselliği, gerçeği ve bilgeliği temsil eden” (Gardin, 2014) mavi renk ise, şehrin gerçeğini dumanlar aracılığıyla göstermektedir. Mavi dumanlar şehrin yerlilerine vebanın yıkıcılığının yaklaştığını haber vermektedir.

Pamuk, “öyle ki bu ovalarda, yarı çorak, yoksul sonsuzluklarda, yangının sarı kırmızı alevleri ve kara dumanlar vebanın yaklaştığını gösteriyordu çoğu zaman” (Pamuk, 2021: 279) diyerek alevlerin kara haber getiren bir aracı olduğunu belirtmektedir. “Alev, canlı ve parlak ise, yaşamın sürekliliğini ya da hatıraları sembolize etmektedir. Aynı zamanda alev, aşığı yiyip bitiren aşkın da sembolüdür ve aşık alevini açıkladığı anda heyecanının bir göstergesidir” (bkz. Gardin, 2014: 30- 31).

Esere bakıldığında şehir cansız ve renksiz bir tablo çizmektedir. “Pencereden içeri külrengi bir ışık giriyor, çam ağaçlarının yeşili kurşuni görünüyordu. Ezan ve çan sesleri duyulmadığı için şehrin üzerindeki bulutlar ağırlamış, göğün mavisi ve insanların iradesi solmuştu sanki” (Pamuk, 2021: 345). Oysaki doğanın uyanışını ve canlanışı gösteren ağaçlar bile kurşuni renktedir. Doğayı ve insanları bir ceset gibi solduran veba halkın tanrı ile olan bağlarını da derinden etkilemektedir. Halkın daha az bir araya gelmesi için getirilen cami ve kilise yasakları şehri derin bir sessizliğe mahkûm eder. Çünkü camilerde ezan okunmaz, kiliselerde ise çanlar çalınmaz.

On dokuzuncu yüzyılda, cezanın günahkâra reva görülmesi gibi hastalığın da hastanın karakterine münasip geldiği anlayışının yerini, hastalığın karakteri yansıttığı anlayışı alır (Sontag, 2005: 49) diyen Sontag, hastalık ve karakter arasında bir bağ kurar. Pamuk, “bazı Asya dinlerinde yanan cesedin çıkardığı dumanın koyuluğunu ve rengini tahlil ederek ölünün ne kadar günahkâr ne kadar masum bir insan ne kadar aziz ne kadar şeytan olduğunu tahmin ediyorlarmış” (Pamuk, 2021: 293) diyerek hastalık ve karakter arasında bir ilişki kurar.

Pamuk, eserinde veba gecelerinin karanlık ve mutsuz atmosferini okura yansıtmak için karga ve baykuş gibi kuş türlerinden faydalanmaktadır. İkili

karşıtlıkların zenginliğinden yararlanmak isteyen yazar, veba gecesinin kuş seslerinin adeta kara haber getiren birer elçileri olduklarını ifade etmek istemektedir:

Hayat ve mana; işaret ve eşya; karanlık ve yokluk sırların âlemiydi. Işık ve Ruh; Yalnızlık ve Güzellik; Güç ve Aldanma gönlün şiiriydi. Ve o halde Aşk ve Allah çifti yıldızlardan, dallardan, çiçek kokusundan ve veba gecesinin kuş seslerinden (baykuş, karga) ve kirpilerin tıkr tıkr ilerlemesinden mürekkep bir çizginin üzerinden geçiyordu (Pamuk, 2021: 382).

Semboller Sözlüğü'nde iki farklı yoruma sahip olan baykuş, öncelikle hem bilgeliğin hem de ölümün sembolü olarak yer almaktadır. Bir diğer yoruma göre, gece kuşu olan baykuş kötülük habercisi sayılmaktadır. Aynı zamanda yalnızlığın ve melankolinin de simgesidir (bkz. Gardin, 2014: 105). “Ölümle ilişkilendirilen bir hayvandır ve bir evin damına baykuş tünemesinin o evden bir ölü çıkacağına dair işaret olduğu söylenir. Ayrıca baykuş görmek ya da ötüşünü duymak uğursuzluk olarak nitelendirilir” (Gezgin, 2014: 53). Baykuşun ötüşü bazı kültürlerde ve inançlarda olumsuz bir anlama sahip değildir. “Alevi inançlı Müslüman Türklerde baykuşun çıkardığı ses bağırması ve gülmesi şeklinde iki farklı olgu olarak algılanır. Bağırması fena, gülmesi ise iyiye yorumlanır” (Kalafat, 2012: 143- 144). Karga sembolizmine bakıldığında ise, “kırmızı karga güneşin, kara karga şeytanın ve kötülüğün” (Çatalbaş, 2011: 53) sembolü olarak görülmektedir. “Türk kültür coğrafyasında erken kalkmanın simgesidir. Ayrıca yuvasını temiz olmayışı ile bilinir” (Kalafat, 2012: 153). Kirpi ise, Orta Asya halklarından Buriyatların inançlarında dünya için çok önemli hizmetlerde bulunur. Kirpinin ateşi bulduğuna inanılır. Toprağın efendisi ansızın güneşi ve ayı saklar. Göklerin efendisi de onları bulup getirmesi için bir kirpi görevlendirir (bkz. Gezgin, 2014: 126). Ayrıca “şaman davulunun içinde geyik resimlerinin yanında kirpi resimleri de vardır” (Kalafat, 2012: 162).

Eserde dikkat çeken önemli bir detay ise adada ölüm sessizliğinin hüküm sürmesidir. “Vali martıların, kargaların bile sesini duymadıklarını bir an fark etti. Sanki sessizlik tavernalar ve oteller arasından görülen denizin de rengini soldurmuştu” (Pamuk, 2021: 177). Uğursuz ve kara haberlerin tellalı olan kargaların bile sesinin duyulmadığı adada sükûnet hüküm sürmeye başlar. Öyle ki bu dinginlik denizin de rengini soldurmaya yeter. “Rüzgârsız günlerde daha çok ölüm, ceset ve hanımeli kokan başşehirde karanlık gecelerde daha da belirginleşen bir veba sessizliği hüküm sürüyordu artık” (Pamuk, 2021: 362) diyen yazar, sessizliğin nedenini vebaya dayandırır. Veba öncesinde hayat dolu sokaklarında çiçekler kokarken, veba sonrası

çiçek kokuları yerini ceset kokularına bırakır. Vebanın şehirde yaşattığı dehşet daha çok geceleri hissedilmektedir. Çünkü “uyku ve unutma saati olan gece yarısı aynı zamanda tüm şiddetlerin de zamanıdır. Gece yarısı; sırrı, yalanı, hatayı, tehlikeyi ve suç saatini de temsil eder” (Gardin, 2014: 229). Günün en karanlık zamanını oluşturan gece, adada yaşayan halk için korkuyu, vebanın insanları bezdiren ağırlığını ve karantina baskısını hissettiren bir sembolizmdir.

Hastalığın arttığı dönemlerde halk arasında bazı söylentiler çıkmaya başlar. Bunlar genellikle hastalığın nereden geldiği ya da nereden yayıldığı ile ilgilidir. Bu noktada vebayı yayan kişinin şeytan olduğuna inanılmaktadır.

Dantela neredeyse boşalmış, sakin ve ücra bir Rum mahallesiydi. Temsilci yalnızlıktan şikâyetçiydi. Gece boş bahçelerde veba şeytanıyla karşılaştığını anlatmıştı bir keresinde. Sami Paşa’ya göre karşılaştıkları veba şeytanları değil, geceleri sandalcılarla adam taşıyan kaçakçılardı (Pamuk, 2021: 375).

Lucifer, Mephistopheles, Belzebuth, Satan gibi değişik adlarla bilinen şeytan kötü yola düşmüş bir melektir. Kötülüğün somutlaşmış halidir. Ayrıca bilinci karatarak iyi ile kötüyü ayırt etmeyi engelleyen güçlerin de sembolüdür (bkz. Gardin, 2014: 572).

Vebaya atfedilen bir başka benzetme ise kıyamettir. Dünyanın sonunu ifade etmek için kullanılan kıyamet esere bakıldığında vebanın yarattığı tahribatı okurun gözünde canlandırmak için kullanılmaktadır. “Ama birlikte çok mutlu bir hayat yaşadığı iki karısı birden ölünce kendini Kur’an-ı Kerim okumaya vermiş ve kısa zamanda yaşadığımız şeyin “kıyamet” olduğunu anlamıştı” (Pamuk, 2021: 218) diyerek, halkın dindar kesimi için vebadan yaşadığı kayıpları kıyamete benzeterek yaşadığı durumun yıkıcılığının büyüklüğünü belirtmek istemektedir.

Eserde öne çıkan önemli unsurlardan biri de yazarın ışık sembolizminden faydalanmasıdır. Işık, “yüksek ilâhiyatın, inancın, gerçeğin, bilincin ve yaşamın sembolüdür” (Gardin, 2014: 292). “Haziran ortalarında şehrin üzerinde hep beliren bazan açık sarı, bazan renksiz, soluk ışık, şimdi herkese kendine özgü bir cehennemde olduğu duygusunu veriyordu” (Pamuk, 2021: 268). Şehrin depresif ve kötü havasını ifade etmek için sarı rengin soluk görünümünden faydalanır. Çünkü “soluk sarı uğursuzdur” (Gardin, 2014: 527). Şehrin vebadan önce geçirdiği güzel haziran ayları açık sarı ile ifade edilirken, vebadan sonra şehrin değişen çehresi sarının solmuş

tonuyla karşılık bulur. Açık sarı pozitifdir ve aydınlığın rengidir, güneşle ilgilidir. Soluk sarı ise “ihamet ve ikiyüzlülükle aynı anlama gelir” (Gardin, 2014: 529).

Veba Geceleri’nde yer alan metaforlara bakıldığında veba ile ilişkilendirilen bazı semboller vardır. Bunlar; şehrin kasvetli havasını yansıtan kurşuni bir gökyüzü, gökyüzünü zaman zaman kaplayan sarı ışıklar, kentte yangınlarla birlikte yükselen mavi dumanlar, yangınların getirdiği alev ve sonucunda oluşan küllerden meydana gelen kıyamet tablosu ile ölüm sessizliğine gömülen bir şehir, kara haber getiren baykuş ve kargalar ile değişim ve dönüşümü sembolize eden denizdir.

3.4. *Kolera Günlerinde Aşk* Eserinde Metaforik Olarak Kolera Hastalığı

Kolera Günlerinde Aşk eserinde, kolera mikrobunu anlatmada kullanılan bazı semboller yer almaktadır. Bu semboller hastalığın kendisiyle yani semptomlarıyla ve ilgi kurulan durum ya da nesne arasında bir bağ kurmaktadır.

“Sözcüklerin taşıdıkları anlamın kökenindeki temelinin, bir simgelemeye dayandığı görülmektedir. Ulusal dillerdeki ilk ve eskiden beri gelen sözcüklerin çoğunluğu belki de daha ortaya çıkışlarında değişmeceli (mecazlı, dolayımli) sözcüklerdi” (Pospelov, 2014: 331) diyen Pospelov, bu değişmeceli kullanımların uzak bir geçmişte kaldığından zaman içinde unutulup gittiğini düşünür.

Kolera, “şiddetli kusmaya ve ishale (pirinç suyu dışkısı olarak bilinir) neden olan ve dehidrasyona yol açan *Vibrio cholerae* bakterisinin neden olduğu ince bağırsağın akut bir enfeksiyonu”dur (<https://www.oxfordreference.com/>).

Márquez, *Kolera Günlerinde Aşk*’ta kolera ve aşk arasında bir ilgi kurarak kolera semptomlarını aşkın semptomlarına benzetir. Kolera semptomları arasında sayılan ishal, kusma, yemeden içmeden kesilme, bayılmalar Florentino’da gözlemlenen belirtiler arasındadır. İlk aşkın verdiği heyecan onda adeta bir hastaymış gibi bulgular göstermeye başlar.

Florentino Ariza’nın onu gördüğünü, daha kendisi anlatmadan, annesi anladı. Çünkü, konuşmaz, yemez içmez olmuştu; geceleri sabaha dek yatağında dönüp duruyordu. Ama ilk mektubunun yanıtını beklemeye başlayınca, kaygısına ishaller, yeşil yeşil kusmalar karıştı; yön duygusunu yitirmişti, düşüp düşüp bayılıyordu. Annesi korkuya kapıldı, çünkü durumu aşk perişanlığına değil, kolera yıkımına benziyordu. Florentino Ariza’nın vafatı babası, Transito Ariza’nın gizli aşk yaşadığı zamanlardan beri sırdaşı olan yaşlı bir homeopat, hastayı görür görmez telaşa kapıldı; çünkü nabızı düşmüş, güçlülükle soluk alıyor, soğuk soğuk ecel terleri döküyordu. Ama muayene sonunda, ne ateşi olduğu ne de bir yerinin ağrıdığı anlaşıldı. Duyduğu tek somut şey, bir an önce ölmek için dayanılmaz bir istekti. Önce

onu, sonra da annesini kurnazca sorguya çekmesi, hekimin aşk arazının koleraninkiyile aynı olduğunu bir kez daha doğrulamasına yetti (Márquez, 2020: 85-86).

Sevdiği kadını yıllar sonra gördüğünde hissettikleri âşık olduğundaki hisleriyle birebir aynıdır. “Bağırsaklarında dolaşan buz gibi bir ürpertiyle sarsıldı, gözleri karardı, yaşlılığın ilk pençesiyle yere düşmemek için, bahçe araç-gerecini bırakarak mezarlığın duvarına dayanmak zorunda kaldı” (Márquez, 2020: 279). Aşkı betimlemek için hastalıktan alınmış metaforlar kullanılır, hastalık belirtileri aşk ile eş değerdir. Florentino Ariza, Fermina’yı düşündükçe kolera belirtileri gösterir. Bu belirtiler onun için hem aşkın tezahürü hem de gizli aşkın bir cezasıdır. Bir kadına tutkuyla bağlanan Florentino’nun hastalığı bastırılmış duygularının gün yüzüne çıkışıdır. Öyle ki, aşk yüzünden sadece fiziksel hastalıklar yaşanmamaktadır, aynı zamanda ruhsal bunalımlar yaşayan insanlar da görülmektedir. “Aşk yüzünden delirenler hiç eksik olmaz burada; günün birinde size bu fırsatı verecek bir aşk delisi nasıl olsa çıkar,” dedi. Ama bu sözleri söyler söylemez, anımsadığı sayısız intiharlar arasından, bunun, mutsuz bir aşkın yol açmadığı tek siyanürle intihar vakası olduğunun farkına vardı” (Márquez, 2020: 16) diyen Márquez, aşkın aynı zamanda kişinin kendi ölümünü tercih edebileceğini göstermek ister. Sadece mutsuz ve umutsuz aşklar için ölüm yoktur, aynı zamanda mutlu anılarıyla kendi ölümüne karar veren yaşlı aşıklar için de vardır.

Kızının kolera mikrobuna yakalanmasından korkan babası şehrin en bilgili hekimini eve çağırır. Zamanın en büyük salgınlarından biri olan kolera hastalığına yakalanmaktan korkarlar. Kızının semptomları adeta kolerayı andırır. Bunlar şiddetli karın ağrılarıdır. Genç hekim eve gelir ve genç kızın hastalığının teşhisini bağırsak iltihabı olarak koyar. Her iki hastalık da birbirine benzeyen semptomlar gösterirken genç kızın yaşadığı umutsuz aşkının onu koleraya yakalanmış gibi hasta etmesidir.

(...) ama koleranın sömürge bölgesine yayılmasıyla kafası öyle meşguldü ki, onun onca çiçeklenen yeniyetmeliğine hiç dikkat etmemişti; hastalığa yakalanmış olabileceğini gösteren en küçük belirti kaygılandırıyordu onu yalnızca. Fermina Daza daha açık davranıyordu: Kolera dolayısıyla onca sözünü işittiği genç hekim, kendinden başka hiç kimseyi sevmeye yetisi olmayan bilgiç biri gibi görünmüştü ona: Tanı, beslenmeden kaynaklanan bir bağırsak iltihabıydı; üç günlük bir ev tedavisiyle geçti (Márquez, 2020: 153).

Yoğun arzusunun bir dışavurumu olarak kolera, yeni evlilerin ilk gecesinde onları rahatsız eder. Semptomları benzerlik gösteren aşk ve kolera birbiriyle karıştırılır.

Koleranınki gibi bir ateş nöbeti bedeni sarar ve titremeler başlar. Oysa yaşanan kolera değil, bastırılmış duyguların ortaya çıkış şeklidir.

Ama, her şeye karşın, yeni evlilerin, kendilerini ilk gecenin hazlarına bırakmak için gizlice bir kapıdan süzülükleri anın geldiğini düşündüğü zaman yeni bir ateş nöbetiyle doruğa ulaşan acılı bir pazar oldu, o pazar. Onun ateşten titrediğini gören biri kaptana haber verdi; o da, bir kolera vakası olmasından korkarak gemi doktoruyla birlikte eğlenceyi bırakıp geldi; doktor, bolca bromür vererek, ne olur ne olmaz diye karantina kamarasına yolladı onu. Ama ertesi gün, Caracoli'nin sarp kayalıkları ufukta belirdiğinde, ateşi düşmüş, neşesi yerine gelmişti (Márquez, 2020: 189).

Karayıpli erkekler için, geçirilen cinsel hastalıklar adeta övünç kaynağıdır. Onlara göre bu hastalıklara sahip olmak savaş ganimeti kazanmak gibidir. Belsoğukluğu, siğil ve mayasıl gibi hastalıklar, onlar için bir utanç değil aksine erkekliklerini ispat eden birer madalyadır.

Transito Ariza hep söylerdi: “Oğlumun geçirdiği tek hastalık kolera oldu.” Kolerayı aşkla karıştırıyordu, kuşkusuz; üstelik belleği daha karışmaya başlamadan önce. Ama gene de yanılıyordu; çünkü oğlu gizli gizli altı kez belsoğukluğu geçirmişti; doktoru, bunların yitirdiği her savaşın ardından yeniden ortaya çıkan tek bir hastalık olduğunu söylese de. Bundan başka, bir kez çiban, dört kez siğil çıkarmış, altı kez de mayasıl olmuştu, ama hiçbir erkek hastalıktan saymazdı bunları; tersine savaş ganimetleriydi bunlar (Márquez, 2020: 278- 279).

Erkeklerin gurur duyarak taşıdıkları bir diğer hastalık ise, kasık fıtığıdır. “Kentte birçok erkeğin yalnızca utanç duymaksızın değil, yurtseverce bir küstahlıkla katlandıkları kasık fıtığı da uzun zaman, üstelik büyük bir övünçle, sarnıç suyuna yoruldu” (Márquez, 2020: 144).

Eserde “unutmayın, nereden gelirse gelsin, iyi olan her şey Kutsal Ruh’tan gelir” (Márquez, 2020: 154) inancı tanrıya tam teslimiyeti ifade etmektedir. Çünkü hastalık karşısında durumu olduğu gibi kabullenip her kötü şeyin ardından güzelliklerin geleceğine dair inanç tanrısalıdır.

Márquez, “seçkin olmaktan çok mesleğine bağlı bir hekim olan babası altı yıl önce halkı kasıp kavuran Asya kolerası salgınında ölmüş, onunla birlikte evin ruhu da ölmüştü” (Márquez, 2020: 140) derken eve hayat veren ve neşe saçan kişinin eşler ve çocuklar için evin babası olduğu belirtilmektedir. Burada zamansız ölümü ifade etmektedir. Sağlığı yerinde olan ve gençlere de bulaşıp öldüren bir hastalık olan kolera evleri birer cenazeye dönüştürerek dünyada cehennemi yaşatır.

Yazar, koleranın şehirde yaşattığı tahribatı ve pis havayı bazı benzetmeler yoluyla ifade etmeye çalışmaktadır. Önceleri yasemin kokuları ile baş döndüren şehrin

sokakları şimdilerde iğrenç lağım kokuları arasında iç karartıcı ve mide bulandırıcı bir hal alır.

Deniz küle benziyordu, markilerin eski sarayları, dilencilerin bolluğuna yenik düşmekteydiler, açıkta akan lağım sularının iğrenç kokuları ardında yaseminlerin baş döndürücü sıcak kokusunu duymak olanaksızdı. Her şey ona, gitmeden öncekinden daha küçük, daha yoksul ve iç karartıcı görünüyordu; sokakların çirkefi içinde öyle çok aç fare vardı ki, arabanın atları ürküp tökezliyorlardı (Márquez, 2020: 140).

Veba Geceleri adlı eserde olduğu gibi Márquez de eserinde denizin rengini küle benzetmektedir. Yas ve tozla ilişkilendirilen kül, burada da yaşamın geçiciliğini ve aşılanmayı ifade etmektedir. Şehrin sarayları geçmişin aksine dilenci yuvasına döner. Şehre dair pis, yoksul ve çirkin bir tablo çizilmektedir.

Márquez, koleranın ortaya çıkışını daha detaylı canlandırabilmek için bazı benzetmelerden faydalanmaktadır. “Kendi pisliğinin üstüne çöreklenmiş, kabaran denizin gelgeç isteklerinin insafına kalmış, koyun geçirerek lağım borularının pisliklerini karaya püskürttüğü yerdin burası” (Márquez, 2020: 144) diyen Márquez’e göre koy insani özelliklerden faydalanarak kişiselleştirilir ve ortamın tiksindirici havası okura hissettirilir.

Kolera Günlerinde Aşk’ta koku duyusuna başvurulduğu görülmektedir. Fermina Daza’ya dair anılar kötü kokular ile hatırlanmaktadır. “Kolera mı, yoksa savaş kurbanları mı olduklarını hiçbir zaman bilemedi; çünkü hiçbir zaman bilinemezdi bu; ama iç bulandırıcı pis kokuları, belleğinde Fermina Daza’nın anısına karıştı” (Márquez, 2020: 183). Márquez burada Fermina Daza’ya duyulan karşılıksız aşkı ifade etmek ister.

Yöney’e göre, kokuyla ilişkili izlenimler görme ve işitme duyularıyla edinilen izlenimlere göre daha kalıcıdır. Deneyimler sonucu oluşan koku hafızası anılarla uyarılmaktadır. Çocukken hafızaya kazınan kokuya dair anılar bir uyarılma sonucunda kişiyi kendi çocukluğuna götürmektedir.

Duyular obje ve olaylara ilişkin izlenimlerin zihinde anlamlandırılmasını ve bireyin dış dünyayı algılamasını sağlamaktadır. Uyarılar bireyde kişilik, çevre, geçmiş, amaç ve sosyal koşulların etkisiyle farklı algılar yaratabilir. Görme ve işitme duyusuyla algılanan izlenimler kokuyla ilişkili olanlara göre daha kısa sürede unutulmaktadır. Araştırmalar, beyin koku merkezinin duygular, korkular ve hafıza sistemi ile yakından ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Koku hafızası deneyimler sonucu oluşmakta ve anılar kokularla uyarılarak anımsama gerçekleşmektedir. Kokuya gösterilen tepkinin öğrenilen bir tepki olduğu varsayıldığında, pek çok konunun çocukken öğrenildiği düşünülmektedir. Bu nedenle bir koku ile

uyarılma sonucunda sıklıkla çocuklukla ilgili bir anı anımsanmaktadır (Yöney, 2012: 92).

Márquez'in incelenen eserine bakıldığında ceset kokularının yazarı, çocukluğundaki masalsı dünyaya götürmektedir. Orada kokusal ve duysal ilk anılarını hatırlar. Salgınla şehrin görüntüsü değişmekle kalmaz, şehrin pis kokusu da adalılar için yeni hafızayı oluşturur. “Geceleyin kumsallardaki denizayılarının, deniz kızlarınınkini andıran şarkıları değil, suyun üstünde denize doğru yüzen ölülerin iç bulandırıcı kokusu uyandırıyor onları” (Márquez, 2020: 427). Bir diğer örnekte ise, deniz üstünde artık ölü hayvanlar da görülmektedir. “Gemi, körfezde, boğulmuş hayvanların yüzen örtüsü arasından kendine yol açtı; yolcuların çoğu pis kokudan kaçıp kamaralarına sığındılar” (Márquez, 2020: 139). Ölü hayvanların kokusu rahatsız edici bir boyuta ulaşır.

Adada ölümlerin artmasıyla her tarafı ağır bir ceset kokusu sarar. “Lando dua okuyan mor cüppeli genci arkada bırakırken kokuyu aldılar. Arkazlıların, son dokuz haftada bir türlü alışamadıkları ceset kokusuydu bu. Her zaman almıyorlardı bu kokuyu. Bazan geniz yakacak kadar kesifleşirdi. Bazan da yerine gül kokusu gelirdi insanın burnuna” (Pamuk, 2021: 276). Her ne kadar ceset kokularıyla ölümü çok yakınlarında hissetseler de arada adanın kendine özgü bir kokusu olan gül kokularını da almaları onları adanın eski güzel günlerine döndürür. Gül kokusu adalılar için hastalığın sona ereceğine dair besledikleri umudu da simgelemektedir.

Gül sembolizminden faydalanan Márquez, koleradan ölenlerin ebedi istirahate çekildiği mezarlığı Gül Mezarlığı olarak adlandırır. Yakınını kaybeden birinin dikmiş olduğu bir gül bütün mezarlığı sarınca isim değiştirmeye karar verilir.

Birkaç yıl içinde iki gül fidanı yabani otlar gibi mezarlar arasında yayıldı; kolera mezarlığının adı da bundan böyle Gül Mezarlığı oldu, ta ki halkın sağduyusundan daha az gerçekçi olan bir belediye başkanı bir gecede gül fidanlarını söküp mezarlığın giriş kemerinin üstüne bir yazı asıncaya dek: Genel Mezarlık (Márquez, 2020: 278).

Gül, “aşk, saflık, çekilen acı, sessizlik ve mükemmel bir hayat için gerekli değişimdir” (Gardin, 2014: 245). Ortaçağ Avrupası gülün antik sembolizmini almış ve zenginleştirmiştir. Kırmızı gülün taç yaprakları İsa'nın beş yarasını; dikenlerle kaplı bir gül İsa'nın çilesini ve insanlık için hissettiği aşkı temsil ederlerdi. Gül aynı zamanda çarmıha geriliş İsa'nın kanını toplayan Graal'in şekil değiştirmiş halidir (Gardin, 2014: 245- 246).

Türk kültüründe ise gül, birçok farklı manaya bürünen bir çiçektir. İslamiyet'te Hz. Muhammed'i simgeleyen gül, aynı zamanda baharın doğuşunu, canlanmayı, güzelliği, gücü, tutkuyu ve doğurganlığı sembolize eden bir simge haline gelmektedir.

Türk kültürünün en önemli motiflerinden birisi olan gül, farklı anlamları ile edebiyatımızda çeşitli yönleriyle yer almaktadır. Şiirlerde, halk hikâyelerinde, efsanelerde, masallarda, manilerde, dua ve beddualarda, deyim ve atasözlerinde, âşık şiirinde vb. gül; somuttan soyuta, gerçek anlamından simgesel anlamlara uzanan bir değere bürünmüştür. Gelenekten geleceğe doğru bir çizgide devam eden klasik edebiyattan halk edebiyatına, tasavvuftan modern edebiyata kadar gülün her alanda karşımıza farklı yönleri ve simgesel değerleri ile çıktığını söylemek mümkündür. Gülün, Hz. Muhammed'in çeşitli özellikleri ile birleştirilmesi, sevgilinin gül olarak tasavvur edilmesi, baharın dolayısıyla yeniden doğuşun, canlanmanın sembolü olması, güzelliğin, gücün, tutkunun, sadakatin, mutluluğun, huzurun, doğurganlığın, gizemin ve her şeyin temelinde olan sevginin sembolü olması gülü önemli kılan hususlardır. Bütün bu anlamlarına paralel pek çok sembolik değerle bütünleşen gül, farklılığını ve edebiyata konu olmasını açıklar niteliktedir (Süme, 2017: 121- 122).

Jung'a göre, gül anne arketipinin tezahürüdür. Diğer simgeler gibi bu simgeler de olumlu iyi bir anlam ya da olumsuz kötü bir anlama taşıyabilir. Anne arketipi burada, dışının sihirli otoritesini, bilgeliği ve ruhsal yüceliği, sihirli dönüşüm ve yeniden doğuş yerini ya da karanlık olanı, ölümler dünyasını, koku uyandıran ve kaçınılmaz olanı sembolize eder (bkz. Jung, 2013: 21-22). Güle ek olarak derin su, deniz, ölüm, mezar, kâbus ve tavşan da anne arketipinin diğer görünümleridir (bkz. Jung, 2015: 123- 124).

Kolera Günlerinde Aşk eserinde yazar felaketin birer habercisi olarak çeşitli hayvan isimlerini saymaktadır. Söz konusu hayvanların bilinenin aksine güzel olmadıklarını ya da uğur getirmediğini aksine insanları kötülüğe kışkırtan mizaca sahip olduklarını ifade etmektedir:

Köpeklerin sadık değil, uşak ruhlu olduklarını, kedilerin fırsatçı ve hain, tavuskuşlarının ölüm muştucusu olduklarını, kakaduların can sıkıcı süslerden başka bir şey olmadıklarını, tavşanların açgözlülüğe kışkırttıklarını, maymunların kösnüllük bulaştırdıklarını, horozlarında lanetli olduklarını, çünkü İsa'nın üç kez yadsımasına yardım ettiklerini söylüyordu (Márquez, 2020: 36- 37).

Bazı topluluklar, Yahudilikteki *günah keçisi* gibi insanların günahlarını köpeklere yüklemektedir. Bazı batı Himalaya halkları yılın bir gününde kenevir içirerek sarhoş ettikleri köpeği köyün çevresinde dolaştırdıktan sonra kovalayıp taşıyarak öldürürler. Böylece tüm yıl boyunca her türlü hastalık ve uğursuzluğun köylerine uğramayacağına inanırlar. Tavus kuşu ise İslam kültüründe, iblisin cennete girmesine yardım ettiğine inanıldığından dışlanan bir kuştur. Göz alıcı güzellikteki

tüyleri aslında aldatıcı bir güzelliştir. Ayaklarına bakıldığında çirkinliği hemen göze çarpar. İslami gelenekte tavşan güvenilir bir hayvan olarak görülmez. Çoğunlukla kurnaz ve içten pazarlıklı olduğuna inanılır. Tavşana âdet kanaması anlamı verilir (Gezgin, 2014: 137- 163). Tavus kuşu, Zeus’un karısı Hera’nın simgesidir. “Tanrıça Hera’nın kutsal tapımıdır. Hera, onu hiç yanından ayırmaz. Gözlerini oyduğu bir canavarın renkli gözbebeklerini onun kuyruğuna serper” (bkz. Hançerlioğlu, 2013: 496). “Tatar Türk mitolojisinde Tavşan Yılı’nda kıtlık olur. Bu yıl âlimlerin ölüm yılıdır. Bu yılın çocukları ailelerine düşkün olurlar. (...) Bulgaristan Türklerinde tavşan musibet bir hayvan olarak bilinir” (Kalafat, 2012: 179). “Mantıksız, gülünç, surat asan, zeki ve insana benzeyen maymun, kendi karikatürsel imajımıza bir göndermede bulunur” (Gardin, 2014: 420).

Veba Geceleri Minger Adası’nda geçerken *Kolera Günlerinde Aşk* ise, Karayip Denizi ile çevrili Karayip Adalarından oluşan coğrafi olarak Orta Amerika’da yer alan bir bölgedir. Her iki eserde de deniz, su ve ada sembolizminden oldukça fazla yararlanılmaktadır. *Semboller Sözlüğü*’nde “Ada kutsal bir yer olup, etrafı sularla çevrili bir kara parçası olarak tasvir edilir. Bu yer, ölümlerin dirildiği ve Kral Arthur’un dinlendiği, Keltlerin Avalon’u olan bir mekandır. Ancak adada oturan kişi için burası; aynı zamanda bir içsel görüntüye sahiptir, adada oturanın aynada yansıması ve çocukluğa inişini simgeler” (Gardin, 2014: 11).

Bir zamanlar adanın mutlu ve huzurlu yüzü salgınla hüznü boğulur. Özellikle bu hüznün ıssız ve sessiz gece vakitlerinde belli olmaktadır. “Sokakları, duvarları, ağaçları, yaprakları bir köşeden aydınlatan bir fener sönünce gölgeler ve mutlu hatıralar kayboldu ve geriye yalnızca dünyanın manasızlığını hissettiren bir ölüm korkusu ve yalnızlık kaldı” (Pamuk, 2021: 406). Karanlık gecelerde evlerinde salgının bitmesi için dua eden insanları en çok etkileyen durumdur. Ölüm korkusu gencinden yaşlısına, zenginden fakirine kadar toplumun her kesimine sirayet etmiş bir duygu haline gelir. Her iki eserde ada önemli bir mekândır. Olayların yaşandığı esere konu olan yerdir. “Ada kavramı yeni bir dünyanın, yeni bir yolun ifadesi olarak görülmüştür” (Koşmak, 2021: 202). Thomas More’un *Ütopya* adlı eserinde şehir yaşamı bir ada üzerinde kurgulanır. İdeal toplum bir ada ülkesinde yaşar. Eserde harita üzerinde bulunmayan bir adanın üzerinde yaşayan bir toplum anlatılır. Sonrasında bu eser, ardından yazılan birçok ‘ada’ esere örnek teşkil ederek ütöpik mekân anlatımında kullanılmasında bir çıkış noktası olur (bkz. Koşmak, 2021: 203).

Adada hükümet değişikliği ile kiliselerin ve camilerin tekrar ibadete açılmasıyla ezan ve çan sesleri tekrar duyulmaya başlar. “Karantinanın bitmesine, kiliselerin çan seslerinin ve ezanların başlamasına rağmen, liman, körfez ve şehrin üzerindeki ölüm sessizliği azalmamıştı. Tam tersine ezanlar ve çan sesleri şehrin hareketsizliği ve sessizliğiyle birleşince, herkese ölüm korkusunu hatırlatan birer işarete dönüşmüşlerdi” (Pamuk, 2021: 413). Her ne kadar yavaş yavaş yaşam belirtileri adada hissedilmeye başlasa da ezan ve çan sesleri toplumda hastalığı hatırlatan bir ses haline gelir.

4. BÖLÜM

ORHAN PAMUK'UN *VEBA GECELERİ* VE GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ'İN *KOLERA GÜNLERİNDE AŞK* ROMANLARINDA SALGIN HASTALIK TEMASININ KARŞILAŞTIRMALI OLARAK İNCELENMESİ

4.1. Salgın Hastalığın Ortaya Çıkışı ve Görünümü

Salgın hastalık durumlarında dikkat çeken hususlardan biri de salgının ilk nerede çıktığı ve ilk kimin bu hastalığa yakalandığıdır. “Çıkan her salgın olayında bir Patient Zero, salgının varlığının ilk fark edildiği kişi vardır. Beklendiği gibi bu kişi özellikle de modern çağda vebadan sorumlu tutulmuştur” (Campbell, 2013: 133).

Veba Geceleri adlı eserde ilk hasta olarak Zeynep'in babası gardiyan Bayram dikkat çekmektedir. Birkaç gündür kendinde bir değişiklik hisseden Bayram halsizliğinin çok da üzerinde durmaz ve işe gidip gelmeye devam eder. Bu süreç içerisinde kendini daha yorgun, halsiz ve güçsüz hissetmeye başlar. Hastalığını dikkate almayan gardiyan Bayram günlük rutin işlerini yapmaya çalışsa da güç bulamaz ve aşırı bitkin olduğu günlerden birinde onu ölü bulurlar.

Hücre kapısının önündeki kalabalık çekilip içeri yeterince ışık girince Bonkowski Paşa ile muavini, gardiyan Bayram'ın vebadan öldüğünü ve buradaki salgının veba olduğunu anladılar. Aynı aşırı beyaz ten rengini, içeri göçmüş gibi gözüken yanaklarla, hayretle açılmış fırlak gözleri ve acıdan kurtulmak ister gibi mintanın kenarını kavrayıp sıkışmış parmakları İzmir'de en azından üç ölüde görmüşlerdi. Kusmuk ve kan lekeleri ve tuhaf koku da aynıydı. Doktor, zindan bekçisinin gömleğinin düğmelerini dikkatle çözüp gömleği çıkardı. Boyunda ve koltukaltlarında hıyarcık yoktu. Ama ölünün karnı ve bacakları soyulunca, sol kasığının üzerinde veba hıyarcığını gördüler (Pamuk, 2021: 43).

Kolera Günlerinde Aşk adlı eserde ise, ilk kolera hastaları şehrin pazaryerinde birden yere düşüp bayılanlar olmuşlardır. İlk ölenler kilisenin döşemelerinin altına gömülmüşlerdir. Az varlıklı kişiler manastır avlularına gömülürler. Yoksul kesimin cenazeleri ise, kentten uzakta bir tepeye götürülür ve oraya defnedilir.

İlk kurbanlarının, pazaryerinin bataklıklarında yıldırımla vurulmuş gibi düşüp öldükleri kolera salgını, on bir haftada, tarihimizin en yüksek ölüm oranına yol açmıştı. O ana dek önemli birkaç ölü, kilisenin döşeme taşlarının altına, başpiskoposlarla papazların küçümseyici yakınlığına gömülmüşlerdi, daha az varlıklı olanlarsa, manastırların avlularına gömülüyorlardı. Yoksullar, suyu çekilmiş bir kanalla kentten ayrılan esintili bir tepenin üstündeki sömürge döneminden kalma mezarlığa gönderiliyorlardı; kanalın çimentodan yapılmış köprüsünün kemerine oyulmuş, ileriye gören bir belediye başkanının buyruğuyla yazılmış bir

yazıt vardı: Tüm umutlarınızı bırakın siz içeri girenler (Márquez, 2020: 145).

Veba mikrobunu alan kişilerin hayatta kalıp kalmama durumu bağışıklık sistemlerinin gücüne bağlıdır. Yetersiz gıda, sağlıksız iş ve yaşam koşulları kişilerin bünyelerini zayıf bırakmaktadır. Hastalık mikrobi sadece farelerin gezdiği ya da temas ettiği yerlerden yayılmamaktadır. İnsandan insana tükürük, balgam ve kan ile bulaştığı geç bir zamanda keşfedilir. Halk arasındaki teması azaltmak amacıyla başvurulmuş etkili yöntemlerden biri karantinayı ve tecrit odalarını oluşturmaktadır. Bu yöntemlerin yanında halk atalarından gördüğü hiçbir bilimsel bilgiye dayanmayan halk tabiriyle kocakarı yöntemlerine başvurmak zorunda kalır. Modern bilimin ve tıbbın henüz yeterince gelişmediği bu dönemlerde halk en eski bilinen yöntemlere başvurmak zorunda kalır.

Yani mikroba yakalanan kişi bünyesinin sağlamlığına göre ya yaşıyor (bazısı hastalanmıyordu bile) ya da beş günde ölüyordu. Üstelik hastalığın fare olmayan yerlerde bazan insandan insana tükürükle, balgamla, kan ile geçtiği de seyrek de olsa vakiydi. Bu belirsiz, korkutucu durum ve etkili ilaç olmaması, en modern, en bilgili karantina doktorunu bile Venediklilerin dört yüz yıl önce icat ettiği eski tarz lazarettolara, Osmanlı'nın tahaffuzhane dediği karantinahanelere, tecrit odalarına ve babadan kalma korunma yollarına başvurmaya zorlamıştı (Pamuk, 2021: 117- 118).

Hastalığın genel çerçevesine bakıldığında ise, vebadan ölen kişilerin benzer bir şekilde can verdikleri dikkat çekmektedir. Acıdan yorgun ve bitkin düşmüş insan çehreleri, hastaların çeşitli bölgelerinde çıkan veba hıyarcıkları ve kişinin konuşma yetisinin azalması. Bazı hastaların kekeme olduğu bilinmektedir.

Burada şehir sokaklarında on beş yıldır at arabası süren Vasili adlı bir arabacının yer yatağında acıdan sersemlemiş, yarı baygın yattığını ve boynunda kocaman bir hıyarcık çıktığını gördüler. Veba mikrobunun bu aptallaştırıcı, sersemleştirici, yıkıcı etkisinin pek çok hastayı konuşamaz hale getirdiğine ya da kekeme yaptığına İzmir'de de çok kere tanık olmuştu Bonkowski Paşa (Pamuk, 2021: 45).

Kolera Günlerinde Aşk'ta ise, kolera hastaları hastalığın özelliklerinden biri olan kusma ve ishal semptomlarını göstermeleriyle can verirler. Bilhassa beyaz tanecikli kusmuk hastaların artık ölüm döşeginde olduğunun birer kanıtı gibidir.

Hasta dört gün sonra, beyaz tanecikli bir kusmukla boğularak öldü, ama bunu izleyen haftalarda, sürekli bir alarma karşın başka bir vaka ortaya çıkmadı. Kısa bir süre sonra, Ticaret Günlüğü, kentin değişik yerlerinde iki çocuğun kolereden öldüklerini yazdı. Bunlardan birinin sıradan bir sürgün olduğu kanıtlandı; ama öteki, beş yaşında bir çocuk gerçekten kolera kurbanı olmuşa benziyordu (Márquez, 2020: 150).

Pamuk *Veba Geceleri*'nde veba hastalığının detaylı bir tanımını yapar ve veba mikrobu hakkında okura bilgi verir. Veba mikrobusunun sıçanları öldüren mikropla aynı olduğunu belirtir ve bu keşfi yapanın Yersin olduğunu söyler. Louis Pasteur, Alexandre Yersin ve Robert Koch gibi tanınmış araştırmacıların başarılarına yer verir.

Vali'ye tıp ilminin veba salgını ve mikrobu konusunda vardığı en son noktayı anlattılar: Sıçanları öldüren mikrobusun, insanları öldüren veba mikrobusunun aynısı olduğunu 1894'teki bu veba salgını sırasında Alexandre Yersin keşfetmişti. Louis Pasteur'ün mikroplar hakkındaki buluşlarından yola çıkarak Fransız sömürgelerindeki hastanelerde, Batı dışındaki büyük ve yoksul şehirlerde salgın hastalıklara karşı çok büyük işler başaran bir dizi doktor ve bakteriyologdan biriydi Yersin. Aynı konularda araştırmalar yapan Alman Doktor Robert Koch'un da çabalarıyla Avrupa'da kısa sürede tifo, difteri, cüzzam, kuduz, belsoğukluğu, frengi, tetanoz gibi pek çok hastalığın mikrobu ve aşısı bulunacaktı (Pamuk, 2021: 40-41).

Kolera Günlerinde Aşk'a bakıldığında hastalığa sebep olan en önemli etmenin pis içme suları olduğu görülmektedir. Halk sağlıklı ve temiz suya ulaşmakta zorluk çekmektedir. Halkın içme suyu kaynağı ise artık gelenek halini almış bir yöntemden temin edilmektedir. Yağan yağmur suları artık yosun tutan bir tabakanın pis yüzeyiyle temas eder. Sonrasında ise, güğümler aracılığıyla çekilen su arıtmak üzere taştan süzgeçlere alınmaktadır. Oradan oyma tahta gerdellere akan suyun temizlendiğine inanılmaktadır. Oysa gerçek böyle değildir. Temiz olduğuna inanılan bu güğümler birer kurtçuk yuvasıdır. Gözle görülmeyen bu kurtçuklar içme suları vasıtasıyla halkın evlerine girer.

İçme sularının ölümcül tuzağının bilincindeydi. Bir su kanalı yapma düşüncesi bile olmayacak bir şey gibi görünüyordu, çünkü buna ön ayak olabilecek kimselerin yıllardır yağan yağmur sularının yoğun bir yosun tabakasının katmanı altında biriktiği yeraltı sarnıçları vardı. O dönemin en beğenilen eşyaları arasında, taştan süzgeçlerinden suyun gece gündüz küplere damladığı oyma tahtadan gerdeller vardı. Birinin suyun yukarı çekildiği alüminyum güğümden içmesini önlemek için, güğümün kenarları tıpkı operetlerdeki kral taçları gibi diş dişti. Pişmiş kilin loşluğunda, su duru ve tazeydi, içtikten sonra bir orman tadı bırakıyordu ağızda. Ama Doktor Urbino bu arıtma masallarına kanmıyordu. Onca önleme karşın, güğümlerin diplerinin kurtçuk yuvası olduğunu biliyordu çünkü (Márquez, 2020: 143).

Tehlikeli olan sadece içme suları değildir. Mezbahanın artıklarını boşalttığı deniz de oldukça pistir. Márquez, şehrin sokaklarının kirli görünümünü okura adeta tablo gibi çizmektedir. Bir yanda şehrin dayanılmaz hale gelen pis kokusu, diğer yanda sokaklarda akan pis suların taşarak her yere ulaşması halkın pislik içinde bir hayat sürdüğünün delili gibidir. Yoksul olan halk ahşap ve çinko damlı eski evlerde yaşar. Çünkü uzun süre İspanyolların egemenliği altında ağır sömürü şartları altında yaşadıklarından halk yoksul ve cahil kalır. Kötü ve yetersiz hayat şartları, sağlık

kuruluşlarına erişememeleri ya da henüz sağlık hizmeti almak gibi bir isteklerinin olmaması halkı acınası bir tabloya sürükler. Oysa halk yaşadıkları aczin farkında değildir ve arzuları eğlenmektir.

Ama araba, akbabaların kabaran denizin sürüklediği mezbaha artıkları için birbiriyle boğuştukları sokakların çamuru içinde sarsılmaya başlayınca, çok kez sıra özlemiyle yüceltilen o iğrenç koku dayanılmaz bir gerçekliğe dönüştü. Genel Valilik kentinin taş evlerinden farklı olarak, burada evler rengini yitirmiş ahşaptan yapılma ve çinko damlıydı; çoğu, İspanyollardan miras kalan açıkta akan pis suların taşarak içeri girmemesi için kazıklar üstüne oturtulmuştu. Her şeyin acınası, bırakılmış bir görünümü vardı, ama pislik içindeki tavernalardan ne Tanrı'ya ne de Yedinci Pazar yortusunun kurallarına aldırın yoksulların cümbüşlü müziğinin patırtısı yükseliyordu (Márquez, 2020:25).

Veba Geceleri adlı esere bakıldığında, veba mikrobunun sinsi bir şekilde evlere girmeye başladığı görülmektedir. Önlem olarak yapılması gereken şey ise, hastalıklı evlerin boşaltılmasıdır. Evlerdeki mikrobun hane halkına bulaşmaması, hane halkından da vatandaşlara geçmemesi için evlerin öncelikli olarak boşaltılması en etkili yöntemdir. Fakat evsiz kalan halk evlerini boşaltma konusunda huzursuzluk çıkarabilir. Daha öncelerde görüldüğü üzere, yeri geldiğinde devlet güçleri evi içinde yaşayanlarla birlikte çivileyerek kapatmaktadır. Hatta evleri eşyalarıyla birlikte yakmak da kesin çözüme ulaştıran yöntemlerden sayılmaktadır.

Mikrobun Arkaz'da da “derine işlediğini”, kendini belli etmeden yayıldığını anlıyor, mesela bu evdeki mikrobun, pülverizatörlerin tulumbalarıyla bile temizlenemeyeceğini görüyordu. Yapılması gereken hastalıklı evleri boşaltmak, evdekiler karşı çıkarsa, yüzyıllar önce yapıldığı gibi evi içindekilerle birlikte kapısını çivileyerek acımasızca kapatmaktı. Herkesin bulaşık olduğu yoğun hastalıklı yerlerde evleri eşyalarıyla birlikte yakmak da eski ve sağlam bir çözümdü (Pamuk, 2021: 47).

Veba Geceleri'nde Pamuk'un salgın hastalıkların yıkıcılığı üzerinde verdiği örneklerden biri de koleradır. Veba ve kolera'nın Avrupa'ya Mekke ve Medine'den yayıldığını söyler. Özellikle hac ziyaretleri sırasında kapılan bu hastalıkların hac dönüşünde yakın çevrelerine bulaştırdıkları bilinmektedir. Bulaşlar sonrasında büyük salgınlara sebebiyet vermektedir. Salgın hastalıkların çıkış noktası olarak Çin ve Hindistan olarak bilinirken, bu hastalıkların dağıtan ülkenin Osmanlı Devleti olduğu vurgulanmaktadır.

1901 yılında dünyaya askeri, siyasi ve tıbbi olarak hâkim olan İngiliz, Fransız, Rus ve Almanlara göre veba ve kolera hastalığı Avrupa'ya ve dünyaya Mekke ve Medine'den yayılıyordu. Hastalığı Batı'ya (Batı Asya'ya, Güney Avrupa'ya, Kuzey Afrika'ya) getirenler ise Hicaz'a hacca gelen Müslümanlardı. Yani dünyadaki veba ve kolera'nın kaynağı Çin ve Hindistan, dağıtım merkezi de Osmanlı Devleti'nin Hicaz vilayeti idi (Pamuk, 2021: 69).

Márquez, salgının yayıldığı ve kaynaklandığı yer olarak halkın birlikte çok zaman geçirdiği pazar yerini hedef gösterir. Koyun arkasındaki pazaryeri adeta pislik dağıtım merkezi gibidir. Pazaryerinin yakınlarında bulunan mezbaha ise sabahtan akşama kadar kan gölü içinde kokuşmuş etlerin ve hayvan artıklarının atıldığı yerdir. Hiçbir hijyen kuralı uygulanmayan bu yerde koyun etleri ve sebzeler yerlerde hasırların üstünde tutulur. Etraftan gelen akbaba, fare ve köpek gibi hayvanların bu hayvan artıkları başında çekişmelerine neden olur.

Suyun pislği kadar, Antil yelkenlilerinin yanaştıkları Ruhlar Koyu'nun ardında, geniş bir açık alan gibi uzanan pazar yerinin sağlık koşulları da kaygılandırıyordu. (...) Yakındaki mezbaha artıklarının, güneşin doğusundan batışına dek bir kan gölünde yüzen kesik başların, kokuşmuş bağırsakların, hayvan artıklarının atıldığı yerd burası aynı zamanda. Barakaların duvarlarına asılı Sotavento'nun lezzetli av hayvanlarıyla koyun etlerinin, yerde hasırlar üstüne serili, Arjona'dan gelen turfanda sebzelerin arasında, akbabalar, fareler ve köpeklerle bitmez tükenmez bir dalaş içinde çekişiyorlardı (Márquez, 144-145).

“On sekizinci yüzyılda, her şeyden önce iki Amerika'nın en büyük Afrikalı köle pazarı olmanın onursuz ayrıcalığından ötürü Karayiplerin en zengin ticaretine sahiptir” (Márquez, 2020: 32). Yoğun bir ticaretin yaşandığı Karayipler, gemiler aracılığıyla hastalığın çabuk yayıldığı bir mekân olmaktadır. Karayip deniz ticaretinde önemli bir merkez haline gelmesinden dolayı Karayipler'e gelen ve giden yolcu dolaşımı çok fazladır. Dolayısıyla hem ticaret hem de yolculuk için gemilerin yoğunluklu kullanılması hastalık mikrobunun deniz aşırı yerlere taşınmasını kolaylaştırmaktadır.

Henüz sağlık politikalarının olmadığı ve sağlık hizmetlerinin gelişmediği bu zamanlar toplum sağlığının geri kalmışlığını gözler önüne sermektedir. Salgınlarla birlikte ekonomik ve sosyal açıdan geri kalan toplumlar için öncelik hükümetlerin sağlık politikaları geliştirmeleri olmalıdır. Ekonomik yönden yıllarca sömürülen bu topraklarda yoksul ve cahil halkın toplum sağlığına dair bilgilendirilmesi ve farkındalık oluşturulması gerekmektedir.

Ortaçağ boyunca Avrupa'da insanlar bulaşıcı hastalıkların oluşturduğu salgınlarla mücadele ettiler. Salgınlar, nüfus kaybı ile birlikte ekonomik ve sosyal açıdan toplumda büyük bir tahribata neden olurken; bulaşıcılık ve bulaşıcılığın önlenmesi fikrinin gelişmesi, toplum sağlığı alanında yeni politikaların oluşturulması ve bakım hizmetleri veren kurumların açılması gibi noktalarda koruyucu sağlık hizmetlerinin gelişmesine yönelik atılan adımlara ön ayak oldu (Özden ve Özmat, 2014: 83-84).

Yoksul ülkelerden eğitim için giden genç doktorlar, ülkelerinin geri kalmışlıklarını vatanlarına döndüklerinde acı bir şekilde fark etmeye başlarlar.

Bunlardan biri de genç Doktor Urbino'dur. Fransa'da eğitim gördükten sonra ülkesine döner ve evine gidene kadar sokaklarda karşılaştığı tablo onu derinden üzer. "Ülkesine döndüğü zaman, pazaryerinin pis kokusunu ta denizden duyup lağımlardaki fareleri, sokaklardaki pis su birikintilerini içinde yuvarlanan çıplak çocukları görünce, yalnızca felaketin neden meydana geldiğini anlamakla kalmadı, her an yeniden ortaya çıkabileceğinin de kesin olarak bilincine vardı" (Márquez, 2020:149). Urbino'nun kendisi gibi bir doktor olan babası da hayatını koleradan kaybeder. "Kolera bir saplantıya dönüştü onun için. Herhangi bir kursta öğrenildiğinden daha fazla bir şey bilmiyordu bu konuda; bu yüzden de daha otuz yıl önce Fransa'da, Paris dahil, koleranın yüz kırk bini aşkın insanın ölümüne yol açmış olması inanılmaz görünmüştü ona" (Márquez, 2020: 149).

Minger Adası'nda ise, halk henüz tehlikenin ve salgının boyutunun tam farkında olmadıklarından gündelik hayatlarına hiçbir telaşa kapılmadan devam ederler. Eğitimli kesimin çok az olması halkın bir süre gerçekleri tam idrak edebilmesini engellemiştir. "Adanın okuması yazması kıt yoksulları hiçbir şeyin farkında olmadığı, kimisi de korkuyu ve ölümü yeterince hissetmediği için o günlerde daha huzurluydular" (Pamuk, 2021: 172). Adada önceleri henüz birkaç ölüm yaşandığı zamanlarda sanki hastalık yayılmayacak ve kimse hasta olmayacak gibi bir duygu içerisindeydiler.

Márquez, yoksul ve gariban halkın yaşadığı sağlıksız yaşam koşullarını okura, şehrin bir tablosunu zihinde canlandırır gibi anlatmaktadır. Söz konusu bu şehir yoğun yağmurlarla kanalizasyonları sokaklara taşan ve zaman içinde çamura dönüşen bu pislikler insanların umursamazlığı arasında evlerine kadar taşınmaktadır. Yazın ise aşırı sıcakların bastığı bu şehirde sinekler pisliklerin üzerine konar ve taşıdıkları mikrobu halkın arasına bırakır. Bataklık kenarlarında yaşayan gecekondu halkı eğer şartları biraz daha iyi ise bir hela kullanabilmektedir.

Kışın ansızın boşanan yakıcı sağanaklar helaları taşıyor, sokakları iç bulandırıcı bir çamura dönüştürüyordu. Yazın, evlerin damlarını söken, çocukları havaya uçuran deli rüzgârların kaldırdığı görünmez, kor gibi yakıcı bir toz, imgelemin en kuytu köşelerine bile doluyordu. (...) Hava kararırken, o ağır günden geceye geçiş anında, bataklıktan, bir etobur sivrisinek bulutu yükseliyor, belli belirsiz bir insan dışkısı kokusu, sıcak ve hüzünlü, ruhun derinliklerinde ölümün kesinliği duygusunu kıpırdatıyordu (Márquez, 2020: 31-32).

Daha kötü yaşam şartlarına sahip halk ise tuvaletleri olmadığı için sokaklarda ihtiyaçlarını giderirler. Sokaklarda güneş sığağında kuruyan insan ve hayvan dışkıları

zaman içinde toz haline gelir. Bu tozlar da gün geçtikçe halkın ciğerlerini doldurmaktadır.

Sömürge döneminden kalma iyi donanımlı evlerin helalarının pislik çukurları vardı, ama bataklık kıyısındaki gecekonduarda barınan halkın üçte ikisi açık havada defî hacet ediyorlardı. Dışkılar güneşte kuruyor, serin, yumuşak kasım rüzgârlarında herkesin Noel sevinciyle soluduğu bir toza dönüşüyordu (Márquez, 2020: 142).

Pamuk eserinde vebanın yayılım hızının halkın kaçış hızıyla doğru orantılı olduğunu söyler. Çünkü aslında vebadan kaçmak isteyen halk, hastalığı asıl yayan trenlerle ve hasta farelerle şehrin değişik bölgelerine gittiklerinde beraberinde hastalığı da götürürler. Bu noktada halkın dikkat etmesi gereken husus bilinçli ve sakin olup bulaş unsuru farelerden uzak durmaktır. Arıtılan bölgelerde veba mikrobi azalmakta ve sönmetedir.

Hastalığın Hindistan'ın içlerine halkın telaşla kaçış hızıyla ilerlediğini dikkatle izah etti. Demiryolu olan yerlerde fareler ve üzerlerindeki pireler trene biniyor, çok daha hızla hastalığı yayıyorlardı. Halkın şuurulu davranarak farelerden uzak durduğu, onlara karşı belediyeyle birlikte savaştığı ve gemilerin farelerden temizlendiği yerlerde veba yavaşlıyor ve sönüyordu (Pamuk, 2021: 117).

Veba Geceleri'nde Müslüman halkın vebaya karşı özel bir yaklaşımları olur. Çünkü inançlı ada halkı vebanın onlara bulaşmayacağına inanır. Tekkelere ve şeyhlere itibar eden halk çözüm için güvendikleri şeyhlere danışır, hastaları için onlardan okunmuş muskalar ve dua yazılı kâğıtlar alırlar. Bu duaların onları koruyacağına ve onlara hastalık bulaşmayacağına inanırlar. Pamuk bu noktada vebaya karşı İslam ulemasının iki görüşüne eserinde yer verir. Birinci görüşe göre, veba Allah'tan geldiği için kaçmak imkânsızdır, kişi tevekkülle beklemelidir. İkinci görüş göre ise, Hz. Muhammed'in hadisi şerifine dayanarak veba mikrobundan kaçılması gerektiği yönündedir.

“Veba ve salgın hastalıklar konusunda İslam aleminde iki fikir hâlâ birbiriyle maatteessüf şiddetle çatışmaktadır” dedi Şeyh. Birincisi, “Veba Allah'tan gelmektedir ve ondan kaçış hem beyhudedir hem de kaderden kaçmaya kalkmak gibi zor ve tehlikelidir” görüşüdür. Zaten Hazreti Muhammed, ‘vebanın bulaşıcı olduğunu söyleyenler kuşlardan, baykuşlardan, yılanlardan işaret okuyup medet umanlar gibidir’ buyurmuşlardır tıpkı hurufiler gibi. Veba çıkınca en iyisi tevekkülle kendi içine çekilmek, kimseciklere görünmeden, ruhunu zehirlemeden beklemektir. Avrupalılar böylelerine maatteessüf hiç anlamadan ‘kaderci’ derler. İkinci fikir ise vebanın bulaşıcı olduğu kanaatidir. Kişi ister Müslüman, ister Hristiyan olsun, ölmek istemiyorsa, o hastalıklı yerden, o havadan ve o insanlardan kaçmalıdır. Peygamberimiz efendimizin ‘Cüzzamlıdan, aslandan kaçır gibi kaçın!’ yolundaki hadisi şerifi de bu görüşü destekler (Pamuk, 2021: 286- 287).

Halk arasında yayılan bu okunmuş kağıtların ve muskaların halka gizliden gizliye bir motivasyon kaynağı olduğu görülmektedir. Bunlar aracılığıyla inançsızlığa kapılmayan halk karantina kurallarına daha fazla riayet etmekte ve direnmemektedir. Fakat bu olumlu görüşün yanı sıra halk kendini daha üstün görmeye başlar. Ellerindeki kağıtlara güvenerek veba mikrobunun onlara yaklaşamayacağını düşünürler.

Bu okunmuş kâğıtların ve muskaların elbette hiçbir “bilimsel değeri” yoktu ama zor zamanda halk onlar sayesinde inançsızlığa kapılmıyor, hatta onlardan güç alıyordu. Doğrudan bu kâğıtlara karşı çıkmak, karantinacı doktoru ahaliden uzaklaştırır, halkın karantinaya direncini ve inadını artırır. Öte yandan halk ve esnaf bu kâğıtlara inandıkça “bize bir şey olmaz “lafına da daha içtenlikle sarılıyor, bir süre sonra pek çok kişi sırf bir tekkeye, şeyhe yakın olduğu için kendini tıp dışı, üstün kuvvetlere sahip sanmaya başlıyordu (Pamuk, 2021: 230).

Sadece Müslüman halk arasında değil Hristiyan halk arasında da dua kağıtlarından ve tılsımlardan medet umulmaya başlanır. “Bonkowski Paşa salgınlar sırasında telaşa kapılanların bu dua kağıtlarından medet umduğuna çok tanık olmuştum. Kimi papazların verdiği benzeri tılsımlardan fayda bekleyen Hristiyanlar da olurdu” (Pamuk, 2021: 47).

Kolera Günlerinde Aşk’a bakıldığında ise, muhafazakâr bir yönetime sahip olan ülkede kayıplar o kadar fazla artmıştır ki, cenaze törenlerinin masrafları ödenmekte zorluk çekilmektedir. Ayrıca her cenaze için çanların çalınması şehirde kaybın ne denli büyük olduğunun da bir göstergesi gibidir. Dolayısıyla başpiskopos sadece önemli kişilerin cenazelerinde çan çalınmasına karar verir.

Muhafazakâr yönetim, sömürge dönemi alışkanlıklarını pekiştirmiş, cenaze törenleri öyle masraflı olmuştur ki, yalnızca çok varlıklılar ödeyebiliyorlardı giderleri. Başpiskopos Ercole de Luna öldüğü zaman, tüm eyaletin çanları dokuz gün dokuz gece aralıksız çalmış, halk öylesine bunalmıştı ki, ondan sonraki başpiskopos, cenaze törenlerinde çan çalınması zorunluluğunu kaldırmış, ancak çok yönlü kişilerle sınırlandırmıştı (Márquez, 2020: 347- 348).

Ülkede koleradan kayıplar çok büyük sayılara ulaşır. Öyle ki “Kolera salgınının ilk iki haftasında mezarlık dolup taşmış, kilisede boş yer kalmamıştı; çok sayıda adsız şöhretin çürümüş kalıntılarının toplu mezara yollanmasına karşın” (Márquez, 2020: 145-146). Ölenlere yer bulmakta güçlük çekilmeye başlanır. Mezarlıklar ve kilise bahçeleri dolup taşar. Ölü sayısı o kadar yüksektir ki çözüm toplu mezar kazmakta bulunur.

Koleradan kaynaklı kayıplar sadece şehrin pis sokak aralarında yaşanmaz. Aynı zamanda gemi yolculuklarında dahi deniz üzerine çıkmış ölü bedenler görülmeye

başlanır. *Kolera Günlerinde Aşk*'a bakıldığında Fermina Daza ve Urbino Daza'nın gemi ile balayı yolculuklarına çıktıkları bir sefer böyle bir görüntüye şahit olurlar. "Bir gün de, üstünde akbabaların üşüşükleri, şişmiş, yeşillenmiş üç cesedin yüzdüğünü gördü. Önce, biri başsız iki erkek cesedi geçti, ardından denizanasını andıran saçları geminin dümen suyunda dalgalanan küçük bir kızın cesedi" (Márquez, 2020: 183). Ölülerin denizde şişmiş bedenlerinin dolaşması gemi sakinlerinin bulaşı engellemek amacıyla başvurduğu yöntemlerden biridir. Bütün gemi yolcuları için tehlike arz eden hastalardan kurtulmanın çaresi ise, onları denizin sularına bırakmaktır.

Doktor Nuri, Vali Paşa ve Kolağası adanın haritalandırma işini yaparak adım adım hastalığın çıkış noktasını bulmaya çalışırlar. "Hastalık Arkaz'a limandaki Eski Taş İskeleyi'nden girmişti. Karantina Müdürü Nikos haritanın da yardımıyla mikrobun yayılışını izlemiş ve vebayı getiren geminin İskenderiye'den gelen Yunan bandıralı yük mavnası Pilotos olduğunu tespit etmişti" (Pamuk, 2021: 239). Hastalık gemi ticaretinin yoğun olduğu limandan adaya gelir. Adaya gelen gemilerden biri veba mikrobunu bırakarak yoluna devam eder. Gemilerden karaya inen bulaşlı fareler öncelikle iskeleye yakın yerlerdeki mahallelere vebayı yayarlar.

Veba Geceleri'nde veba mikrobunun yayılmasıyla hastane dolmaya başlar. Ada genelinde hasta sayısı arttıkça hastanenin imkânları yetersiz kalır. Bulaşlı kimseler için yeterli oda ve yatak bulunamaz. Bu yüzden sağlık personelleri kendilerine göre çareler üretme yoluna girer. "Üç gün önce kapıya gelen vebalıların sayısı artınca hastanenin en büyük koğuşu paravanla ortadan ikiye bölünmüş, vebalılarla sıradan hastalar birbirlerinden ayrılmıştı. Kısa sürede vebalıları kısmı büyümüş, bugün yeni gelenlerle tıkiş tıkiş olmuştu" (Pamuk, 2021: 97). Vebalı hastaların sayısının artması hastanede yatan diğeri hastalar için tehlike oluşturur. Vebalı hastalarla temaslarının azalması için alabilecekleri en büyük tedbir koğuşu paravanla bölmek olur.

4.2. Salgın Hastalıklara Karşı Alınan Tedbirler

Kolera Günlerinde Aşk ve *Veba Geceleri* eserlerinde salgın hastalıklar için alınan bazı tedbirler öne çıkmaktadır. Salgın hastalıkların yayılmasını engellemek, bulaş oranını azaltmak ve ölümleri durdurmak için birtakım önlemler alınmaktadır. Bu tedbirlerden biri öncelikle karantinedir. Belirli bölgelere giriş ve çıkışları yasaklayan karantina sağlık ve devlet yetkilileri tarafından gerekli görüldüğü süre zarfı boyunca

uygulanabilmektedir. Bir diğ er tedbir ise tecrit uygulamasıdır. Salgın hastalıklara yakalanmış bulaş sahibi kişilerin toplumdan ayrı bir yere konulmasını ifade eder. Bulaş riski biten hastalar tekrar halkın arasına karışıp eski hayatına d onebilmektedir. Diğ er tedbirler arasında lizol, dezenfektan kullanımı, sirkeli su kullanımı, barut atışlarının yapılması şeklinde ufak tefek yerel tedbirler de göze çarpmaktadır.

4.2.1. Edebi Eserlerde Karantina

Edebi eserlerde gözlemlenen en önemli salgın tedbirlerinden biri karantina uygulamasıdır. Karantina, “sözlükte “yolcuların gözetim altında tutulma süresi” demek olan ve İtalyanca “kırk” anlamına gelen quarantenadan gelir. Osmanlı Devleti karantina usulünü uygulamaya başladığında bu kelimenin yerine daha çok “us  l-i tehaffuz”, karantina yeri olan lazaret veya lazarettoya karşılık da “tehaffuzh  ne” tabiri kullanılmıştır” (Sarılığı, 2001: 463-465). Salgın hastalıkların yayılmasını engellemek için geçici süreliğine uygulanan karantina geçmişten beri uygulanan etkili sağlık önlemlerinden biridir.

Bulaşıcı bir hastalığın yaygın olduğu bir yer veya bölgeden gelen kişi, gemi, mal veya hayvanların geçici olarak bir yerde tutulup gözlemlenmesi biçiminde uygulanan sağlık önlemi. Karantina, bulaşıcı hastalık salgınlarının kontrol altına alınmasında en eski ve en etkili yöntemlerden biridir. Bu uygulama insanların belirlenen bir bölgeye giriş çıkışını kısıtlayarak, gönüllü veya zorunlu olarak yapılabilir. Sadece belirli bölge için değil bir meslek grubu için de karantina uygulanabilir (<https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66478/karantina.html>).

Salgınlar beraberinde yeni sağlık kuruluşlarının oluşmasında ve gelişmesinde büyük rol oynar. Dünya çapında büyük çaplı toplu   l  mlere sebep olan salgınların durdurulması için alanında yetkili doktorların ve bürokratların bir araya gelerek fikir alışverişlerinde bulunmaları gerekmektedir. Bunun için de hastalığın tanımı, yayılan bölgelerin tespiti, hastalığın çıkış noktasının tespiti gibi çeşitli soruların cevaplarının arandığı ve çözümler   retildeği bir merkeze ihtiyaç duyulur.

Modern anlamda karantina uygulamasının yaygınlaşmasında ve karantina teşkil  tlarının kurulmasında büyük salgınlar etkili olmuştur. Özellikle XIX. yüzyılın karakteristik hastalığı olan kolera sağlık teşkil  tlarının kurulmasını hızlandırmış, sağlık alanında milletlerarası iş birliği ve antlaşmalar yapılmasına yol açmıştır. Yüzyıllar boyu insanlığı dehşete düşüren büyük veba salgınlarının yerini XIX. yüzyılda kolera pandemileri almıştır. Asya kolerası olarak adlandırılan ve Hindistan’dan çıkarak bütün dünyaya yayılan kolera Osmanlı ülkesinde ve başşehrinde de etkili olmuş, 1817, 1829, 1852, 1863, 1881 ve 1899 salgınları kitle halinde   l  mlere yol açmıştır (Sarılığı, 2001: 463).

Vebanın sağlık düşüncesinin gelişmesinde olumlu bir katkısı vardır. Tecrit ve karantina gibi sağlık yöntemlerinin kurulması veba salgınları ile başlamaktadır. Sağlık

alanında yeni bakış açılarının ve tedbirlerin gelişmesinde tıp bilimine yaptığı katkılarla hastalıkla mücadelenin önemine dikkat çekmektedir.

Veba, ulusal sınırların oluşmasını ve salgınlara karşı korunmada merkezi ve disiplinli önlemler alınmasını sağladı, koruyucu sağlık düşüncesinin ve bu konuda verilecek hizmetlerin yapılanmasına da öncülük etti. Zorla uygulanan sağlık önlemleri, hastaların tecrit edilmesi ve karantina örgütlerinin kurulması 14. yüzyılda veba salgınları ile başladı. Hastalıkla mücadele için toplumsal tedbirlerin önemi bu sayede fark edilerek bu konularda düzenlemeler yapıldı. Avrupa’da ekonomik ve sosyal hayatın tümüyle duraklamasına yol açan veba, en önemli olumlu katkısını başta tıp bilimi olmak üzere, canlılarla ilgilenen bilimlerin gelişmesine yaptı (Özden ve Özmat, 2014: 84).

Minger Adasına gönderilen Doktor Nuri ve eşi Pakize Sultan adaya asıl geliş amaçlarını bir süre sonra anlar. İmparatorluğun asıl korkusu salgını bahane ederek adanın kendilerinden ayrılmasına istemezler. Adada farklı etnik kökenler yer almaktadır: Minger halkı, Osmanlı halkı ve Rumlar. Birbirleriyle barış içinde yaşayan halk adada huzur ortamının oluşmasına yardımcı olur. Doktor Nuri’nin adada yapmak istediği şey ise Karantina Teşkilatını kurarak salgını denetim altına almaktır. Bir diğer ve önemli amacı ise salgın söylentilerinin dış devletler tarafından duyulmasını engelleyerek adayı herhangi bir işgal durumundan korumaktır.

(...) Padişahın ve Hariciye Nezareti’nin kendilerinden beklediği ilk ve en önemli şeyin kolera salgınına durdurmak değil, salgın söylentisini durdurmak olduğunu kısa sürede anladı. İşin bir uluslararası siyasi cephesi yüzünden zaten Karantina Teşkilatı ilk başlarda doğrudan Dışişleri Bakanlığı’na bağlanmıştı (Pamuk, 2021: 92).

Osmanlı Devleti’nde karantina teşkilatının kurulmasıyla başlayan süreç, salgınların yönetimi konusunda modernleşme ve kurumsallaşma sancıları içinde süreklilik ve kopuşların yaşandığı, inişli çıkışlı bir seyir izler. Kamu sağlığı uygulamaları ve kurumsallaşma çabaları on dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde hızlanır, özellikle kolera salgınlarının bu kurumsallaşmalarda etkili olduğu görülür. On dokuzuncu yüzyıl sonuna doğru, bulaşıcı hastalıklar konusunda paradigma değişimine neden olacak mikrop teorisinin genel kabul görmesi ve hastalıkların bulaşma yolları ve etiyojisinin daha anlaşılır hale gelmesiyle birlikte diğer ülkelerde olduğu gibi Osmanlı Devleti’nde de salgınlara karşı koruyucu önlemler ve bununla birlikte halk sağlığı uygulamaları yaygınlık kazanmaya başlar. Bu durum ise karantina teşkilatı merkezli kurumsallaşmanın yerini yeni sağlık kurumlarına, birimlerine ve örgütlenmelerine geçişi gerektirir (bkz. Artvinli, 2020: 54).

Karantina tedbirleri halk arasında bazen hoş karşılanmamaktadır. Hasta olsun veya olmasın bulaş riski olan kişilerin karantinada kalması halk arasında bir süre sonra tepki uyandırmaktadır. Dolayısıyla devlet yetkilileri bu durumda gerekirse zor da kullanabilmektedirler. Pamuk'un eserinde de benzer bir durumla karşılaşmaktadır. Pamuk'a göre, "bir karantinacının işi yalnızca asker zoruyla yasakları dayatmak değil, halkı bu yasaklara kendi gönlüyle katılmaya da ikna etmektir" (Pamuk, 2021: 72). Buna göre halk karantina tedbirlerine katılmayı kendi isterse daha kısa sürede daha etkili sonuçlar alınabilmektedir. Yoksa karantina tedbirlerinin delinmesi hastalığın giderek büyümesine neden olarak ölüm sayılarını arttırır.

Karantina tedbirleri arasında sokağa çıkma yasakları da yer almaktadır. Her iki eserde salgını durdurmak, daha fazla yayılmasını engellemek ve halk arasında bulaş riskini azaltmak için sokağa çıkma yasakları getirilir. *Kolera Günlerinde Aşk'a* bakıldığında, karantinanın sabah ve akşam saatleri arasında sokağa çıkmayı yasaklamakla başladığı görülmektedir. Burada amaç halkın birbiriyle daha az görüşerek salgının daha az yayılmasıdır. Fakat evlerinde kapalı kalmak istemeyen halk arasında huzursuzluk baş gösterir.

O yılın ağustosunda, yarım yüzyılı aşkın bir süredir ülkeyi kasıp kavuran birçok iç savaşlardan biri daha yaygınlaşma tehlikesi gösterdi; hükümet kıyı şeridindeki tüm Karayip devletlerinde, sıkıyönetim ve akşamın altısından sabahın altısına dek, sokağa çıkma yasağı ilan etti. Bazı karışıklıkların patlak vermesine, silahlı kuvvetlerin her türlü aşırı cezalar uygulamaktaydı (Márquez, 2020: 97).

Hastaneler daha önceleri hastalara ve delilere bakılan karantina bölgeleri gibidir. Çünkü bu yerlerin birer tedavi merkezinden çok karantina bölgesi gibi görünmesinin nedeni suçlu görülen hastaların ve delilerin toplumdan uzak tutulmasından kaynaklanmaktadır. Tanrının bir cezası olarak görülen hastalıklar ahlaki açıdan düzgün hayat yaşamayan insanlara yakıştırılmaktadır.

Eski zamanlarda, hastaneler fakirler ve öksüzler içindi. Hastalara ve delilere, dul veya düşkün kadınlar tarafından bakılırdı. Bu yerler tedavi merkezlerinden çok birer karantina bölgeleriydi. Hastalık önceleri Tanrı'nın işlenmiş bir günah için gönderdiği bir ceza olarak görülmekteydi. Bu inanın kökenleri Asurlulara dayanır ve o zamandan beri hemen her topluma nüfuz etmiştir. Bugün Batı'da bile düzgün -ahlaki açıdan da- hayatlar yaşarsak, hastalıklardan korunabileceğimize inanırız (Campbell, 2013: 134).

Sontag da benzer bir şekilde hastalığın karakter üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğunu söyler. Eskiden beri hastalığın topluluğa reva görülen bir ceza

olduğunu vurgular. Bu toplumlar ahlaki açıdan zayıf ve hastalık durumuna düşmeyi hak etmiş toplumlardır.

Salgın hastalıklarla ilgili standart anlatımlarda, hastalığın karakter üzerinde yıkıcı bir etki yaptığını okuruz. Tarih yazıcıların hastalığın sefilliğe reva görülen bir ceza olduğu şeklindeki önyargılı yaklaşımları ne kadar zayıfsa, getirecekleri açıklamanın hastalığın yayılmasının gösterdiği ahlâki çürümeyi öne çıkarması ihtimali de aynı ölçüde yüksek olacaktır. Hastalığın topluluğa dair ceza olduğunun düşünülmediği durumlarda dahi, ahlâk ile adet ve göreneklerde önü alınamaz bir çöküşün gözlenmesi - geçmişe dönük olarak- bunun bir cezaya dönüşmesi durumunu ortaya çıkarmaktadır (Sontag, 2005: 45).

Veba Geceleri'ne bakıldığında karantinanın şehri ıssız ve kimsesiz bir yermiş gibi gösterdiği görülmektedir. Halkın sokaklarda kalabalık bir şekilde yürümesinin yasaklanması, dükkanların kapanması, okulların kapanması, postane gibi resmî kurumların kapanması şehri adeta yalnız bir insan haline dönüştürür. Bu sakinlikte dikkat çeken tek şey, şehrin yalnızlığını hatırlatan lizol kokusudur.

Şehir lizol kokuyordu ve sakindi. Sokaklardaki ağaçlar, taş, ahşap bütün duvarlar, evlerin birinci katları askerler tarafından kireçlendiği için Vali Paşa'ya şehir bazan başka bir yermiş gibi görünüyordu. Sokakların tenhaliği da bu yeni, tuhaf duyguya eşlik ediyordu. İki den fazla yan yana yürüyen kimse görülmüyordu. Vali Paşa son beş yılda günde en azından iki üç kere üzerinden geçtiği Hamidiye Köprüsü'nden, Şehir'e, Çarşı'ya doğru bakarken dükkanların yarsının kapalı olduğunu fark edince her seferinde ürperiyordu (Pamuk, 2021: 258- 259).

Veba Geceleri'nde karantina uygulamasının en büyük gerekliliği halkın ibadet için bir araya gelip büyük kalabalıklar oluşturmalarıdır. Adada uzun süre veba salgını ile savaşıp başarılı olunamayınca hastalığın yayıldığı yeri aramaya başlarlar. Halk arasında vebanın en hızlı yayıldığı yer ise ibadethaneler olur. Bu kalabalıkları engellemek için öncelikle cami ve kiliselere girmek yasaklanır. Halk arasında hoş karşılanan bir durum olmasa da veba mikrobundan kurtulmak için razı gelindiği görülür. Bu buluşmaları halka hatırlatmamak için de bir süre ezan okunmamasına ve çan çalınmamasına karar verilir.

Karşısındaki kalabalığa (hayal ettiğinin onda biri kadar kişi bile gelmemişti) karantinanın başarılı olması için bir süre camilere ve kiliselere girişin yasaklandığını söyledi. Ezana ve çan çalmaya da gerek yoktu. (...) Manastırlara ve tekkelere ise yalnızca orada yatıp kalkanlar girip çıkabilir diye devam etti (Pamuk, 2021: 329).

Karantina uygulaması gemi yolculuklarında gözlemlenen bir durum haline gelir. Uzun bir zaman aralığına yayılan gemi yolculuklarında kolera vakalarına rastlamak çok olasıdır. Önceden bu hastalığı tespit etmek mümkün olmadığından tek

çözüm yolculuk esnasında karantina uygulamaktır. Kaptan tarafından tespit edilen hastalar birbirilerinden ayrı odalara yerleştirilerek bulaş riski azaltılır.

Liman Sağlık Dairesi'nin bir motoru gemiyi durdurma emri verdiğinde, sessizce kahvaltıya başlamak üzereydiler. Kaptan kumanda mevkiinden, silahlı devriyelerin sorularını bağıra bağıra yanıtlıyordu. Gemide hangi salgın hastalığın çıktığını, kaç yolcu bulunduğunu, kaçının hasta olduğunu, hastalığın bulaşma olasılığının ne olduğunu öğrenmek istiyorlardı. Kaptan yalnızca üç yolcuları olduğunu, üçünün de koleraya yakalandıkları, ama sıkı bir biçimde ayrı bir yerde tutuldukları yanıtını verdi. (...) Geminin karantinaya alınması için gerekli işlemler yapılınca değin körfezden çıkıp Las Mercedes bataklığında öğleden sonra saat ikiye dek beklemelerini emretti (Márquez, 2020: 440).

Hastalığın yayıldığı gemiler çoğunlukla içindeki bütün mürettebat ve yolcularla birlikte karantinaya alınmaktadır. Bir karaya demirleyen gemiler karantina süreleri bitene kadar beklemek zorundadırlar. Gemi mürettebatı yakın limanları bilgilendirmek zorundadır. Demirledikleri bölgelere de gemiden kimsenin inmediğinden emin olmalıdırlar. Çok eskilerde bu gibi karantina durumlarında uygulanan yöntemlerden biri top atışı tedavisi yapmaktır. Top atışlarında havaya yayılan barut tozlarının koleraya iyi geleceğine inanılmaktadır. Oysa bu yöntemin bilimsel olmaktan çok uzak olduğu bilimsel araştırmalar sonucunda kanıtlanmıştır.

Gene de, Doktor Juvenal Urbino meslektaşlarını uyardı, hastalığın çıktığı geminin yerinin saptanarak karantinaya alınması için ilgili makamların komşu limanlara alarm vermelerini sağladı; sıkıyönetim ilan etmek ve derhal her çeyrek saatte bir top atışı tedavisini uygulamak isteyen garnizon komutanını yatıştırdı (Márquez, 2020: 150).

Pamuk eserinde veba mikrobuna karşı halka sert tedbirler alan bir doktordan bahseder. Doktor Pierre, oldukça sert ve halk tarafından onaylanmayan bazı uygulamalara girişir. Karantina uygulamalarında askerlerden destek alarak evlere girişlerde zor kullanır. Aileleri tecride alır ve kendilerine karşı koyanlar olursa onları da tutuklamaya başlar.

Doktor Jean Pierre de veba yayıldıkça, istemeye istemeye de olsa askerlerin yardımıyla konutların kapılarını kırıp açmaya, analarla çocukları zorla ayırmaya, şüpheli evlerin önüne nöbetçi dikmeye, ailelerini tecride almaya, ölüleri kabaca kireçletmeye ve önlemlere uymayanları tutuklatmaya başlamış (Pamuk, 2021: 91).

Karantina uygulamaları düşünüldüğü kadar kolay ve hızlı bir şekilde ilerlemez. Hastaların evlerini boşaltmak isteyen Karantina Neferleri'ne karşı büyük bir direnme gözlemlenir. Evlerini hiçbir şekilde terk etmek istemeyen halk adeta delirmiş gibi davranmaktadır.

Evler boşaltılırken ahalinin direndiği, bağırıp çağırdığı, kavga çıkardığı yerlerde her zaman geçerli olabilecek makul, ılımlı bir çözüm bulmak güçtü. Kimi ailesiyle son bir gün geçirmek istiyor, diğeri kapısını içeriden kilitliyor, bir diğeri üç gün içinde önce karısının, arkasından kızının ölmesinden sonra deliriyor, bir başkası karantina için kendisini Kale'ye götürüp tıkmak isteyen muhafızlara ve Karantina Neferleri'ne acıdan aklını oynatmış rolü yaparak saldırıya geçiyordu. Salgın derinleştikçe -artık her gün on beşten fazla kişi ölüyordu- insanlar ya içlerine çekiliyor ya da daha öfkeli, hatta saldırgan hale geliyorlardı. Söylentiler, dedikodular ve dur durak bilmeyen cenazeler kimsede soğukkanlılık ve mantık bırakmamıştı. Verilen beş altın ödül için saklanan hastaları ihbar edenlerin sayısı son üç günde artmıştı. Ama beş ihbarın üçü veba değildi. Bütün bunlara rağmen Müslümanların çoğunun vebaya tepkisi hâlâ kendini korumaktan çok, korkmak ve birilerini suçlamaktan ibaretti (Pamuk, 2021: 225- 226).

Salgın halkın psikolojisini de bozmaktadır. “Karşı karşıya gelinen her aşırı durum gibi korkutucu hastalıklar da, insanın en kötü ve en iyi yanlarını ortaya çıkarmaktadır” (Sontag, 2005: 45). Ada halkında ölümlerin yaşatmış olduğu travmatik etkiler onları bir suçlu bulmaya iter. Daha öfkeli ve saldırgan olan halk mantık çerçevesinde hareket etmekten uzaklaşır. “Hastalıkla ilgili psikolojik teoriler, suçu hastaya yıkmanın güçlü bir aracıdır. Bu durumda hastalara, yakalandıkları hastalığa istemeden de olsa kendilerinin yol açtığı ve üstelik bu sonucu hak etmiş oldukları duygusu hissettirilmektedir” (Sontag, 2005: 63). Öyle ki halk veba hastalarını ihbar etmeye başlar. Bunun karşılık olarak ödül almaktadırlar. Ahlaki açıdan zayıflayan kişiler ödül olan altınları almak uğruna hasta olmayan kişileri de ihbar etmeye başlarlar.

4.2.2. Edebi Eserlerde Tecrit

Ayırma ve bir yana bırakma anlamlarına sahip tecrit, salgın hastalık durumlarında hastalıklı kişiyi, bulaşı engellemek amacıyla toplumdan bir müddet uzak tutmak için kullanılmaktadır. “Bir hastalığın yayılmasını önlemek için hasta insanların sağlıklı insanlardan ayrı bir yerde tutulması; tecrit. İzolasyon, salgın hastalıkların yönetiminde çok eski dönemlerden itibaren kullanılagelen en etkili yöntemlerdendir” (<https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66476/izolasyon.html>).

Genel sağlık kurallarıyla bağdaşmayan inanış ve yaşam tarzları hastalığın yayılmasına yol açarken mevcut koşullar altında yapılabilecek yegâne tedbir kullanılmış olan elbise ve eşyanın tekrardan satılmasına mâni olmak, hastalıklardan vefat yaşanan evlerdeki eşyaların tecrit edilmesini sağlamak olarak ifade edilir (bkz. Esen, 2017: 81). Eserde bulaş riski olan halk tecrit için kaleye gönderilmektedir.

Tecrit edilen mahkûmlardan boşaltılan yerlere getirilen halkın uygulamadan hiç hoşnut olmadığı, tecritteki yaşam koşullarının kötülüğü halkın öfke patlamalarına neden olduğu görülür. Bilhassa Müslüman halk tecrite getirilenler arasında en yüksek nüfusu meydana getirir. Günler geçtikçe öfkesi yatışan bulaşlı kişiler karantina ve tecrit kurallarının önemini anlayarak sakinleşirler.

Tecrittekilerin yarısından çoğu Müslüman mahallelerindendi. Evlerinde birisi öldüğü, yani bulaşık olabilecekleri için buraya getirilmişlerdi. Çoğu evlerinden, ailelerinden zorla koparıldıkları için öfkeliydiler. Ama karantinayı da mantıklarıyla kabul etmeye çalışıyorlardı. Karantinanın ilk beş gününde oraya toplam otuz yedi kişi tıkılmıştı. Hapishane Müdürü, bu “şüphelilerin” durumları yüzünden başta çok öfkeli olduklarını ama bir süre sonra sakinleştiklerini anlattı Vali’ye (Pamuk, 2021: 191).

Kolera Günlerinde Aşk’a bakıldığında, hastalığın şüphe duyan bir kişi yolcu gemisinden indiği gibi hastaneye giderek tedavi talep eder. Henüz hastalığı birine bulaştırması olası görünmese de bir koğuşa alınan hasta hastalığı bulaştırmaması için özel bir yerde tutulur.

Aradan çok zaman geçmedi. Daha bir yıl olmadan, Misericordia Hastanesi’ndeki öğrencileri, koğuştaki yatan, tüm bedeninin garip bir mavi rengin büründüğü bir hastaya bakmasını istediler ondan. Daha kapıdan görmesi, Doktor Juvenal Urbino’nun düşmanı tanımasına yetti. Ama şansı vardı: Hasta üç gün önce bir Curazao gemisiyle gelmiş, kendiliğinden hastanenin danışma servisine gitmişti; hastalığı birine bulaştırması olası görünmüyordu (Márquez, 2020: 149-150).

Veba Geceleri isimli eserde Kale’deki tecrit yerinin pis ve yaşanmaz yerler olması ada halkında bir tiksintiye ve tecride karşı dirence yol açar. Tecritlilere ayrılan özel alan kısa süre içinde yüksek sayılara çıkar ve veba salgınından ölmeyen kişilerin burada kaptıkları mikroplarla hasta olup dönmeleri daha büyük bir olasılık haline gelir.

Hastalık bulaşmış olanların, hatta hastaların, özellikle gençlerin evlerinden, ailelerinden ve karantinacılarından kaçması gittikçe büyüyen bir sorundu. Bu kaçakların sayısının artmasının önemli bir nedeni de Kale’deki tecrit yerinin berbatlığıydı. Gidip de geri dönmeyen bir yere dönüşmüştü Kale’nin içindeki bu özel alan. Oysa uluslararası yeni tüzüklere göre veba karantinası beş gündü. Yani tecride alınan bir kişinin eğer hasta değilse beş günden sonra buradan çıkması gerekirdi. Karantina ilanı ve tecride insan alınmaya başlamasının üzerinden yirmi sekiz gün geçtikten sonra son hesaplarımıza göre Kale’nin tecrit kısmında yüz seksen şüpheli vardı (Pamuk, 2021: 241).

Koleraya yakalandığına inanılan bir aile halk arasında korku uyandırır. “Ana babasıyla üç kardeşi tecrit edilerek ayrı ayrı karantinaya alındılar. Çocuklardan biri koleraya yakalandı, ama çok çabuk iyileşti; tüm aile, tehlike ortadan kalkınca evlerine döndüler. Üç ayda on bir vaka daha kaydedildi, beşinci ay salgın tehlikesinin

savuşturulduğu düşünöldü” (Márquez, 2020: 150). Burada halkı salgından korumak amacıyla uygulanan yöntemlerden biri tecrit olmaktadır. Tecrit uygulamasında her biri ayrı bir yerde takip edilen aile bireyleri hasta olmadıkları anlaşıldığında tekrar evlerine geri döner. Koleraya yakalanan çocuklardan biri de tedavi görerek sağlığına kavuşur ve evinde rutin hayatına devam eder.

4.2.3. Edebi Eserlerde Alınan Diğer Tedbirler

Her iki esere bakıldığında karantina ve tecrit uygulamalarının yanında ek önlemler alındığı görölmektedir. Bu önlemler yetkisiz tıp uygulamalarına ait yöntemlerden oluşmaktadır. Bir kısmı da halkın doğru sandığı yanlış uygulamalardır.

Kolera Günlerinde Aşk adlı eserde Karayip Kıyılarında Magdalena havzasında yaygın bir hastalık olarak görölen koleranın ilerlememesinde, kaderci söylemleriyle bilinen Doktor Juvenal Urbino’nun söylemleri değil öлке çapında alınan sağlık tedbirleri etkili olur.

Mucizeyi yaratanın, Doktor Juvenal Urbino’nun söylevlerinden çok, sıkı sağlık önlemleri olduğundan kimsenin kuşkusu yoktu. O zamandan yüzyılın sonlarına dek, kolera, kentte olduğunca tüm Karayip kıyılarında ve Magdalena havzasında yerleşik bir hastalık olarak kaldı (...) (Márquez, 2020: 150).

Tedbirlerin doğru uygulanmasını engelleyen en büyük neden bilimsellikten uzak olmalarıdır. *Kolera Günlerinde Aşk*’ta babasını koleradan kaybeden genç ve idealist Doktor Urbino Daza, Batıda tıp eğitimi gören aydın ve yenilikçi bir doktordur. Babasının tamamen duygusal ve akla mantığa uymayan uygulamalarda bulunması onun eleştirdiği ve kabul etmediği eski usul yöntemlerdir. Oysa salgının üstesinden gelmek öncelikle tıp biliminin verilerden ve tedavi yöntemlerinden etkili bir biçimde faydalanmaktır.

Juvenal’in babası, Doktor ımarco Aurelio Urbino, o uğursuz günlerin sivil kahramanı oldu, aynı zamanda da en önlü kurbanı. Sağlık stratejisini resmî buyrukla o tasarlayıp yönetti, ama sonunda girişimi ele alarak toplumsal düzenle ilgili her şeye o denli karıştı ki, salgının en bunalımlı anlarında onunkinin üstünde hiçbir yetke yokmuş gibi görünüyordu. Yıllar sonra, o günlerin tarihini yeniden okuduğunda Doktor Juvenal Urbino babasının yönetiminin bilimsel olmaktan çok acımaya dayalı, birçok bakımlardan mantığa aykırı olduğunu anladı; öyle ki salgının doymazlığını önemli ölçüde körüklemişti bu yöntem (Márquez, 2020: 147).

Veba Geceleri’nde veba mikrobuna karşı alınan geleneksel tedbirlerden şu şekilde bahsedilmektedir: “Bol bol kaynatılmış su içsin, şekerli su ve yiyebiliyorsa yoğurt verilsin” dedi Bonkowski Paşa çıkarken. (...) “En mühimi: Odanın havasını sürekli temiz tutun, elbiselerini de kaynatarak yıkayın. Yorulmasın, bol bol uyusun”

(Pamuk, 2021: 45). Karantina doktoru olan Bonkowski Paşa'nın veba hastasına tavsiyeleri ilaç tedavisinden çok farklıdır. Sadece sağlıklı beslenme ve temiz hava alma üzerinedir. Çünkü henüz bir aşısı ya da tedavisi bulunmayan veba için yapılabilecek tek şey eğer varsa veba hıyarcıklarını yarararak içindeki sıvıyı boşaltmaktır.

Salgın tedbirlerinden biri de dezenfektanların, lizollü suların etrafa püskürtülmesidir. Lizol “antiseptik ve dezenfekte edici olarak kullanılan, sabun, su ve krezol karışımı, sıvı hâlindeki kahverengi madde”dir (<http://www.lugatim.com/s/lizol>). “Salgın başladığından beri pek çok devlet binasının kapısında, tıpkı Splendid ve Levant otellerinin kapısındaki uşakların yaptığı gibi havaya dezenfekte edici, karbolik asitli su, lizollü su ya da başka bir karışım püskürten memurlar dikilmişti” (Pamuk, 2021: 137).

Halk arasında yanlış bilinen uygulamalardan biri de top atışı tedavisidir. “Kolera yönergesinin yayımlanmasından sonra, garnizon komutanlığında gece gündüz her çeyrek saatte bir top atışı yapılıyordu; halkın, barut tozunun çevreyi temizlediği boş inancına uyularak” (Márquez, 2020: 146). Oysa hiçbir bilimsel ispatı bulunmayan bu yöntemin veba mikrobunu öldürmesi ya da hastalara temiz ve vebadan arındırılmış bir hava sunması mümkün değildir.

Adada fare nüfusu o kadar artar ki hastalığın artmasını engellemek için farelere karşı çeşitli tedbirler alınmak istenir. Bunlardan ilki fare avını teşvik etmektir. “Fare avının teşvik edilmesi, İzmir, Selanik ve İstanbul'dan fare kapanı ve zehri getirilmesi ve yakalanmış her fare ölüsüne Belediye tarafından altı kuruş ödenmesine karar verildi” (Pamuk, 2021: 117). Adada ileriki günlerde fare zehri ve kapanı bulmakta güçlük çekilecektir.

Veba mikrobunun yayılmasında en önemli unsurlardan biri farelerin bu konudaki hızıdır. Veba mikrobunu insanlara üzerlerinde taşıdıkları pirelerle birlikte bulaştırırlar. Küçük ve yakalanması zor bir hayvan olan pire mikrobi aldıktan sonra herhangi bir insanı ısırması sonucu kolayca hastalığı bulaştırabilir. Buna önlem olarak öncelikle fareler kapanlarla yakalanmalıdır. Halkı buna teşvik etmek için de fare başına belli bir miktar para vaat edilmektedir. Sırf söz konusu parayı alabilmek için sokaklarda ölü ya da canlı fare avlarına çıkarlar.

İzmir'de vebayla savaş, farelerle savaş gibi bir şey olmuştu. Şimdi Minger Adası'nda Vali'nin gözetiminde girdikleri misafirhaneye fare kapanları kurulamamış olmasına şaşıyorlardı. Vebanın fareler ve onların taşıdığı

pirelerin insanı ısırmasıyla yayıldığı bilgisi payitahttan vilayetlere ve karantina müdürlüklerine telgraflarla bildirilmişti (Pamuk, 2021: 36).

Kolera Günlerinde Aşk'ta alınan tedbirlerden biri kuduz nöbetiyle çılgına dönen hayvanları öldürüp cesetlerini uzak bir bölgede yakmaktır. Diğer hayvanlara ve insanlara bulaşı önlemek amacıyla alınan bu tedbir sağ olan diğer hayvanların da öldürülüp yakılmasını emreder. Çünkü kaç hayvanda bulaş riski olduğu bilinmediğinden böyle bir tedbir gerekli görülmektedir. Ayrıca bahçıvanın evinin de dezenfekte edilmesi amacıyla sağlık güçlerinden yardım istenmektedir.

Ansızın bir kuduz nöbetiyle çılgına dönen Alman mastırlardan biri önüne çıkan bütün hayvanları parça parça etmiş, sonunda komşu evin bahçıvanı karşısına çıkma yürekliliğini göstererek bıçak darbeleriyle öldürmüştü onu. Kaç hayvanı ısırıldığı ya da yeşil salyasıyla bulaştırdığı bilinmiyordu; bu nedenle Doktor Urbino sağ kalanların tümünün öldürülmesini, cesetlerin uzak bir tarlada yakılmasını buyurdu; Misericordia Hastanesi'nden de evin tepeden tırnağa dezenfekte edilmesi için yardım istedi (Márquez, 2020: 38-39).

Bir aşısı ya da ilacı bulunmayan veba mikrobuna karşı halk kendi önlemlerini almaya başlar. Bunlar arasında sirke, tütsü, tuz ruhu gibi çeşitli maddeler yer almaktadır. “Evlerinde sirke buharı, tütsü, Nikiforo’nun eczanesinden alınmış tuz ruhu ve aktarlardan toplanmış tozlarla kendi kendilerine vebaya karşı buluş yapmaya çalışan kimi aile babaları bu iyimser hayallerle kimi zaman günler boyu oyalandılar” (Pamuk, 2021: 231). Çeşitli kimyasallarla korunma yöntemleri arayan halk psikolojik olarak bir rahatlama içerisine girer. Bu arayış hem onları oyalayarak biraz olsun salgını unutmalarına yardımcı olurken, bir yandan da temizlik kurallarına daha fazla uymalarını sağlayarak halkın temizlik anlayışının gelişmesine bir katkıda bulunur.

Urbino Daza’nın aldığı tedbirler ise, kent çapındadır. Koca bir pislik yuvasına dönen şehirde daha fazla mikrobun yayılmasını engellemek için öncelikle farelere karşı tedbiri gerekli görür. Sömürge dönemlerinden kalma açık lağım borularının kapatılmasını ve şehrin atığının uzakta bir çukura boşaltılmasını önerir.

Kentin tehlikeli sağlık durumu bir saplantı haline gelmişti onda. Kocaman bir fare yuvasından başka bir şey olmayan, İspanyollardan kalma lağım borularının kapatılıp yerlerine, artıkların eskiden olduğu gibi pazaryeri koyuna değil, uzaktaki bir çukura döküldüğü kapalı pis su borularının yapılması için en yüksek mercilere başvurdu (Márquez, 2020: 142).

Halkın aldığı en acil önlemlerden biri de yaşadıkları yerlerden göç ederek salgın mikrobundan uzaklaşmaktır. Özellikle *Veba Geceleri*'nde adanın zengin kesimi evlerini ve dükkanlarını uşaklarına ve kahyalarına teslim ederek akrabalarının yaşadığı yerlere gitmek isterler. Halk arasında büyük bir göçe neden olan veba, gemilerde

biletlerin hızla tükenmesine neden olur. Bilet bulamayan zenginler ise, valiliğe gelerek özel ricalarda bulunurlar. Bu durumu fırsat bilen gemi şirketleri ise bir gemiye bilet kapasitesinin iki ya da üç katını dahi doldurmaya başlarlar.

Koltuğuna oturur oturmaz masasına kâtiplerin koyduğu notlardan Müslüman, Hristiyan adanın önde gelenlerinden pek çok kişinin limandan ayrılan gemilerde yer bulmak için özel yardım beklediğini anladı. Biletlerin tükendiğini, adadan bir göç olduğunu Vali ilk defa işte böyle kavrayıp telaşa kapıldı. Bilet için Valilik kapısına gelen ricacılar, zengin evlerinin uşakları, hademeler, kapıcılar da avluda ve kapıdaydılar (Pamuk, 2021: 120- 121).

Kolera Günlerinde Aşk'ta ise, sarıhumma hastalığının şehre yayılması üzerine bir göç dalgası başlar. “Geçen yüzyılın sonunda, iki okyanusu birbirine bağlayan demiryolunun yapımı sırasında Panama’yı kasıp kavuran sarıhumma belasından kaçan birçok başka Çinliyle birlikte gelmişti. Ölünceye dek de orada kalmışlardı” (Márquez, 2020: 247). Görüldüğü üzere salgın hastalıklar edebi eserlerde halkı göç etmeye zorlayan unsurlardan biridir.

Márquez’in eserinde bahsettiği problemlerden biri de çöp sorunudur. Halkın etrafa düşüncesizce attığı çöpler zaman içinde çürüyerek kokmaya ve mikrop üretmeye başlar. Doktor Urbino’nun bu konudaki görüşü ise, çöplerin haftada iki kez düzenli toplanarak bir uzak arazide yakılmasıdır. Etrafa dağılan ve temizlenmeyen çöp yerleri hastalık mikrobunun çıkış noktalarını oluşturmaktadır. Bu pisliğin yakınlarında yer alan evlerde yaşayanlar sağlıklı yaşam koşullarından olumsuz bir şekilde etkilenmeye başlar.

Doktor Juvenal Urbino, yoksullara kendi ayakyollarını gerektiği gibi yapmalarını öğreten zorunlu bir eğitim kursu düzenlemeyi Belediye Meclisi’ne kabul ettirmeye çalıştı. Çöplerin yüzyıllardır kokuşmuşluk göllerine dönüşmüş olan bataklıklara atılmaması, bunların haftada en az iki kez toplanarak kırlarda yakılması için boş yere savaştı (Márquez, 2020:14-143).

Veba Geceleri’nde en büyük sıkıntılardan biri ise halkın evdeki stok yiyeceklerinin azalması hatta bitmesidir. “Salgına hiç inanmamış, hiç tedbir almamış yoksullar en büyük sıkıntı ve açlık içindeydi. Komutan onların sorumluluğunu hissediyordu. Şehir dışındaki bahçeleri, tarlaları, arazileri, dostları olmayanlar kısa sürede yiyeceksiz kalmışlardı” (Pamuk, 2021: 351). Salgını en başında hiç önemsemeyen ve dikkate almayan halk, dükkanların kapanacağını düşünmezler. Zaman içinde ellerindeki yiyecekleri azalır ve kendileri için besin arayışına girerler. Denizlere yakın olunmasından dolayı halkın aklına ilk gelen şey balık tutmaktır.

Ellerindeki bu fırsatı değerlendiren halk için balık onları açlıktan koruyan bir besin haline gelir.

Doktor Urbino'nun en önemli arzusu şehrin Batıdaki gibi sağlık kurallarına uygun yaşamalarını sağlamaktır. Daha önce Barcelona'da görmüş olduğu kapalı pazaryerleri gibi bir pazaryeri yapılmasını ve kesim merkezlerinin ise başka noktalara taşınmasını ister. Böylece yerlerde pislik içinde satılan hayvan sakatları ve etler mikropların yayılmasına neden olamayacaktır. Sebzeler ve etlerin farklı yerlerde satılması etten sebzelere mikrop bulaşını de engelleyecektir.

Doktor Juvenal Urbino burayı sağlık koşullarına uygun bir duruma getirmek istiyordu; kesim yerlerinin başka yere taşınmasını, Barcelona'da gördüğü eski haller gibi, cam kubbeli kapalı bir pazaryeri yapılmasını istiyordu; bu pazaryerlerindeki yiyecekler öyle gösterişli, öyle temizdi ki yemeğe kıyamazdı insan (Márquez, 2020:145).

Veba mikrobuna karşı alınan tedbirlerden biri de cesetleri kireçleyerek gömmektir. “Veba karantinasının temel kurallarından biri olan cesetlerin kireçlenmeden asla gömülmemesi, uluslararası gözlemcilerin ve Hıristiyan doktorların giremediği Mekke’de bile Minger Adası’nda ilk başta olduğu kadar sorun çıkarmamıştı” (Pamuk, 2021: 250). Ölüm sayıları arttıkça ölümlerin yıkanmasında bazı sorunlar yaşanmaya başlar. Öncelikle vebalı hastaların yıkanması bulaş riskini arttırmaktadır. Fakat gelenek, görenek ve inançlarına bağlı ada halkı ölümlerinin yıkanmadan gömülmesini asla istemez.

Vali ateşi ilk kez bir akşamüstü yaktırdı. Karantina kararından ancak yirmi gün sonra alevlenen ilk yangını pek çok kişi merakla ve doya doya seyretti. (...) Çukurda ertesi günlerde pek çok eşya, kumaş, yatak zaman zaman yakıldı ve salgın boyunca gündüzleri bu siyah dumanlar halkı hep korkuttu. Kara dumanlar Mingerlilere, Azrail’in yakınlarda olduğunu Allah’ın merhametine kaldıklarını ve nedense, yalnız olduklarını hissettirdi (Pamuk, 2021: 249- 250).

Márquez ise eserinde Doktor Urbino Daza’nın koleraya yakalanan babasının vasiyetinden bahseder. “Son isteğine uygun olarak cesedi yakılıp külleri halk mezarlığına serpildi; hiçbir sevenince görülmedi” (Márquez, 2020: 147). Cesetlerin yakılması mikrobun halk arasına dağılmasını engelleyen yöntemlerden biridir. Temizleyici ve yok edici özellikleri olan ateş hastalık mikrobunu da yok eden temizleyicilerden biridir.

Adada vebaya karşı alınan tedbirler arasında çeşitli bitkilerin ve maddelerin olduğu görülmektedir. “Vitrinine kocaman bir makas koyan aktar, vebaya karşı okunmuş kâğıt, muska veren şeyhlere de en çok yazdıkları pomatin kükürt, balmumu,

zeytinyağı ve gül yaprağından yapıldığını bir şişesini Doktor Nuri'ye verirken anlattı” (Pamuk, 2021: 210- 211).

Veba mikrobunun yok edilmesi için alınan tedbirlerden biri de salgın hastalık mikrobundan ölenlerin eşyalarının dezenfekte edilmesidir. Ölülerin eşyalarına dokunmak, evlerine girmek tamamen yasaklanır. Sadece evler değil bütün kamu kurumları da dezenfekte edilir. Halka açık olan bu yerlerde mikrop hızla yayılmakta ve ölüm sayılarını arttırmaktadır.

Böylece İstanbul'un emrettiği gibi hastalıktan ölenlerin eşyalarının hemen dezenfekte edilmesine karar verildi. Dezenfektasyonda kullanılacak süblime solüsyonunun fiyatı belediye tarafından ilan edilecek ve karaborsaya fırsat verilmeyecekti. Ölülerin eşyalarına dokunmak, onları almak, kullanmak, satmak, sağlık memurlarının onayı olmadan ve dezenfekte edilmeden önce ölü çıkmış evlere girmek yasaklandı. Bütün eskiciler ilaçlanacak ve kapatılacaktı. Gümrük binaları, askerlik şubesi, postane oteller, lokantalar, Eski ve Yeni Çarşı, pazaryerleri, camiler kiliseler, tekkeler ve manastırlar dezenfekte edilecekti (Pamuk, 2021: 117).

Salgın için alınan tedbirlerden biri de adaya Batılı devletler tarafından kordon uygulamasıdır. “Kordon uygulaması ise salgın mahallini belli alanlarla sınırlandırarak hastalığın belirtilen yerleşke de söndürülmesine öncelik vermiştir” (Topuz, 2020: 301). Öncelikle salgının yayıldığı yerler limanlar olunca kordon uygulamasının gerekliliği gün yüzüne çıkar. “Salgın hastalıklar tarihi incelendiğinde hastalığın en önemli yayılım yerlerinden biri de limanlar olmuştur. Tarih boyunca ticaret yapan gemiler geldikleri ülkelerden veya gittikleri ülkelere hastalık etkeninin taşımışlardır. Dolayısıyla liman kenti olan ülkeler dışarıdan gelen gemilere limanlarda kırk gün süren karantina uygulamışlardır” (Tunç, 2020: 344). *Veba Geceleri*'ne bakıldığında Minger Adası'ndan diğer ülkelere salgının yayılmasını istemeyen devletler adanın etrafını çevirerek adadan çıkışı durdururlar.

Geceleri küçük teknelerle adalıların Batı'ya ve Girit'e kaçışları artarak devam ettiği için Avrupa devletleri salgının yayılmasından endişelenerek çareler aramaya başladılar. Kolonilerdeki büyük Müslüman nüfus yüzünden salgından endişeli ve tecrübeli Fransa ve İngiltere küçük kaçakçı teknelerini tek tek yakalayıp ücra bir yerde karantina uygulamaktansa, bütün adayı savaş gemileriyle kordon altına almanın daha yerinde olduğunu bir süre sonra anladılar. Olay Babiali ile tartışılırken, psikolojik bir hazırlık olarak İngiltere HMS Prince George adlı zırhlısını, Fransa da Amiral Baudin zırhlısını Levant'a, Minger açıklarına yolladı (Pamuk, 2021: 246).

Karantina usulünün mütemmim cüzünü teşkil eden kordon uygulaması ise muhtemelen aynı tarihlerde yürürlüğe konulmuştur. Fransızca “k/cordon” sözcüğü mukabili olarak kullanılan kelime, ipekten azıcık kalın gaytan ve ip anlamına gelmekte

olup, konuya ilişkin karşılığı ise bir mahalin karantinaca veya gümrük ve sairece muhafazası için tayin olunan ve kolcularla muhafaza olunan hat manasına sahiptir (Sami,1317:1094; akt. Topuz, 2020: 301).

Veba Geceleri'nde alınan önemli tedbirlerden biri de gemilere karantina uygulanmasıdır. “Hacıları geri getiren gemide sarı bayrak veya hastalıklı yolcu olsun olmasın, bu “ihtiyat karantinasının” uygulanmasını İstanbul’daki Karantina Heyeti kısa bir sürede, İmparatorluğun her köşesinde zorunlu kıldı” (Pamuk, 2021: 102).

Minger Adası gemilere bazı karantina kuralları koyar. Bu tedbirler adaya giren ve çıkan her gemi için geçerli olmalıdır. Gemilerde hasta olmasa dahi gemilerin karantinaya uyması gerekmektedir, çünkü bu gemiler tam bulaşık sayılmaktadır. Adaya gelen ve adadan ayrılan her gemi için uygulanacak karantina süresi ise beş gündür.

Toplantı tarihinden iki gün sonra sabahtan başlamak üzere, İskenderiye, Kuzey Afrika sahilleri, Süveyş Kanalı, civar adalar ve Doğu’dan gelecek bütün gemilere karantina konulması kararlaştırıldı. “Tam bulaşık” sayılan bu gemilerin bütün yolcuları adaya ayak basmadan önce beş gün karantinada tutulacaktı. Adadan ayrılacak gemilere de beş günlük bir karantina uygulamasına karar verildi (Pamuk, 2021: 116).

Adada alınan karantina tedbirleri halkın kalabalıklar oluşturmamasını engellemek üzerinedir. Adadaki tecrit alanlarının belirlenmesi, dolup taşan mezarlıklarda yer kalmamasından dolayı yeni mezarlık yerlerinin belirlenmesi, salgından kaçan yerli halkın evlerinin korunması ve en önemlisi sosyal mesafeye dikkat edilmesi konusundaki tedbirler ada halkına duyurulur. Önceleri bu tedbirleri dikkate almayan ada halkı veba salgınının ciddiyetini görünce kendiliğinden doğal bir sürece dönüşür.

Kale’nin bir kısmının, büyük bir avlu ve binanın tecrit alanı olarak kullanılması, şehir dışına alınacak yeni mezarlık yerlerinin belirlenmesi, boşaltılan evlerin korunması için yapılacaklar vs gibi konulardı bunlar. Bazıları adanın tarihini belirleyecek, Arkaz’ın mahallelerini tamamen değiştirecek pek çok karar hızla alındı. Bu yasakların ilan edilince halkta en çok şaşkınlık yaratanı “kalabalık oluşturmak” ve “iki kişiden fazlasının yan yana durması” yasağı olacaktı (Pamuk, 2021: 127- 128).

Minger Adası’nda karantina yöntemleri öncelikle adalılara veba ve karantina yazan tabelalar aracılığıyla hatırlatılmak istenir. Adanın Müslüman halkı için Türkçe, Rum halkı için Rumca yazılar yazılmaktadır. Mingerce konuşan yerli halk için ise henüz Mingerce ilanlar yapılmamaktadır. Minger dili az kişi tarafından konuşulduğu için unutulmaya yüz tutmuş ve diğer diller gibi sözcük dağarcığı az olduğundan bir

gelişim gösterememiştir. Bir diğer tedbir olarak da fare leşlerine belediye tarafından altı gümüş kuruş bedel ödenerek fare leşlerinin kaldırılması hedeflenmektedir.

Gök gürültülü sağanak suları oluklardan, duvar diplerinden, cadde ortalarından lağımlı sularla karışıp limana akarken, kâtipler karantina kararlarını biri Türkçe, diğeri Rumca yayın yapan iki gazeteye dizdirdiler. Aynı matbaalarda, aynı metinler ortalarında kocaman VEBA ve KARANTİNA yazan ilanlara yerleştirildi ve şehrin duvarlarına asıldı. Fare leşine belediyenin altı gümüş kuruş verdiği de resimli cazip bir ilanla duyuruldu. Fareler her öğle namazından sonra belediye temsilcisine peşin para karşılığında teslim edilecekti (Pamuk, 2021: 135).

O zamana kadar salgını umursamayan ada halkı için “özenle hazırlanan levhalar şehirdeki salgın hastalık ve felaket algısını ve korkuyu büyüterek derinleştirdi” (Pamuk, 2021: 135). Öyle ki ada halkı salgının ciddiyetini görerek evlerine kapanmaya başladılar.

Görüldüğü üzere her iki edebi eserde de halk ve devlet yetkilileri veba ve kolera salgınıyla başa çıkmada çeşitli tedbirler almaktadırlar. Halk arasında hızlıca ve sinsice yayılan mikroplara karşı alınan en önemli tedbirler halkın birbiriyle temasını azaltmak ve temaslı kişilerinin evlerinin ve eşyalarının kullanımını yasaklamak üzerinedir. Ayrıca bunlara ek olarak çeşitli dezenfektanlar ve halkın batıl inançlarından kaynaklı tuz ruhu gibi bazı kimyasalların kullanımları salgınların yayılmasını engellemede alınan tedbirler arasındadır.

4.2.4. Edebi Eserlerde Yer Alan Diğer Hastalıklar

Veba Geceleri ve *Kolera Günlerinde Aşk* adlı eserlerde veba ve kolera dışında çeşitli hastalıklara da yer almaktadır. Bu hastalıklar eserlerde anlatımı güçlendiren ve salgın hastalık konusu pekiştiren bir görev görmektedir. *Kolera Günlerinde Aşk*’ta bazı cinsel yolla bulaşan hastalıklara yer verilmektedir.

Cinsel yolla bulaşan hastalıklar arasında bel soğukluğu gelir. Bel soğukluğu (Gonore) cinsel yolla bulaşan yaygın hastalıklardan biridir. Etkeni *Neisseria gonorrhoeae* olup özellikle üreme sisteminin serviks (rahim ağzı), rahim, tüpler ve üretra (idrar yolları) gibi sıcak ve nemli bölgelerinde kolayca çoğalabilmektedir. Ayrıca ağız, boğaz, göz ve anüs bölgelerinde de saptanabilmektedir. (bkz. <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/bulasici-hastaliklar/gonore/liste/gonore.html>)

Cüzzam, Arapça'da "elin kesilmesi, parmakların düşmesi" anlamına gelen cezem kökünden türetilen cüzâm (الجدام) kelimesi, özellikle bulaşıcı lepra (lepromatous leprosy; aş.bk.) vak'alarında ortaya çıkan ciddi şekil bozukluklarını ifade eder ve Türkçe'de daha çok cüzzam şeklinde söylenir. Aynı kökten türeyen meczûm ise "cüzzamlı, kötürüm hale gelmiş, parmakları ve burnu düşmüş kimse" demektir. Kelimenin bu anlamıyla İslâm'dan önce Araplar arasında bilinmesi, hastalığın Arabistan'da çok eski çağlardan beri tanındığını gösterir. Lepromalı Cüzzam, Sinir Cüzzamı, Tüberkülozumsu Cüzzam şeklinde üç farklı türde görülmektedir. Cüzzamın en çok bulaşıcı olan türü olan Lepromalı Cüzzamın başlıca belirtisi, "leproma" denen deri üzerinde sınırları belli belirsiz olan kırmızı şişliklerdir. Burnun içinde, yüzde, el üstünde ve eklemelerdeki şişlikler hastaya kaba bir görünüm verir, özellikle hastanın yüzü aslanı andırır. Kol ve bacaklarda deri kalınlaşır; saç dökülmesi de kaş ve sakal ortadan kalkar (bkz. Palalı, 1993: 150-152).

Delilik eserde yer alan hastalıklardan biridir. Varlıklara duyulan sevginin çeşitli boyutları bulunur. Her şeyde olduğu gibi sevgide de aşırıya kaçmak delirmele ya da delirmeye eşlik eden intiharla sonuçlanabilir. Bir akıl hastalığı olan deliliğin tetikleyici nedenleri arasında insanın bir şeye "aşırı sevgi" duyması vardır. Çünkü delilik, sevgide dengesizlik hâlinin bir sonucudur. İlgi, istek, arzu, tutku, saplantı, cinnet. Baz insanlarda bir şeye yönelen ilk ilginin zaman içerisinde o şeyi istekle arzuladığı ve bu sürecin tutkuya dönüştüğü görülür patolojik tutku haline gelen her alışkanlığın saplantı ve cinnete dönüşme riski vardır. İnsanı deliliğe götüren tutkuların başlıcası aşktır. Önce görmeyle başlayan aşk, sonra elde etme arzusunu tutku ve saplantı haline getiren bir duygu sapmasıdır (bkz. Çıkla, 2016: 223). İnsanların bir kişiye ya da bir duruma karşı aşırı derecede bağlanması ve o istediğine ulaşma isteğinin yoğun olarak hissedilmesine neden olması delilik olarak tanımlanırken kasık fıtığı ele alınabilecek diğer bir hastalığı oluşturur.

Kasık fıtığı, testisin karın içinden dışarı çıktığı delik (iç halka da denir) tamamen kapansa da bu bölge diğer karın duvarlarına göre daha zayıf bir noktadır. Karın içi basıncını artıran olaylar bu noktanın tekrar açılmasına ve buradan bağırsakların dışarı çıkmasına neden olur. Karın içi basıncı artıran ana sebepler ise ağır kaldırma, kronik (müzmin) kabızlık (ıkınma), yaşlı erkeklerde gelişen prostat büyümesi (idrar yapmak için ıkınmak), kronik öksürük (astım, ve kronik bronşit). Bu anlatılan herni tipine indirekt inguinal herni denir. İndirekt kelimesi, fıtığın kasık

kanalı (testisin geçtiği kanal) vasıtasıyla çıktığını ifade eder. Direkt inguinal herni ise hemen bu zayıf bölgenin birkaç cm iç tarafından (inferior epigastrik arter ve venin medialinden) çıkar. Bu bölge de yine zayıf bir bölgedir karın içi basınç artışı ile ilgilidir. Direkt ve indirekt herniden sonra 3. bir kasık fıtığı tipi de femoral (bacakla ilgili) hernidir. Buradaki zayıf nokta ise bacağı giden ana damarların (femoral erter ve ven) geçtiği kanaldır (femoral kanal) (bkz. Tarhan, <https://www.turkcerrahi.com/wp-content/uploads/fitik-herni.pdf>). Kasık fıtığının dışında kuduz, insan vücudunda oluşan bir durumu değil aksine hayvanlardan insana aktarılan bir hastalığı ortaya koyar.

Kuduz, Rhabdoviridae ailesinden Lyssavirus'un neden olduğu oldukça etkin bir profilaksisi olmasına karşın insanlarda ve birçok memeli hayvanda ölümcül seyreden ensefalomiyelite yol açan akut viral bir zoonotik hastalık olarak bilinmektedir. Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre her yıl dünyada 59.000 kişiden fazla insan kuduz nedeniyle yaşamını yitirirken insan vakalarının çoğuna kuduz köpeklerin sebep olduğu ısırıklar neden olmaktadır. Kuduz, özellikle memeli hayvanlar başta olmak üzere neredeyse hayvan türlerinin çoğunda görülen ve insanlara da bulaşan bir hastalıktır. Bulaşma ağırlıklı olarak kuduz hayvanın ısırması ile gerçekleşir. Mevcut yaralara enfekte salyanın bulaşması, tırmalama gibi mekanik ya da gıda yoluyla bulaşabildiği de bildirilmiştir. Köpek, kedi, tilki, çakal ve kurt virüsün enfeksiyon zincirinin taşıyıcıları olan arakonakçılardır. Kuduz bir hayvan tarafından ısırılmayı takiben, hastalığın kuluçka süresi genellikle 14-90 gündür. Bu süre küçükbaş hayvanlarda 3 ay civarında olmakta, sığır ve atlarda ise 6 aya kadar uzayabilir. Kuluçka süresinin 1 yıla kadar uzayabildiği bilinmektedir. İnsandaki en uzun kuluçka süresi 19 yıl olarak kaydedilmiştir. Kuluçka süresinin uzun veya kısa sürmesi, vücuda giren etkenin miktar ve virülansına, yaranın genişliğine, derinliğine, ısırılan bölgenin sinir dokusundan zengin olup olmamasına, ısırık bölgesinin başa yakınlığına, ısırma sonrası yapılan mekanik temizliğe bağlı olarak değişmektedir. Kuduz hastalığı klinik belirtiler meydana geldikten sonra dramatik bir şekilde ölümle sonuçlanan ancak aşı ile önlenabilen viral zoonotik bir hastalıktır (bkz. <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/zoonotikvektorel-kuduz/detay.html>). Genellikle köpeklerden insanlara aktarılan kuduz hastalığının dışında insan vücudundan farklı tepkilere neden olan sarıhumma salgın hastalıklar arasında yer alır.

Sarihummanın sebep olduğu sarılık nedeniyle “bronz john”, en korkunç semptomundan ötürü “kara istifrag”, “kötücül humma”, sömürge dönemindeki kökenine gönderme yapan “Siam hastalığı” (mal de Siam) ve teşhis edildiğinde karantina işareti vermek için asılan sarı bayrağa atıfta bulunan “sarı jack” gibi çeşitli isimlerle bilinmektedir (bkz. 2021: 167). Sarihummaya yakalanan kişilerde üç gün süren ateş ve titreme sonrasında belirgin bir iyileşme görülür. Üç gün sonra ateşi düşen hasta iyileştiğine inanmaya başlar. Fakat dördüncü gün, sarihumma büyük bir şiddetle geri döner. Ateş düzenli olarak 39,5, 40, 41° C’ye yükselirken, kurbanın cildinde yoğun bir ter oluşur. Titremeler sonucunda kurbanın çeneleri birbirine vurur. Hastanın derisi yavaş yavaş sararır ve ağız içinde oluşan lekeler kanar ve mide bulantısı görülür. Kısa bir süre sonra böbrekler çalışamaz olur ve idrar kesilir. Böbrekler iflas ettiğinde umutlar da tükenir. Şanslı hastalar o anlarda komaya girer. Komaya girmeyen hastalarda bilinç kaybolur, deliryum yerleşir ve hasta kendini kabuslar içinde bağırırken bulur. Altıncı ile dokuzuncu gün arasında ölüm gelir (bkz. Sherman, 2021: 190-191). Farklı isimlerle tıp alanında yer alan sarihumma, insan vücudunda farklı tepkilere de neden olduğu görülürken siğil, halk sağlığı sorunu olarak dikkat çeker.

Genital siğil insan papilloma virüsün (İPV) neden olduğu tüm dünyada sık görülen cinsel yolla bulaşan bir enfeksiyondur. Cinsel aktif genç erişkin popülasyonda oldukça sık rastlanması nedeniyle önemli bir halk sağlığı sorunu teşkil etmektedir. Hastalığın tedavi sonrası nüksler ile seyretmesi, potansiyel malignite riski, tedavilere bağlı oluşan lokal ve sistemik yan etkiler hastayı psikolojik açıdan olumsuz etkilerken; cinsel temasla bulaşan bir hastalık olması ve cinsel eşe bulaşma riski, utanç, suçluluk duygusu ve cinsel sorunlara neden olmaktadır. Ayrıca toplumda hastalığın bulaşıcılığı ve kanser riski konusunda var olan yetersiz ve çoğunlukla yanlış bilgiler önyargıları, sosyal izolasyonu beraberinde getirmektedir. Tüm bu faktörlerden yola çıkarak genital siğilin yaşam kalitesi üzerine olumsuz etkileri öngörülmüş, bu hastalarda yaşam kalitesini araştıran çalışmalar yapılmıştır. Çeşitli merkezlerde yapılan çalışmaların tamamında genital siğilin yaşam kalitesi üzerine olumsuz etkileri gösterilmiştir (Erdem ve Özarmağan, 2016: 22).

Görüldüğü üzere her iki eserde veba ve kolera dışında yer alan çeşitli hastalıklar yer almaktadır. Bu hastalıklar kimi zaman cinsel yolla bulaşan hastalıklar iken, kimi zaman da kuduz gibi hayvandan insana bulaşan hastalıklardır. Kasık fitiği

gibi vücudun dışarısından görülebilen hastalıklar erkekler arasında gurur tablosu sayılarak erkekliklerinin sembolü olarak görülmektedir.

4.3. Veba ve Kolera Salgınlarının Sosyal, Dini, Siyasi Etki ve Sonuçları

Veba ve kolera salgınlarının her iki eserde de yarattığı etkileri ve doğurduğu sonuçları, sosyal, dini ve siyasi olmak üzere üç noktada toplamak mümkündür.

4.3.1. Sosyal Etki ve Sonuçları

Salgın hastalıklar toplumun en çok sosyal hayatını olumsuz yönde etkilemektedir. Halkın salgın ile mücadelesinde en büyük görev hükümetlere düşmektedir. Bu noktada devletlerin geliştirdiği sağlık politikaları ve aldıkları tedbirler salgın hastalıklarla mücadelede büyük önem taşımaktadır. Bireylerin ve kurumların bilgilendirilmesinde ve sağlık stratejilerinin halk arasında yayılmasında önemli dinamikler yer alır:

Bu beş alan sosyal çalışmayla ilgili olarak şu şekilde düzenlenebilir: 1. Bireysel güçlendirme (Kişinin eğitimi, kapasitesini olumlu yönde kullanmaya teşvik edilmesi. Davranış değişikliği -sağlık alanındaki gibi- birey ve sosyal çalışmacı için zor, zaman alıcı, çaba ve motivasyon gerektiren bir iştir.) 2. Toplumu güçlendirme (Toplumsal eylem kapsamında toplumun yaşayış, bilinç düzeyinin artırılması). 3. Sosyal politikaları güçlendirme (Sosyal hizmetin hareket alanını, yetki ve sınırlarını belirleyen politikaları, hizmet alanların hak taleplerini ilgilendiren alanlarda çalışma). 4. Sektörler arası iş birliği (Alanda çokça zikredilen kamuözel-sivil alanlarının koordinesini ve maksimum faydasını gözeterek çalışma). 5. Kapasiteyi artırma (Toplum ve bireyi güçlendirme, toplumsal katılım. İyilik hâlinin geliştirilmesi için gereken bilgi üretimi ve becerinin geliştirilmesi faaliyetleri.) (Yelboğa ve Aslan, 2020: 46).

Sağlığın çeşitli sosyal belirleyicileri vardır. Kişinin içinde doğup büyüdüğü çevre, kişinin sosyo-ekonomik durumu, çalışma koşulları, öğrenim durumu gibi çeşitli dinamiklerinin insan sağlığını etkileyen önemli belirleyiciler arasında yer almaktadır.

Hastalık ve sağlığın sosyal belirleyicileri sosyal çevre kavramı içinde ele alınmakta ve sosyal çevre, sosyo-ekonomik durum, sosyal destek, ayrımcılık, sosyal kontrol, işsizlik ve çalışma koşulları gibi pek çok sosyal olguyu ifade etmektedir. Sosyal epidemiyoloji literatürü incelendiğinde, 1600'lü yılların başından beri yoksulluk, öğrenim durumu, olumsuz ev koşulları, sosyal sınıf farklılığı ve çalışma ortamı gibi sağlığı etkileyen sosyal çevre faktörlerinin erken ölüm ve fiziksel-ruhsal hastalıklarla ilişkisi bilinmektedir. Erken çocukluk dönemi, yoksulluğun etkileri, madde kullanımı, çalışma koşulları, işsizlik, sosyal destek, gıda ve ulaşım politikaları sağlığın yaşam boyu önemli belirleyicilerini oluşturmaktadır. Kültür semptomları tanımayı ve yorumlamayı, ne zaman ve nasıl hizmete başvurulacağını, yardım aramayı etkileyen bir diğer önemli sosyal çevre faktörüdür (Şimşek, 2013: 346).

Sosyal açıdan salgınlar sadece toplumun birbiriyle iletişimini kesmez ya da toplumların göç etmelerine neden olmaz, aynı zamanda ülkelerin ticaret ve

ekonomilerine büyük zarar verir. Ülkeler arası ithalat ve ihracat faaliyetleri durur ve ekonomik bir tıkanma yaşanmaya başlar. Dolayısıyla Avrupalı tüccarlar kendilerine yeni pazarlar aramaya başlar. Aynı zamanda salgınlar zengin ve fakir ayrımı yapmadan toplumun her kesimine bulaşsa da yoksul halk zengin kesime göre dezavantajlı konumdadır. Yetersiz beslenme ve sağlıksız yaşam koşulları dirençlerini kırarak, salgınlar karşısında daha savunmasız olurlar.

Salgın nedeniyle insanların ve malların dolaşımı kısıtlandığı ve bazen tamamen yasaklandığı için ticaret ve ekonomi neredeyse durma noktasına gelmiştir. Bu durum ise özellikle Avrupalı tüccarları, dünyanın başka yerlerinde yeni kaynaklar, yeni pazarlar aramaya yöneltmiştir. Kara Ölüm her ne kadar başlangıçta sınıfsal bir ayrım gözetmeyen ve insanları ölüm karşısında eşitleyen bir salgın olarak düşünülse de, sonuçları itibarıyla yoksul halkı, zenginlerden daha çok etkilemiştir. Kötü ve yetersiz beslenmeleri, farelerle iç içe toprak evlerde yaşamaları, salgından kaçacak imkânlarının bulunmaması gibi nedenlerle yoksullar hem hastalığa daha çok maruz kalmış hem de yeterli bedensel dirençlere sahip olamadıkları için zenginlere kıyasla daha çok sayıda ölmüştür. Zenginler, aynı dönemde, farelerin barınmalarının daha zor olduğu taş evlerde yaşamaktadırlar (Kohn, 2008; akt. Artvinli, 2020: 45).

Salgınların toplum üzerinde yaptığı en önemli etkilerden biri de göçtür. Veba, geçici veya daimî göçlere neden olur. Herhangi bir yerde çıkan salgınlardan korunmak amacıyla, toplu olarak yer değiştirme hareketleri bahis konusu olur, halk ister istemez başka yerlere göç etmek zorunda kalır, bu yüzden şehirlerin yerleri bile değişebilir. Bu gibi hareketler, dolayısıyla zaman zaman toplumsal kargaşa ve düzensizliklere de yol açmaktadır (bkz. Arık, 1991: 33).

Veba Geceleri'nde adaya salgının yayılmasıyla birlikte adanın zengin kesimi can havliyle adayı gemilerle terk ederler. Bazıları evlerine göz kulak olmaları için kahyalarını ve hizmetçilerini bırakır. Bazıları da nesi varsa alıp adayı terk eder. Kimsesiz kalan bu evler zaman geçtikçe serserilerin ve çetecilerin girip saklandığı ve yaşadığı yerler haline gelir. Evlerde vebadan ölenlerle karşılaşan bu çeteciler hastalık kaparak veba mikrobu'nun daha hızlı yayılmasına yardım ederler.

Doktor Nuri de hiçbir kolera salgınında görmediği, işitmediği şeylere tanık oluyordu. Yalnız ihtiyarların tek başına yaşadığı evlere haydut çeteleri giriyor, evleri soyuyordu. Bazan çeteler boş sanıp girdikleri evlerde vebadan ölmüş birinin cesedini buluyor, karantinacılar eve gelmesin diye cesedi saklamaya çalışırken hastalığı kapıyor, sonra hastanede bunları itiraf ediyorlardı Doktor Nuri'ye. Bazı hırsız çeteleri, etraftaki başsızlık ve kargaşa havasından yararlanıp girdikleri evlere yerleşiyorlardı (Pamuk, 2021: 227).

Toplumda salgının getirdiği sosyal etkilerden biri de tecrittir. Hastalık riski olan kişiler Kale'ye tecride gönderilir. Tecrit sürelerini bitiren kişiler Kale'den ayrılırlar. Tecritten dönenlerin yaşadığı önemli sorunlardan biri de geri döndüklerinde

evlerini ve ailelerini bıraktıkları gibi bulamamalarıdır. Evlerini terk edenler, vebadan ölenler, göç edenlerle birlikte yakınlarını bulmakta zorluk çekerler. Hatta evlerine yerleşen yabancılara denk gelirler. İnsanları salgından korumak için önerilen tecrit yöntemi ailelerin yıkılması ile olumsuz bir yüze bürünmektedir.

Asıl sorun, tecride gidenlerin önemli bir kısmının dönüşte evlerini ve ailelerini kaybetmiş olduklarını görmeleri idi. Zaten bu insanların çoğu, evlerinden bir ölü ya da hasta çıktığı için tecride zorla getirilmişlerdi. Kimisinin ailesinden ölenler vardı, bazılarının da ailesi kaçıp gitmiş, evi boş bırakmıştı. Bazı erkekler, babalar evlerine gelince öldü sanıldıklarını ve bu yüzden ailelerinin şehir dışına göçtüğünü görüyordu. Bazıları yakınlarını bulmak için araştırmalara başlıyor, bazıları kendilerine yeni ev ve aile arıyordu. Geri döndükleri evlerine başkalarının yerleştiğini görenler de vardı (Pamuk, 2021: 243).

Sosyal etkilerin önemlilerinden biri de salgının ilan edilmesidir. Salgının dış ülkelere duyurulmasında basından çok yararlanılmaktadır. Aslında Ada Hükümeti bu salgının yayılmasını ve duyulmasını hiç istemez. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu'nun bu konuda bazı çekinceleri vardır. Rumların salgını bahane ederek adada yeni bir hükümet kurmaya çalışmalarından çekinilmektedir. Korkuları çok da karşılıksız değildir. Adada salgının duyulmasıyla Osmanlı İmparatorluğu'na salgını durdurmaları için baskı yapan batılı devletler daha sonra gemileriyle gelerek denizde bir kordon oluştururlar. Kendi ülkelerine gelen gemilere de on gün karantina ve tecrit uygulayarak salgının bulaş riskini engellemek isterler.

Karantinadan önce Atina'ya giden Odiyitis gemisindeki bir yolcunun ölmesi ve geminin karantinaya alınması Yunanistan gazetelerinde büyük haber olunca, Avrupa gazeteleri Çin ve Hindistan'dan Hicaz ve Süveyş üzerinden Batı'ya gelen salgını Osmanlı'nın önleyemediğini, bu işi yapmanın Avrupa'ya düştüğünü yazdılar. Paris'te Le Petit Journal ve Le Petit Parisien gazetelerinde ve Londra'da Daily Telegraph'ta sık sık dillendirilen "Avrupa'nın hasta adamı" benzetmesi yeniden canlandı. Böylece Batı Avrupa limanları Arkaz'dan ayrılan gemilerin hepsine sarı bayraklı gemi muamelesi yaptılar ve yolcularını gittikleri ülkelerde en azından on gün tecrit altında tuttular (Pamuk, 2021: 211).

Halk arasında kolera'nın sosyal etki ve sonuçlarına bakıldığında yıkıcı bir etkisi olduğu görülmektedir. Kolera, on dokuzuncu yüzyıl dünyasının en önemli bulaşıcı hastalığı olarak dünyanın pek çok yerinde ve farklı yıllarda toplumları etkileyip ciddi oranda insan kaybına yol açar, aynı zamanda pek çok ülkede modern anlamda halk sağlığı uygulamalarının oluşumunda rol oynar. İlk defa 1817 yılında Hindistan'da patlak veren kolera salgını, diğer kıtalara yayılarak defalarca pandemilere yol açar (bkz. Hays, 2005; akt. Artvinli, 2020: 48).

Kolera Günlerinde Aşk'ta şehrin ambiyansı Karayip deniziyle ne kadar büyüleyici görünüyorsa şehrin döküntü ve pejmürde hali ile de o kadar acınası bir

halde görünmektedir. Şehrin fakirliği, sömürge döneminin getirmiş olduğu bakımsızlık ve içler acısı hal ve yoksulların yaşadığı barakalar ile kentin hüznü yüzü görülmektedir.

Florentino Ariza'nın, yatağında işitebilsin diye, rüzgârın yönüne göre keman çaldığı Yoksullar Mezarlığı tepesine çıktılar, oradan tüm tarihsel kenti seyrettiler: yıkık damları, aşınmış duvarları, otlar bürümüş kale yıkıntılarını, koydaki dizi dizi adaları, lagunaların çevresindeki yoksul barakaları, uçsuz bucaksız Karayipler'i (Márquez, 2020: 171).

Minger adasının ambiyansı ise büyüleyici ve masalsıdır. “Hafif pembemsi ve beyaz Minger taşlarıyla yapılmış arkadaki binalar ve köprüler, şimdi daha derin ve büyümlü bir etki bırakıyordu. Yalçın kayalıkların üzerindeki yeşillikleri, kırmızı kiremitlerle beyaz duvarları gördüler ve şehrin üzerinde tuhaf bir ışık olduğunu hissettiler” (Pamuk, 2021: 73). Minger Adası beyaz duvarları kırmızı kiremitleri ile tam bir Akdeniz adasıdır. Adaya ilk defa gelenleri etkisi altında bırakarak adaya yerleşme isteğini duyurur.

“Kolera daha kalabalık, daha yoksul olan zenci nüfus için daha amansız oldu, ama gerçekte ne renk ne soy sop ayrımı gözetiyordu” (Márquez, 2020: 146). Herkesi her an her yerde bulabilen hastalık insanlar arasında ayırım yapmadan herkese bulaşır. Zengin fakir demez, tek farklılık cenazelerde yaşanır. Zengin cenazeleri daha şatafatlıdır, bir fakirin cenazesi ise daha mütevazı ve gösterişten uzaktır. Zenginlerin cenazelerinde çanlar daha çok çalarken, hastalığın doruk noktalarında çanlar da kesilir. Eğer çanlar çalarsa halk arasında ölen kişinin zengin ve önemli bir kişi olduğu anlaşılır.

Sosyal etki unsuru olarak adayı Rum ve Müslüman olarak dini kökenlerine göre ayırtırmak dikkat çeken hususlardan biridir. Adada Şeyh Hamdullah hükümeti kurulunca veba salgını adeta bir tehdit unsuru haline gelir. “Kendinden önceki bütün yönetimler gibi, veba salgınını adadaki Rumları kaçırmak ve sindirmek, adadan kaçmış Rumları adadan uzak tutup Müslümanları adada çoğunluk konumuna getirmek için kullanmaya başlamıştı” (Pamuk, 2021: 423). Rumların adada çoğunluk olup Müslümanları yaşadıkları yerlerden uzaklaştırmalarından endişe duyan kesim için bu hastalık Rumların göçleriyle bir avantaj haline dönüşür.

Adadaki en büyük sorun ise halkın aslında karantina istememesidir. Karantina insanların sosyal hayatına büyük bir ket vuran bir durum olarak görülmektedir. Sokaklarda az sayıda insanın gezmesi, öğrencilerin okullarına gidememesi, dindar halkın cami ve kiliselerden uzaklaştırılması ada halkının korkusu haline gelir. “Aslında

hiçbir vali, mutasarrıf, esnaf ve zenginler, hiç kimse karantina istemez. Durup dururken her zamanki eski güzel hayatlarının sona erdiğini hatta olabileceklerini kimse kabul etmek istemez. Hatta rahatını bozan kanıtlara direnir, ölümleri inkâr eder, ölenlere kızar” (Pamuk, 2021: 100). Öyle ki hastalık en başta önemsenmez ve küçümsenir. Bu da salgının halk arasında hızlıca yayılmasına neden olur.

Kolera Günlerinde Aşk’ta Urbino Daza, ülkesine dönünce hemen çalışmalara başlar. “Alarm, Doktor Juvenal Urbino’nun uyarılarının kamu makamlarınca daha ciddiye alınmasına yaradı. Tıp Okulu’nda kolera ve sarı humma kürsüsü kuruldu; lağım çukurları ivedilikle kapatıldı, hayvan kesim yerinin uzağında bir pazar kuruldu” (Márquez, 2020: 150). Yaptığı ikazlar ciddiye alınır ve gerekli tedbirler hemen alınır. Halkın sağlığını borçlu olduğu bir kişi haline gelir. Toplum sağlığını önemseyen ve bu konuda elinden geleni yapmaya çalışan Urbino Daza, ülkesinin sağlık sorunları üzerine yenilikler getirerek ilklere imza atar.

Doktor Urbino Daza, koleradan babasını kaybedince bu hastalıkla savaşmanın yollarını arar. En ince ayrıntısına kadar bu mikrobu öğrenir. Döneminin en bilgili ve yetkili salgın hastalıklar uzmanının öğrencisi olur.

Ama babasının ölümünden sonra, sanki onun anısını dinginliğe kavuşturmak içinmiş gibi, koleranın çeşitli türleri hakkında öğrenebileceği her şeyi öğrendi; zamanın en seçkin ve sağlık kordonlarının yaratıcısı olan, salgın hastalıklar uzmanı, büyük yazarın babası Profesör Adrien Proust’un öğrencisi oldu (Márquez, 2020: 149).

Salgınla ilgili en büyük sosyal sorunlardan biri de halkın ilgisizliğidir. Salgına karşı takınılan umursamaz tavır mezarlıkların dolmasıyla yerini endişeye ve korkuya bırakır. Salgının üçüncü haftasında manastırın avlusu dolup taşar. Yer kalmayınca manastırın sebzeliği mezarlık olarak kullanılmaya başlanır. Ölü sayısının çokluğu, salgının bulaşıcılığı o kadar yüksektir ki halk bir an önce ölenleri gömmek ister. Geleneksel cenaze törenlerini bile yapamadan ya da yapmaya vakit bulamadan cesetlerden kurtulmaya çalışırlar. Tabutsuz gömülen cesetler sonrasında büyük bir sorun çıkarmaya başlar. Artık cesede doyan toprak ölülerin kanlarını sünger gibi çeker ve üzerine basıldığında yüzeye sızdırır. Halkın midesini bulandıran bu görüntü geleneksel ölü gömme adetlerini yerine getirmeye yönelir.

Santa Clara Manastırı’nın avlusu, üçüncü haftanın sonunda geçitlerine varıncaya dek doldu; iki kat büyüklüğündeki manastır sebzeliğini mezarlık olarak kullanmak gerekti. Ölüleri aliecele, tabutsuz gömmek için derin çukurlar kazıldı, ama sonra bu tasarıdan vazgeçilmek zorunda kalındı, çünkü dolmuş toprak tıpkı bir sünger gibi, basıldıkça mide bulandırıcı kırmızımsı bir su sızdırıyordu (Márquez, 2020: 146).

Kolera salgınında ünlenen Doktor Urbino Daza, Paris’te Tıp eğitimi görmüş, batılı geleneklerle tanışmış idealist bir genç doktordur. Bir sömürge ülkesinde yetişmiş olan doktor için gidip gördüğü yerler ve aldığı eğitim ufuk açıcı olmuştur. Kendisi gibi doktor olan babasını koleradan kaybeden bu genç doktor için kolera bir takıntı haline gelir. Kolera üzerine özel eğitimler alır ve ülkesinde bu hastalığı bitirmek için özel bir çaba gösterir. Ailesinin tanınmış ve varlıklı bir aile olması da onun hızla yükselmesine katkı sunar. Ayrıca ülkesinde önemli ilklere imza atar. İlk Tıp Derneği’ni kurar ve bu derneğin başkanlığını ömrü boyunca sürdürür. Şehirde büyük bir sorun olarak gördüğü mezbahalara ve pazaryerlerine el atarak ilk kapalı atık sus sistemini ve kapalı pazaryerini kurar. Halkın daha temiz ve sağlıklı gıdalara ulaşmasını sağlar. Akademik alanda da ilklere adım atar. Dil ve Tarih akademilerinin başkanı olur. Kiliseye olan özel hizmetlerinden dolayı şövalye nişanı ile onurlandırılır. Şehirdeki dini, politik, eğitim ve sağlık gibi her alanına katkı sunan ve adını yazdıran biri olarak elinden geleni yaptığı görülmektedir.

Doktor Urbino, yeni ve sert yöntemleriyle eyaletin uğradığı son kolera salgınını tam zamanında savuşturarak ülkede kendini tanıtmıştı. Bir önceki salgın, o daha Avrupa’dayken, üç aydan kısa bir süre içinde, kendisi gibi çok değerli bir hekim olan babası da içlerinde olmak üzere, kent nüfusunun dörtte birinin ölümüne yol açmıştı. Kısa zamanda kazandığı saygınlık ve aile mirasının yüklü bir katkısıyla, Karayip eyaletlerinde uzun yıllar ilk ve tek tıp derneği olan, Tıp Derneği’ni kurmuş, ömür boyu başkanlığını yapmıştı. İlk su yollarını, ilk pis su sistemini Las Animas Körfezi’nin pisliğinin arıtılmasına olanak veren kapalı pazaryerinin yapımını sağlamıştı. Daha sonra, Dil ve Tarih akademilerinin başkanı olmuştu. Kudüs Latin Patriarkı, kiliseye hizmetlerinden ötürü Santo Sepulcro (Kutsal Kabir) şövalye nişanı vermişti ona. Kentte ne kadar dinsel ve dindışı kuruluş varsa başkanlığını yapmış, özellikle, politik çıkar gütmeyen, o çağ için oldukça gözü pek sayılan ilerici fikirleriyle hükümetler ve yerel ticaret üstünde baskı yapan etkin yurttaşların oluşturdukları Yurtsever Cunta’nın etkin canlandırıcısı olmuştu (Márquez, 2020: 64-65).

Veba Geceleri adlı eserde ise, Bonkowski Paşa, Doktor İlias ile kendilerini ülkedeki salgını yenmeye adanmışlar. Öyle ki vakti zamanında ülkede baş gösteren ve yayılması hızla olan kolera salgınını durdurmak için çeşitli şehirlere giderler ve oralarda tedbirler alırlar. Beraberlerinde taşıdıkları püskürtme araçları şehrin koleradan kurtulmasına yardımcı olur. İşi ileriye götürerek İmparatorluğun her köşesini adım adım gezerek bu mikropla savaşmaya başlarlar. Evlerinden ve sevdiklerinden uzakta kendilerini mesleklerine adanarak hükümetin çeşitli konaklama yerlerinde kalarak İmparatorluğun her bir köşesini gezerler.

Birlikte İmparatorluğun her köşesine salgın söndürmeye gitmişler, otel odalarında, vilayet ve hastane misafirhanelerinde ve garnizonlarda gecelemişlerdi. Beş yıl önce bir gemiye yükledikleri püskürtme ilaçları

sayesinde bütün Trabzon'un dezenfekte edilerek koleradan kurtulmasını sağlamışlardı. Bir başka seferinde 1894'te İzmit ve Bursa'da yayılan kolerayı durdurmak için bütün bölgeyi neredeyse köy köy gezmişler, askeri çadırlarda kalmışlardı (Pamuk, 2021: 35-36).

Dönemin en önemli tedbirlerinden biri de salgına karşı toplumu bilgilendirmektir. Bu noktada gazetelere önemli bir iş düşer. *Veba Geceleri*'nde "O halde gazetelerde veba, salgın, karantina, ölenler mevzularında neşriyat yaptırınız. O zaman daha da çok dinlerler" dedi Bonkowski Paşa sabırla. "Gazetelerin yardımı olmadan Osmanlı memleketini yönetmek zaten çok zordur Vali Paşam, bilirsiniz." (Pamuk, 2021: 38) diyerek hastalıkla mücadelede basının gücünden faydalanılması gerektiği üzerinde durulur.

"Salgın başladığı gibi ansızın bitti, hasarın niceliği de hiçbir zaman bilinemedi; saptanması olanaksız olduğundan değil, kendi felaketimizden duyduğumuz utancın bizim en olağan özelliklerimizden biri olduğundan" (Márquez, 2020: 146). Halk salgına en başta o kadar duyarsız ve ilgisiz davranır ki hastalığın yayılması kaçınılmaz olur. Koca şehirler salgından kırılınca zengin, fakir herkes salgının büyüklüğünün farkına varır. Ne yazık ki geç kalınır. Bu da halkın duyarsızlığının bedeli olur.

Salgının hızlı bir şekilde yayılması ve durdurulamamasıyla hastalık geç de olsa ciddiye alınır. Gerçekle yüz yüze gelmek halkın ruh sağlığında bazı sorunları gün yüzüne çıkarır. Sontag, "Ölümcül olan hastalık, her zaman için, bir ahlâki karakter testi olarak görülmüştür. (...) Hatta erdemli insanlar ölüme doğru kaydıkça daha bir erdemle kuşanmış olmaktadır" (Sontag, 2005: 46) derken ölümcül hastalıkların insanların ruhi durumlarında büyük farklılıkların gözlemlendiğini vurgulamak ister. Bazı insanlar ölümü kabullenerek daha mülayim ve rahat davranırlarken, diğer insanlar da ölüm korkusuyla salgına yakalanan kişileri suçlar ve ölümü hak ettikleri bir durum olarak görürler.

En inançlı Müslüman'da bile hızla bir telaşa dönüşen ölüm korkusu, insanları kendi kalıpları ve ruhları dışına çıkarıyor, onları başka biri haline sokuyordu. Kalabalık ailelere veba geldiğinde, ilk ölümden sonra birisi ateşlenip titremeye, uyuklamaya başladığında ya da hıyarcık çıkardığında, herkes başka birine dönüşüyordu. Anaların babaların, evlatlarda; çocukların da analarında, babalarında şimdiye kadar hiç tanık olmadıkları tuhaflıklar görmeleri çok yaygındı. Kolağası'na göre herkes bir anda aslında olduğundan daha korkak, akılsız ve bencil birine dönüşüyordu (Pamuk, 2021: 238).

Salgın insanları sadece bedensel olarak etkilemez. Ruhsal durumlarında da derin yaralar açarak tepkisel davranmalarına neden olur. Özellikle bu zamanlarda

yabancı düşmanlığı gün yüzüne çıkarak toplumun zayıf kesimi suçlanır, damgalanır ve şiddet uygulanır.

Salgınların etkilediği farklı coğrafyalarda, farklı dönemlerde ve toplumlarda bazı ortak ya da benzer toplumsal ve ruhsal davranış biçimlerinden, tepkilerden ve düşüncelerden bahsedilebilir. Bunlardan biri, egemen olan toplumsal grubun dışında kalanların, azınlık ya da farklı olanların, savunmasız veya kırılgan olanların suçlanması, damgalanması ve hedef gösterilmesidir. Salgınların, yabancı düşmanlığının (zenofobinin) yayılmasında önemli rol oynadığı görülmektedir. Toplumlar da ölümcül ve kitlesel salgın hastalığın ortaya çıkması olağanüstü ve ciddi bir kriz ortamı yaratabilir ve bu durum toplumsal grupların birbirine duyduğu önyargıyı, düşmanlığı ve şiddeti açığa çıkarabilir (Artvinli, 2020: 46).

Kolera mikrobu yaşam şartları daha düşük olan kenar mahallelerde zenci nüfus arasında hızla yayılmaktadır. Pis su yollarının kenarlarında yaşayan halk mikrobu ilk kapanlar olur. Öncelikle kenar mahallelerde görülen bu hastalığın eski kente ulaşması halk arasında büyük bir tedirginlik yaratır.

Gerçekte klinik bir yanılmanın ürünüydü bu. On sekiz yaşındaki bir hastada uyarıcı kolera belirtileri sezdiğine inanan bir hekim arkadaşı, Doktor Juvenal Urbino'dan gidip hastayı görmesini rica etti. O zamana değin bütün vakalar kentin kenar mahallelerinde, hemen hemen tümü de zenci nüfus arasında çıktığından, hastalığın kutsal eski kente sıçraması olasılığından korkuya kapılan Doktor Juvenal Urbino hemen o gün öğleden sonra hastayı görmeye gitti (Márquez, 2020: 151).

Salgın insanları ne kadar birbirilerinden uzak durmaları konusunda uyarsa da duygusal olarak çöken ve umutsuzluğa kapılan ada halkı arasında hala umudunu kaybetmeyen ve inancını yitirmeyenler de vardır. Bu kişiler herkesi olumlu düşünmeye ve inançlı olmaya davet ederek Hristiyan ve Müslüman halkın sakinliğini korumasına destek olurlar.

Salgının büyüklüğü ve ölüm korkusunun derinliğine rağmen hem Hristiyan hem de Müslüman halkın bir kısmı soğukkanlılığını kaybetmemiş, hatta insanlığını sonuna kadar korumuştur: Bazıları yalnızca kendi canlarını kurtarmayı düşünürken, başka bazıları hayatlarını tehlikeye atarak ölü evlerini ziyaret ediyor ve acılar içinde kıvrananlara yardım ediyordu, "Ne olduk? Cehennem geldi!" diyerek sokaklarda gezen meczupları teselliye çalışan iyi niyetliler bile vardı. Cemaat, kardeşlik, uhuvvet duygusunu hala kaybetmemiş insanlar da çoktu (Pamuk, 2021: 377- 378).

Her şeye rağmen mutluluğunu kaybetmeyen ve sakinliğini koruyan bu insanlar sadece kendilerini değil, diğer insanların da canlarını kurtarmayı düşünür. Sontag'a göre, "Şifa bulmanın, esasen hastanın fazlasıyla denenmiş ya da zayıflamış haldeki kendini sevme yetisine bağlı olduğu düşünülmektedir" (Sontag, 2005: 52). Dolayısıyla söz konusu pozitif kişilerin kendilerine ve insanlığa karşı büyük bir sevgi duydukları anlaşılmaktadır.

4.3.2. Dini Etki ve Sonuçları

Salgın hastalıklar toplumu dini yönüyle iyi ve kötü bakımdan oldukça fazla etkilemektedir. Bazı toplumlarda salgınların yayılmasıyla birlikte Tanrıya ve dinlere yönelme görülürken diğer toplumlarda dinden uzaklaşarak bir karamsarlık içine düşüldüğü görülmektedir. Toplumda kimi zaman bir suçlu aranır ve bir kişi günah keçisi ilan edilerek hastalığın bütün suçu tek bir kişi ya da toplum üzerine bırakılır.

Salgınlar inanç fark etmeksizin bütün toplumları birbirine bağlayan bir unsur haline gelir. “Salgın başlangıcında Avrupa’da insanlar kiliselere akın ederken diğer bölgelerde de insanlar yine ibadethanelere koşuyorlardı. Afrika’da Müslümanlar ellerinde Kur’an-ı Kerim, Yahudiler Tevrat, Hristiyanlar ise İncil ile dua ediyor, kadın, erkek, çoluk, çocuk Tanrı’ya yakarıyordu” (Artvinli, 2020: 46).

Her ne kadar salgın hastalıklar toplumu birbirine yakınlaştırsa da bazı durumlarda da uzaklaştırır. Özellikle salgının yayılmasıyla birlikte toplumda bir suçlu bulma ve suçu o kişilerin üzerine yıkma isteği doğar. “Veba Avrupa’da yayılmaya başladığında çeşitli ülkelerdeki Yahudiler kentteki su kuyularını zehirlemekle suçlanmış, günah keçisi ilan edilir, bir kısmı sürgüne gönderilir, bazı şehirlerde ise yakılarak ya da işkence ile öldürülür” (Kohn, 2008; akt. Artvinli, 2020: 47). “Yahudilerin toplu olarak katledilmesi, günah keçisi arayışının veya vebayı yadıkları gerekçesiyle bazı insanların suçlanmasının ortak dışavurumlarından sadece biridir. Yalnızca Yahudiler değil Avrupa kıtasının çeşitli yerlerinde, veba salgınları döneminde Romanlar da baskı altına alınmıştır” (Artvinli, 2020: 47).

Hızla yayılan veba, hastalardan ya da hasta olmasından kuşkulanan kişilerden en kısa zamanda uzaklaşılmasını zorunlu kılarken, vebalı yerleşim birimleri tecrit, hatta yok edilirler. Sağ kalan hasta yakınlarının, din adamlarının, hekimlerin hastalardan kaçmalarının ahlaki değerlerde yarattığı değişiklikler, yerleşik kuralların ve o zamana kadar toplumda saygın bir yeri olan kurumların itibarını sarsarak önemli sosyal etkiler doğurur (bkz. Özden ve Özmat, 2014: 85).

19. ve 20. yüzyılda ABD’de ortaya çıkan veba, kolera ve tifüs gibi salgınlarda, “kirli” ya da “mikrop yuvası” olduğuna inanılan ve günah keçisi ilan edilen diğer gruplar ise İtalyanlar ve Meksikalılar gibi göçmen işçilerdir. AIDS salgının başlangıç dönemi olan 1980’lerde Haitililer benzer şekilde damgalanmıştır. SARS salgını

sırasında çeşitli basın organlarında ve karikatürlerde ise Çinliler damgalanmıştır. Osmanlı Devleti'nde de 1810'ların başında ortaya çıkan ve birkaç yıl süren veba salgını sırasında, bekâr odaları günah keçisi seçilmiştir. Fuhuş ve zina mekânı olarak yaftalanan yerler, özellikle Galata civarındaki bekâr odaları yıktırılmış, eşyalar yağmalanmış ve bekârların bir kısmı da ibret olsun diye cezalandırılmıştır (Turna, 2011; akt. Artvinli, 2020: 47).

Salgın dönemlerinde halk, yaşadıkları üzüntü ve endişe nedeniyle ne yapmaları gerektiği konusunda doğru kararı veremez. Bazen derin üzüntülere kapılan halk tanrının onları cezalandırdığı düşüncesine kapılarak inançsızlığa kapılırlar. *Veba Geceleri* adlı eserde “Şeyh Hamdullah hüccesine kapanmadan önce salgının ilk günlerinde pek çok eve çağrılmış, hastalığın durdurulmaz gücü karşısında serseme dönüp inançsızlığa kapılan pek çok kişiyi sakinleştirmiş, hatta hayata döndürmüştü” (Pamuk, 2021: 306). “İslâm'ın dini pratiklerinin titizlikle uygulanmasıyla, bu musibetten kurtulunmak istenilmiştir” (Dols, 1987: 45-47; akt. Arık, 1991: 31). Burada dini önderler inançlarından uzaklaşan kişilere tekrar umut vererek psikolojik durumlarına olumlu bir yönde katkı sunmayı amaçlar.

Müslüman halk arasında salgına karşı kaderci ve teslimiyetçi bir duruş görülmeye başlanır. *Veba Geceleri* adlı eserde “Biz Cenab-ı Allah'a emanetiz! dedi Mecid. “Her şeyin alnımıza yazıldığına inandığımız için içimiz rahattır, dertlenmeyin!” (Pamuk, 2021: 215) diyerek ölüm ve yaşamın tek sahibi Allah'a güvendiklerini belirtirler. Bu kaderci bakış açısı çoğunlukla onları tedbir almaktan ve korunmaktan alıkoyar. “Ben o kadar endişelenmiyorum” dedi bir seferinde Zeynep. “Zaten yazıldıysa olur.” (Pamuk, 2021: 237). Hastalığın ne olursa olsun, hangi tedbirler alınırsa alınsın bulaşacaksa her şekilde kendilerini bulacağına inanan halk endişesiz ve rahattır. *Veba Geceleri* adlı eserde sadece Müslüman halk değil Hristiyan halk da kaderci bir tutuma sahiptir. “Sen niye korkmuyorsun?” “Biz kendimizi Meryem Anamız ve İsa Mesih'e teslim etmişiz!” dedi berber ve dükkânının bir köşesine göz attı” (Pamuk, 2021: 216).

Urbino Daza'nın kendisi gibi hekim olan babası koleraya yakalandığını anlayınca kendine tecride alarak kolera mikrobunun yayılmasını engellemek ister. Hayatı ölesiye seven doktorun yaptığı hata ise kaderci bir tutumla kendini odaya hapsetmektir. Kendisine hiçbir tedavi yöntemi denemez ve kaderine mahkûm bir şekilde tecrit odasında ölümü bekler. Bu esnada ailesine mektup yazar. Ailesine olan

gönül borcunu bildiren bu mektup ailesinde büyük bir hüznü yaratır. Yaşadığı bu çaresiz ölüm karşısında oğlu Urbino Daza kendine bir söz vererek kolera mikrobuna savaş açar.

Başkalarında görüp acıdığı onulmaz belirtileri kendinde görünce, boş bir savaşıma kalkışması bile; yalnızca kimseye hastalık bulaştırmamak için dünyadan çekildi. Misericordia Hastanesi'nin bir servis odasına tek başına kapanmış, meslektaşlarının çağrılarına, yakınlarının yalvarmalarına karşı sağır, ağzına dek dolup taşan koridorlarda acı çeken koleralıların dehşetine yabancı, karısıyla çocuklarına, var oldukları için duyduğu gönül borcunu dile getiren bir mektup yazdı; yaşamı ne denli, nasıl doymak bilmez bir oburlukla sevdiğini açıklıyordu mektupta (Márquez, 2020: 147).

Doktor Juvenal Urbino aslında hayata karşı duyduğu doymak bilmez aşkın cezası olarak koleraya yakalandığına inanır ve bu doyumsuzluğun cezası olarak Tanrı'nın lanetine uğrayarak koleraya yakalandığını içten içe hissetmektedir. Dolayısıyla kendini herkesten uzaklaştırmasının nedenlerinden biridir.

Veba Geceleri adlı eserde adanın Müslüman halkı arasında bazı söylentiler çıkmaya başlar. Sözde vebayı bohçasında taşıyan bir papaz getirir ve özellikle Müslüman mahallelerine dağıtır, hem de vebalı macunu halkın temas ettiği çeşme, duvar gibi umuma açık konumlara sürerek hastalığın Müslümanlar arasında yayılmasına sebep olduğunu söylerler.

Kolağası'nın ve onun etkisiyle annesinin hiç inanmadığı söylentileri Zeynep'in annesi inanarak anlattı: Vebayı her akşam Hristiyan mahallesinden kimseye görünmeden gelen kara pelerinli, kara top sakallı ve gözleri kanlı bir papaz getiriyor, bohçasından çıkardığı ölü fareleri Müslüman mahallelerinde bahçelere, sokaklara dağıtırken, vebalı macunu çeşmelere, duvarlara, kapı kulplarına sürüyordu (Pamuk, 2021: 150- 151).

Adanın Müslüman halkı arasında bir boş inanç yayılmaya başlar. Tekkelerden, şeyhlerden aldıkları okunmuş kağıtlarla ve muskalarla korunduklarına inanırlar. Sadece okunmuş kağıtların onları kurtaracağına inanlar gerekli karantina tedbirlerini almazlar ve hijyen kurallarında dikkatli davranmazlar.

Yasaklara karşı Turunçlar ve Çite mahallelerinde yer yer öfke şekline bürünen bir küçümseme ve burun kıvrıma kısa sürede baş göstermişti ve bunu en iyi Tahsin adlı on yaşındaki bir çocuk ifade etmiş; babasına vebanın işlemeyeceğini, çünkü hem babasında hem de kendinde "bunlardan" olduğunu söylemişti. Elinde Doktor Nikos'a gururla gösterdiği karınca duası misali küçük küçük yazılmış, okunmuş üflenmiş bir kâğıt vardı. Doktor sararmış kalın kâğıda el koymuş, çocuğun ağladığını görünce de oraya diğer doktorları ve karantina memurlarını göndermişti (Pamuk, 2021: 229).

Kolera Günlerinde Aşk ve *Veba Geceleri* adlı eserlerde salgın hastalıklar toplumun her kesimi için tanrıdan gelen bir ceza olarak görülmektedir. Günlük yaşamlarında aşırıya giden ve tanrıdan uzaklaşan ve ona karşı gelen toplumlar için bir

tür cezalandırmadır. Ayrıca bu ceza karşısında toplumun belli kesimi durumu kabullenerek kadere bir anlayışla hastalığa boyun eğerken, diğer kısmı da hastalığa yakalanan kişileri suçlayarak büyük bir kin ve öfke patlamalarının yaşanmasını doğru bulmaktadır.

4.3.3. Siyasi Etki ve Sonuçları

Salgın hastalıkların siyasi etki ve sonuçlarına bakıldığında her iki eserde salgınların yaşandığı dönemde bir kaos ortamının yaşandığı görülmektedir. Eserlerde baskıcı hükümetler ülkeyi idare etmektedir. *Kolera Günlerinde Aşk* adlı eserde, ülkede çetecilerin, devriyecilerin, Muhafazakârlar ve Liberallerin son bulmaz kavgaları görülmektedir. Bu kargaşa ortamına bir de salgın eklenince devletin sağlık stratejileri geliştirmesi konusunda yetersiz kaldığı dikkat çekmektedir.

Ülke halkı iç savaşlardan, sömürgeci, çetelerden o kadar yorulmuştur ki artık birlik olmanın ve orta yolu bulmanın zamanı gelir. Muhafazakârların ve Liberallerin yaşadığı kırk beş yıllık çatışmadan sonra Liberaller kendi aralarından bir başkan seçtirmeyi başarır, ülkede coşkuyla karşılanır.

Bağımsızlıktan bu yana ülkeyi kana bulayan iç savaşların tarafları, ilk kez, yaralar kabuk bağlamış, kinler dağılmış, aynı masanın çevresinde toplanmışlardı. Bu düşünce, Muhafazakârların kırk beş yıllık egemenliğinden sonra, kendi partilerinden bir başkan seçtirmeyi başarmış olan Liberallerin, özellikle genç olanların coşkusıyla karşılandı (Márquez, 2020: 55).

Ülkedeki savaşların, çatışmaların ve kargaşanın getirmiş olduğu huzursuzluk ortamı okulları da olumsuz yönde etkiler. Okullardaki ölçütler daha az seçici hale gelir. Bu da kökenleri bakımından insanlar arasında bir kargaşa yaratmaya başlar. Küçük çocuklar silah zoruyla ele geçirdikleri subay üniformalarını giyer, silahlarını alır ve etrafa tehditkâr bir tavır sergilemeye başlarlar. Derste çıkan bir kavgada birbirlerine ateş etmeye başlarlar hatta ileri giderek düşük not aldıkları derslerin öğretmenlerini tehdit ederler.

Allah'tan, üst üste gelen iç savaşlardan ötürü hükümet değişikliklerinden sonra, okullarda ölçütler eskisinden daha az seçici olmuştu; bu yüzden de devlet okullarında köken ve toplumsal konum bakımından tam bir kargaşa vardı. Daha büyümesini tamamlamamış çocuklar, barikatların pis barut kokusuyla, sonucu belirsiz çarpışmalarda silah zoruyla ele geçirilmiş asi subayların rütbe ve üniformaları, bellerinde, yönetmelik gereği, açık seçik görünen silahlarla giriyorlardı derslere. Ders aralarında nedeni ne olursa olsun bir kavga çıkınca, birbirlerine ateş ediyorlar, sınavlarda kendilerine kötü not veren öğretmenleri tehdit ediyorlardı; içlerinden biri, La Salle Koleji'nde üçüncü sınıf öğrencisi, dağıtılmış milis kuvvetlerinin bir albayı, din dersinde Tanrı'nın Muhafazakâr Parti'nin kayıtlı üyesi olduğunu

söylediği için, cemaat papazı Juan Eremita Birader'i tek kurşunla öldürmüştü (Márquez, 2020: 331).

Kızı Fermina Daza'ya ilk aşkını unutturmak için uzak bir şehre götürmek isteyen Lorenzo Daza kızıyla güvensiz dağ yollarından geçerler. Bu tekinsiz yollarda devriyecilere ya da çetelere denk gelmemek için dua ederler. Hatta bir defasında acı bir olaya rastlarlar. “Bir başka sürekli korku da, savaş korkusuydu. Yolculuğun başından beri, dağınık devriyecilere rastlama tehlikesinden söz ediliyordu (...) ta ki bir gece hangi yandan olduğu pek anlaşılamayan bir devriye kervandan iki kişiyi yakalayıp kampa yarım mil uzaklıkta bir ağaca asıncaya değin” (Márquez, 2020: 114).

Cartagena de Indias üç yüzyıldır kuşatmalara, korsan baskınlarına ve yağmacılara, hatta koleraya dayanan bir şehirdir. Şehrin göz alıcı güzelliğine karşın vebanın çürüttüğü ve eskittiği yüzü ipler acısıdır. Öyle ki şehrin döküntü yıllar sonra Cartagena'ya giden Fermina Daza için yıkıcı bir tablo oluşturmaktadır.

Tam üç yüzyıl İngilizlerin kuşatmalarına, korsanların zorbalıklarına dayandıktan sonra, kolera korkusuyla halkın bırakıp gittiği, dünyanın en güzel kenti, eski ve yiğit Cartagena de Indias'ı, Tanrı'nın gördüğü gibi gökyüzünden gördüler. Hiç bozulmamış surları, sokakları bürüyen otları, hercaimenekşelere boğulmuş kale duvarlarını, mermer sarayları altın sunakları, zırhlarının içinde vebanın çürüttüğü genel valileri gördüler (Márquez, 2020: 288).

Halk o kadar çok baskı altındadır ki yaşadıkları bölgeleri terk etmek zorunda kalırlar. Balon gezisi yaptıkları şehir yukarıdan o kadar boş ve ıssız görünür ki nedenini sorgulamak isterler. “Başka hiç kimse yoktu; oduncular, toprak ağalarının zorbalığından, görünmez koleradan, hükümetlerin halkın dikkatini dağıtmak için kararnameler çıkararak örtbas etmeye çalıştıkları gizli savaşlardan kaçarak keçi yollarını bırakıp gitmişlerdi” (Márquez, 2020: 427). Şanslı olmayanlar enselerine yedikleri bir darbe ile ölüme terk edilir.

Genç eşiyle birlikte balon gezisine çıkan Urbino Daza, yerde yatan ölüleri fark eder. Kendisini doğrulayan balon makinisti ise, dürbünü Urbino Daza'ya vermesiyle bir şey dikkatini çeker. Demiryolu hattı, su kanalları boyunca etrafa saçılmış cesetler koleradan çok toplu katliama benzer. Öyle ki herkesin ense kökünde bir darbe vardır. Darbeler ölümlerin salgın nedeniyle değil de her yeri dağıtan ve korku saçan devriyecilerin ya da çetecilerin silahlarından kaynaklandığını göstermektedir. Dönem insanların sadece salgınla değil aynı zamanda ülkedeki kargaşa ortamında palazlanan çetecilerle de başa çıkmaya çalışıldığını gösterir.

Bir dürbünle dünyayı seyreden balonun makinisti, “Ölüye benziyorlar,” dedi. Dürbünü Doktor Juvenal Urbino’ya ilette; ekili alanlar arasında, öküz arabalarını, demiryolu hattının sınırlarını, donmuş sulama kanallarını gördü Doktor Urbino; nereye baksa, oraya buraya saçılmış insan cesetleri görüyordu. Biri koleranın Cienaga Grande köylerini kasıp kavurduğunu duyduğunu söyledi. Doktor Urbino, bir yandan konuşuyor, bir yandan dürbünüyle bakıyordu. “Çok özel bir kolera türü olmalı,” dedi, “çünkü hepsinin de ense köklerine öldürücü bir darbe indirilmiş.” (Márquez, 2020: 289).

Salgının yayılmasıyla birlikte oluşan kaos ortamı büyüyerek önü alınamaz hale gelir. “Bazılarının yazdığı gibi, bir anarşi, sahipsizlik ve devletsizlik ortamıydı bu ve belirsizlik hızla büyüyüp yayılıyordu. Yeni devletin kuruluşundan bir ay geçmeden azılı mahkûmlar, ırz düşmanları, katiller ve vebalı mahkûmlarla bulaşık olduğundan şüphelenilenler sokakları doldurmuştu” (Pamuk, 2021: 396). Salgınla yaşanan hükümet değişikliği adada huzursuzluk ortamını iyice büyütür. Adada alınan karantina, tecrit gibi tedbirlerin artık önemsenmediği, her yeni gelen hükümetle birlikte yeni tedbirlerin alınması, farklı dünya görüşlerine sahip hükümetlerin başa gelmesi adadaki devletsizlik ortamını besleyen unsurlar haline gelir.

Fermina Daza yıllar sonra eşiyle, çocukluğunda yaşadığı yere gider. Ne yazık ki kötü bir tabloyla karşılaşır. Sokak aralarında gezmeye başlayınca köyün felaket tablosuyla karşılaşır. Kolera salgınından ölen insanlar sokak aralarında boylu boyunca yere yatar. Sıcaktan şişen ölümler ağızlarındaki beyaz kusmuklarıyla adeta ölümün bir tablosunu çizerler.

Dolaşmaya başladıklarında, Fermina Daza yüzünü dantel örtüyle yarı yarıya örtmüştü; hiç kimsenin onu tanımayacağı bu yerde tanınmak korkusundan değil, demiryolu istasyonundan mezarlığa dek her yerde güneşten şişmiş ölümleri görmemek için. Köyün sivil ve askeri komutanı “Kolera” dedi ona. Fermina Daza bunu biliyordu, çünkü güneşte kavrulmuş ölümlerin ağızlarındaki beyaz pıhtıları görmüştü; ama balon döneminde olduğu gibi hiçbirinin ensesine ani bir ölüm darbesi indirilmiş olmadığını fark etti (Márquez, 2020: 321).

Devletler arası alınan salgın uyarılarından biri salgın bulunan gemilere sarı bayrak çekmektir. Denizde seyreden bir geminin salgın hastalıklardan birine yakalanmış yolcusu varsa sarı bir bayrak çeker. Bu bayrakla geçtiği yerlerdeki limanlara bir mesaj vermek ister. Sarı bayrak gemide bir hastanın bulunduğu dalalet eder. Kaptanın buradaki görevi ise limanlara kaç hastanın olduğunu, hangi hastalıktan şüphelenildiğini ve hastayla ilgili diğer detayları bildirmektir. Ayrıca gemiden yolcu iniş ve binişleri yasaklanarak bir yerde demir atar. Bazı durumlarda sağlık makamları bu vakaların dizanteri olduğunun bildirilmesini ister. Hatta daha da ileri giderek sarı bayrak suistimal edilmeye başlanır.

Bütün bunları aşmaya olanak veren tek şey, gemide salgın hastalık çıkmasıydı. Gemi, karantinada olduğunu açıklar, sarı bayrak çeker, olağanüstü koşullarda seyrederdi. Kaptan Samaritano, ırmakta görülen birçok kolera vakasında birkaç kez bunu yapmak zorunda kalmıştı; sonradan sağlık makamları, hekimleri bu vakaların sıradan bir dizanteri olduğuna dair rapor vermeye zorlamışlarsa da. Bundan başka, ırmağın tarihinde birçok kez, vergiden kurtulmak, istenmeyen bir yolcuyu almamak, yersiz denetimleri önlemek için sarı salgın hastalık bayrağı çekilmişti (Márquez, 2020: 435).

Gemilere sarı bayrak çekilmesi İngilizler ile başlamaktadır. “(...) İngilizler, bulaşıcı bir hastalık nedeniyle geminin karantinaya alındığını belirten sarı bir bayrak (Sarı Jack) çekerlerdi. Neden sarı? Uluslararası bayrak kodunda sarı Q harfinin yerini tutar, sarı renk karantinayı (quarentina) belirtmek için kullanılmıştır” (Sherman, 2021: 192).

Kolera Günlerinde Aşk adlı eserde, deniz yolculuğu esnasında karşılaşılan durumlardan biri sarı bayrak çekmiş gemilerdir. Bu gemilerin kaptanları gemideki hastalar ile ilgili bilgilendirmeyi diğer gemilere yapmakla mükelleftir. Sarı bayrakla geçen gemi adeta felaketin habercisi gibidir. Çünkü geldiği yerde kolera salgını ortalığı sarar. Eğer bir gemide salgın yoksa kaptan bazı tedbirler almak zorundadır. Bu tedbirlerin en önemlisi de yolcuları gemide tutarak ıssız gördükleri yerlerde dahi karaya inmelerini engellemektir.

Tenerife Limanı’nı geçtikten sonra, sarı salgın hastalık bayrağı çekmiş bir gemiyle karşılaşınca, kısıtlamalar daha da sertleşti. Kaptan bu korkutucu uyarı işareti hakkında hiçbir bilgi elde edemedi; çünkü gemi, sinyallerine yanıt vermedi. Ama aynı gün, Jamaika’ya canlı hayvan taşıyan bir başka gemiye rastladılar. Bu gemi onlara, salgın bayrağı taşıyan gemide koleraya yakalanmış iki hasta olduğunu, salgının ırmağın henüz geçmedikleri kesimini kasıp kavurduğunu bildirdi. O zaman kaptan, yolcuların yalnızca bundan sonraki limanlarda değil, geminin odun almak için yanaştığı ıssız yerlerde bile karaya çıkmalarını yasakladı (Márquez, 2020: 182-183).

Veba Geceleri’nde devletin yaptığı en önemli görevlerden biri Karantina Teşkilatını kurmaktır. Karantina Teşkilatında görev alan neferler salgınla ilgili tedbirleri uygulamakla görevlidir. Karantina Neferlerinde devlet görevlileri sayıca yetersiz kalınca halk arasından gönüllülere ihtiyaç duyar. Gönüllülerin en önemli görevi mahalle mahalle gezerek evleri taramaktır. Öncelikle içlerinde hasta bulunan evleri tespit ederek evlerin iyice dezenfekte olduğundan emin olmalıdırlar. Sonrasında ise, eğer hasta varsa şüpheli kişiler hemen karantinaya alınmalıdır. Halkın gönüllü olma konusundaki sakıncalarını da adanın hocaları ve papazları gidermelidir.

“Gönüllüler bütün evleri tarayacak” diye devam etti Doktor Nuri. “Nerede hasta var, nerede ölü çıkmış tespit edilecek ve evler hemen dezenfekte edilip şüpheliler karantinaya alınacak.” “Gönüllü olmaya milleti Vali Paşa,

hocalar ve papaz efendiler teşvik etmelidir! Dedi her zaman aşırı iyi niyetli
Mösyö Corc (Pamuk, 2021: 129).

Salgın konusunda Osmanlı İmparatorluğu'nun yetiştirdiği önemli doktorlardan biri olan Doktor Nuri, adadaki salgını durdurmak üzere görevlendirilir. Adada hastalığın çıkış noktası üzerine kafa yoran Doktor Nuri epidemiyoloji biliminin bir kolera salgınında bulunuşunu anlatmaya başlar. “Epidemiyoloji, hastalıkların, sağlıkla ilgili olayların nedenleri, dağılımları ile bunların tanısı, tedavisi ve önlenmesi için uygun yöntemleri belirlemeye yarayan araştırma tekniklerini uygulayan, geliştiren ve öğreten bilim dalı olarak tanımlanmaktadır” (<https://halksagligi.deu.edu.tr>). Bu bilim dalına göre bir harita üzerinde hastalığın en çok görüldüğü bölgelerin işaretlenmesiyle hastalığın çıkış ve dağılım noktası tespit edilebilmektedir. Öyle ki, çeşmelere yakın olan yerlerde koleranın hızla yayıldığı fark edilir. Haritada dikkat çeken bir husus ise, bira fabrikasının işçilerine hiçbir şey olmadığıdır. Sonrasında işçilerin kaynatılmış su içtiği için hastalığa yakalanmadıkları tespit edilir.

(...) Doktor Nuri konuya devam ederek, epidemiyoloji ilminin kırk beş yıl önce Londra'daki kolera salgını sırasında icat edildiğini anlattı. Londra'daki salgın sırasında bütün doktorlar, sokak sokak dolaşıp hastalıklı evleri kordon altına aldirmaya, ölülerin eşyalarını yaktirmaya çalışırken, bir doktor herkesin yaptığından başka bir şey yapmış: Şehirden gelen bütün bilgileri büyük bir Londra haritası üzerinde işaretlemeye başlamış. “Kısa sürede büyük çeşmelere yakın olan evlerde koleranın daha çok yayıldığını, yeşil renkli işaret lekelerinden, bu doktorun işaretlemesi üzerine anlıyorlar” diye devam etti Doktor Nuri. Haritaya bakıldığında bir sokakta herkesin koleraya yakalanırken, diğer sokaktaki bira fabrikasındaki işçilere hiçbir şey olmadığı ortaya çıkar. Araştırmaların sonucu ise ilgi çekicidir, çünkü bira fabrikasının çalışanları kaynatılmış su içmektedirler. Böylece koleranın kaynağının sanıldığı gibi, mahallelerin nemli ve pis havası ya da kanalizasyon şebekesi ya da herkesin kendi özel kuyusu değil, şehrin su şebekesi ve çeşmelerle dağıtılan şehir suyuna pislik karışması olduğu anlaşılıyor (Pamuk, 2021: 161).

Salgının siyasi etki ve sonuçları arasında hükümetlerin fiyat politikalarını takip edemez hale gelmesi ve şehirde karaborsa riskinin oluşmasıdır. Evlerinde karantinaya alınan halk, dükkanlardan ne bulurlarsa alıp stok yapmaya başlarlar. Çünkü salgının ne kadar süreceği belli değildir ve salgın esnasında gıdaya ulaşabilme ihtimalleri olup olmadığını bilemeyen halk kendince nohut, un, mercimek gibi besinleri evlerinde saklayarak tedbir alırlar. Halkın karşılaştığı bir diğer sıkıntı ise karaborsa tehlikesidir. Temel besin maddelerinin fiyatlarının artmasından korkan halk arasında bir panik havası oluşur. Salgının ve karantinanın getirmiş olduğu önemli sorunlardan biri de okulların kapanmasıdır. Adada eğitim ve öğretim faaliyetlerine ara verilmesi en çok kimsesiz Müslüman çocuklarını etkiler. Anne ve babaları olmayan bu çocuklar sokaklarda kimsesiz halde dolaşmaya başlar.

Kendilerini evlerine hapsetmek ya da ücra bir yerde saklanmak isteyenler, dükkânlardan peksimet, un, nohut, mercimek, kuru fasulye ne bulabilirlerse satın alıp bir köşeye yığdıkları için bakkallar, zahireciler durumdan şikâyetçi değildiler. Vali pek çok bakkalın ve fırının malını sakladığını, saklamayanların da fiyatlarını hemen artırdığını biliyordu. Şimdilik fiyat artışlarına karaborsacılık denemeyeceğinden ama bir süre sonra karaborsanın mutlak başlayacağından söz ettiler. Arada susuyor ve gözleri at arabasının pencerelerinden akan görüntülere dalıyordu. Sokaklara felaket havasını veren asıl şey okulların kapanmasıydı. Salgında anasını babasını kaybetmiş başıboş Müslüman çocukların sayısının arttığını da işitmişti Vali (Pamuk, 2021: 166).

Salgının toplum içindeki siyasi etki ve sonuçlarına bakıldığında olumsuz bir tablo ile karşılaşılmaktadır. Baskıcı hükümetlerin yönettiği ülkelerde salgınla karşılaşan halk karaborsa ile mücadele etmek durumunda kalır. Yetersiz gıda stokları da bittiğinde ne yiyeceğini halk bilemez. Diğer büyük sorunlardan biri de çocukların ortada kimsesiz kalmalarıdır. Gidecek bir yeri olmayan Müslüman çocuklara Rum yetimhanelerinde yer bulunmaktadır.

SONUÇ

Orhan Pamuk'un *Veba Geceleri* ve Gabriel García Márquez'in *Kolera Günlerinde Aşk* romanlarında salgın hastalık teması karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. *Veba Geceleri*'nde veba *Kolera Günlerinde Aşk*'ta ise kolera salgın hastalık olarak ele alınmıştır.

Çalışmanın birinci kısmında veba ve kolera ana başlığı altında öncelikle hastalık ve salgın hastalık nedir soruları üzerinde durularak söz konusu soruların tanımlamaları yapılmıştır. Hastalığın tanımı, sağlığın bozulması durumunu, fiziksel ve ruhi rahatsızlıkları, marazları ve esenlik karşıtlığını ifade eden bir şekilde yapılmıştır. Hastalık kavramı sadece tıp literatüründe yer almaz, aynı zamanda edebiyat, plastik sanatlar ve sinema gibi çeşitli sanat dallarında da kendine yer bulur. Hastalık ve edebiyat arasında birbirini güçlü bir şekilde besleyen bir ilişki göze çarpmaktadır. Veba, tifüs, kızamık, çiçek, sıtma, sarıhumma, verem, kolera, enflüanza, menenjit gibi çeşitli salgın hastalıklar çok eski zamanlardan beri insanlığın mücadele ettiği önemli hastalıklar arasında yer almaktadır. Bu hastalıklar çoğu kez kitlesel ölümlere yol açan salgın boyutuna ulaşmıştır ve de büyük kitleleri yok olma tehlikesiyle karşı karşıya getirmiştir. Salgınlarla birlikte büyük zorluklar yaşayan halklar, göç etmek zorunda kalarak yaşadıkları bölgeleri terk etmişlerdir. Buna ek olarak salgına karşı korunma yöntemleri geliştirerek bilimin bu alanda gelişimine katkı sunmuştur. Salgın hastalıklar kıtlık, göç, savaş ya da halk arasında büyük kargaşalar oluşturarak toplumun sosyal hayatına büyük bir ket vurmuştur. Bu hastalıklara karşı bağışıklık kazanan toplumlar varlıklarını devam ettirirken, bağışıklık kazanamayan toplumlar kitleler halinde ölümle yüz yüze gelmiştir. Örnek vermek gerekirse, Avrupalıların coğrafi keşifler sırasında gittikleri her yere taşıdıkları salgın hastalıklar Amerika yerlilerini, Güney Afrikalıları, Avustralyalıları, Büyük Okyanusya adalarının halkları arasında toplu ölümlere yol açmıştır.

Salgın türleri arasında en çok karşılaşılan üç tür epidemi, hiperepidemi ve pandemi'dir. Epidemi, bir hastalık veya sağlıkla ilgili durumun bir toplumda beklenenden fazla gözlenmesini; Hiperepidemi, bir hastalığın tüm yaş gruplarında insidans veya prevalansının yüksek olması durumunu; Endemi ise, bir hastalık etkeninin bir coğrafi alanda veya popülasyonda yaygın varlığı; Pandemi, bir epideminin çok fazla insanı, ülkeyi ve kıtayı etkilemesi durumu şeklinde tanımlanmıştır.

Sonrasında ise hastalık ve edebiyat ilişkisi anlatılarak edebi eserlerde yer alan hastalıklar üzerinde durulmuştur. Edebi eserlerdeki hastalıklar iki gruba ayrılmıştır. Bu hastalıklar, maddi ve manevi rahatsızlıklardan meydana gelmektedir. Maddi rahatsızlıklar beden rahatsızlıklarını ifade ederken, manevi rahatsızlıklar ruh ve sinir hastalıklarını ifade etmektedir. Çalışmanın ilerleyen kısmında ise öncelikle veba ve kolera hastalıklarının çıkış yeri ve nedenleri hakkında bilgi verilmiştir. Veba mikrobi tarih boyunca birçok veba pandemisi yaşanmasına neden olmuştur. İustinianos vebası olarak adlandırılan ilk veba pandemisi Akdeniz’e, kuzeydoğu Hindistan’daki bir merkezden veya Orta Afrika’dan gelmiştir. Veba mikrobunu tetikleyen husus, tarla sıçanları ve gerbillerde vebanın bulaşma şekillerinin bozulmasıdır. Doğal yaşam ortamlarıyla bağları kopan sıçan ve gerbiller, insanların yaşadıkları çevrelerin yakınlıklarına gelir ve mikrobi yaymaya başlar. Veba mikrobi yalnızca kitlesel ölümlere yol açmaz, aynı zamanda Avrupa’nın nüfus yapısını da olumsuz anlamda etkiler. Avrupa nüfusunu durdurarak büyük bir ekonomik sarsıntı yaşamalarına neden olur.

18. ve 19. yüzyıllarda Sanayi Devrimi’yle birlikte çok sayıda tekstil ve çelik işçisine gereksinim duyulmasıyla köylerden şehirlere yapılan göçler hız kazanmıştır. İşçilerin yaşaması için sıra evler inşa edilmiştir. On veya daha fazla kişiden oluşan aileler tek bir odada yaşamak ve ortak su kaynakları ile tuvaletleri kullanmak zorunda kalmışlardır. Tuvaletten yayılan atıklar evlerin çevresindeki sokaklara ve kuyulara taşmaktadır. Bu pis su ile temas kuran çevre halkı kolera mikrobuna buralarda yakalanmaktadır. Kolera, kaotik ve plansız kentleşme, hızlı demografik artış, yetersiz ve güvenli olmayan su kaynaklarıyla kalabalık kenar mahallelerde yayılma imkânı bulmuştur. Kolera, 19. yüzyılın başlarında Hindistan’da görülen endemik bir hastalık olarak bilinmektedir. Kısa bir zaman içerisinde Hindistan’dan yayılmaya başlar. 1830 yılına gelindiğinde Avrupa kıtasını etkilemeye başladığı görülmektedir. Ardından yedi kolera pandemisi yaşanmıştır.

Veba ve kolera salgınları hakkında bilgi verildikten sonra veba ve koleranın geçtiği edebi eserler hakkında bilgi verilmiştir. Türk ve Dünya edebiyatında yer alan roman, öykü gibi çeşitli edebi türlerde verilen eserler hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Sonrasında ise, edebi eserlerde veba ve kolera dışında yer alan diğer hastalıklara değinilmiştir. Tüberküloz, kanser, kuşpalazı gibi çeşitli hastalıklar Türk ve Dünya edebiyatında rastlanan önemli hastalıklar arasında yer almaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise Orhan Pamuk ve Gabriel García Márquez'in hayatı ve edebi kişilikleri hakkında bilgi verilmiştir. Her iki yazarı yazmaya yönlendiren özel nedenler üzerinde durulmuş, edebiyatla ve edebi eserlerle tanışmaları hakkında bilgi verilmiştir. Yazarları edebiyat dünyasında etkileyen diğer önemli yazarlara değinilmiştir ve edebi eserlerini yazarken onları etkileyen ya da eserlerini yazmalarını tetikleyen unsurlar üzerinde durularak edebi gelişimleri hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü kısmında ise, *Veba Geceleri* eserinde metafor olarak veba hastalığına, *Kolera Günlerinde Aşk* eserinde ise metafor olarak kolera hastalığına değinilmiştir. Öncelikle *Veba Geceleri*'nde Tanrı tarafından günahkâr insanları cezalandırmak ya da yok etmek için gönderilen bir hastalıktır. Bir cezalandırma aracı olarak görülen veba kötülükte ve günah işleme konusunda aşırıya giden topluluklar için ilâhi bir azaptır. Eserin geçtiği Minger adası, kurşuni rengi ve yangınlardan çıkan büyük dumanlarla kasvetli ve hüznü bir tablo çizmiştir. Yas ve tozla ilişkilendirilen kül, eski İbranilerde üzüntü ve tövbekârlık sembolü olarak görülmüştür. Eserde benzer şekilde vebadan mustarip adalıların duyduğu büyük üzüntüyü ve kayıplarından duydukları yası sembolize etmiştir. Eserde sarı ve kırmızı alevler ile kara dumanlar vebanın habercisidir. Eserdeki kara dumanlar kara haberin bir aracısıdır. Ayrıca karga ve baykuş gibi kuşların sembolizminden yararlanan yazar için veba gecelerinin ölüm sessizliği kara haber elçileri olan kuşların ötüşleri ile bölünmektedir. Veba metaforunu güçlendiren önemli benzetmelerden biri ise kıyamettir. Dünyanın sonunu ifade eden bir kavram olan kıyamet, vebanın yarattığı toplumsal, sosyal, dini ve siyasal yıkımı ifade etmek için kullanılmıştır.

Kolera Günlerinde Aşk'a bakıldığında, kolera hastalığının; umutsuz aşkın, aşk ızdırabının ve yoğun arzunun ifade bulduğu metafor halini almıştır. Eser boyunca kolera semptomları aşk marazının semptomları ile karıştırılmıştır. Hem koleraya tutulan kişiler hem de aşk hastalığına tutulan kişiler yoğun mide ağrıları, kusma, bağırsak hareketliliği, tende solgunluk, yorgunluk ve halsizlik hali gibi çeşitli semptomlar göstermektedir. Karşılıksız aşka düşen gençler için kolera, gizli aşkın metaforudur. Kolera dışında eserde yer alan belsoğukluğu, siğil ve mayasıl gibi hastalıklar savaş ganimeti olarak görülmüştür. Söz konusu hastalıklar onlar utanç kaynağı değil, tam tersine erkekliklerini ispatlayan bir ödül olarak görülmüştür.

Koku duyusunun eserlerde kolera ve veba hastalıklarını metafor haline getirdiği görülmektedir. Eserlerde duyulan ceset kokuları çürümüşlüğü ve kokuşmuşluğu ifade eden önemli metaforlar haline gelmiştir. Pis kokuların karşı konumunda ise şehirlerin eskiden baş döndüren yasemin ve çiçek kokuları dikkat çekmektedir. Özellikle her iki eserde yer alan gül metaforu göze çarpmaktadır. Gül, sevgiliyi, baharın gelişyle doğanın yeniden doğuşunu, güzelliği, gücü, tutkuyu, sadakati, mutluluğu, doğurganlığı ve en önemli olarak sevgiyi sembolize etmektedir. *Veba Geceleri*'nde gül yetiştiriciliği ile ünlenen Minger Adası gül kokularıyla baş döndüren bir yerdir. *Kolera Günlerinde Aşk*'ta ise, bir mezarlığa yayılarak adını veren çiçek olan gül geçirilen kötü günlerin ardından gelecek olan güzel günlerin, umudun, iyiliğin, inancın ve güzelliğin sembolü haline gelmiştir.

Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde Orhan Pamuk'un *Veba Geceleri* ve Gabriel García Márquez'in *Kolera Günlerinde Aşk* romanlarında salgın hastalık teması karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bu bölümde öncelikle eserlerde hastalığın çıkış yeri ve ilk hastalar hakkında bilgi verilmiştir. Hastalığın yetersiz beslenen, sağlıklı iş ve yaşam koşullarına sahip kişilerde görüldüğü ifade edilmiştir. Veba mikrobunun farelerin gezdiği ya da temas ettiği yerlerden yayıldığı görülmekle birlikte, insandan insana tükürük, balgam ve kan ile geçtiği de bilinmektedir. *Kolera Günlerinde Aşk* adlı eserde kolera hastalığına neden olan en önemli etmenin pis içme suları olduğu ifade edilmiştir. Yerli halk temiz suya ulaşmakta zorluk çektiği için yağın yağmur sularının arıtılmasıyla içme suyu elde edildiği belirtilmiştir. Arıtılan bu sular temiz olmaktan çok uzaktır.

Çalışmanın ilerleyen kısımlarında *Kolera Günlerinde Aşk* ve *Veba Geceleri* eserlerinde salgın hastalıklar için alınan bazı tedbirler hakkında bilgi verilmiştir. Hastalıkların yayılmasını engellemek ve ölüm sayılarını durdurmak için bazı önlemler alınmıştır. Alınan tedbirlerden biri karantinedir. Karantina, salgın süresince belirli bölgelere giriş ve çıkışları yasaklayan ve belli bir süre zarfı boyunca uygulanan bir yöntemdir. Eserlerde alınan bir diğer önlem ise tecrittir. Bulaş sahibi kişileri toplumdan ayırarak salgının yayılmaması hedeflenmektedir. Bulaş riski biten hastalar tekrar evlerine dönerek hayatlarına kaldıkları yerden devam ederler. Her iki eserde de alınan diğer tedbirler, lizol, dezenfektan ve sirkeli su kullanımı ile barut atışları yapılmasıdır.

Çalışmanın ilerleyen kısmında veba ve kolera salgınlarının sosyal, dini, siyasi etki ve sonuçları ele alınmıştır. Öncelikle sosyal etki ve sonuçlara bakıldığında salgın hastalıkların toplumun sosyal hayatına büyük engeller koyduğu görülmüştür. Bu noktada devletler halk sağlığı için salgınla mücadelede önemli bir görev üstlenmişlerdir. Hükümetlerin geliştirdiği sağlık politikaları ve bu politikalar doğrultusunda geliştirdikleri tedbirler salgın hastalıklarla mücadelede büyük önem taşımaktadır. Salgın hastalıklar toplum içinde insanların birbiriyle iletişimini kırar ve göçlerin yaşanmasına neden olur. Buna ek olarak ülkelerin ticaret ve ekonomilerine de büyük zarar verdiği görülür. İthalat ve ihracat faaliyetleri durma noktasına gelen ülkeler ekonomik darlık yaşamaya başlar. Bunun sonucunda, dünya çapında yeni pazar arayışı başlar. Salgınlar toplumun her kesimini oldukça kötü şekilde etkilemiş olsa da fakir halk zengin kesime göre daha dezavantajlı konumda yer almaktadır. Sağlıksız yaşam koşulları içerisinde salgınla mücadele etmede vücut dirençleri yetersiz kalmıştır. Salgınla birlikte duygusal olarak çöken ve umutsuzluğa kapılan halk arasında hala umudunu ve inancı yitirmeyen kişiler de yer almaktadır. Sakinliğini koruyan bu kişiler halkı olumlu düşünmeye ve inançlı olmaya davet etmişlerdir.

Dini etki ve sonuçlara bakıldığında salgınların yayılmasıyla Tanrıya ve dinlere bir yöneliş görülmektedir. Ya da aksi şekilde dinden koparak bir karamsarlık içine düşülmektedir. Hatta kimi toplumlarda bir suçlu aranır ve bir kişi günah keçisi ilan edilerek salgından sorumlu tutulur. Halk arasında hurafeler yayılmaya başlar. Tekkelerden ve şeyhlerden alınan okunmuş kâğıt ve muskalarla korunmaya çalışırlar. Okunmuş kâğıtlardan medet uman halk gerekli karantina tedbirlerini alma konusunda geç kalırlar ve salgın mikrobuna karşı direnç geliştiremezler. Müslüman ve Hıristiyan halk salgına karşı kaderci ve teslimiyetçi bir bakış açısı geliştirmiştir. Ölüm ve yaşamın sahibi olarak tanrıya güvenen insanlar, kaderci bakışlarından dolayı tedbir almazlar. Hastalığın onları her yerde ve her koşulda bulacağına inanan halk endişesiz ve huzurlu bir şekilde yaşamıştır.

Çalışmanın siyasi etki ve sonuçlarına bakıldığında ise, salgınların yaşandığı dönemde bir kargaşa ortamının hüküm sürdüğü görülmüştür. Her iki eserde de baskıcı hükümetler ülkeyi yönetmektedir. *Kolera Günlerinde Aşk*'ta, ülkede çetecilerin, devriyecilerin, Muhafazakârlar ve Liberallerin son bulmaz kavgaları göze çarparken; *Veba Geceleri*'nde baskıcı bir İmparatorluk rejimi dikkat çekmiştir. Bu kaos

döneminde hastalık yayılmaya başlayınca hükümetlerin aldıkları sağlık tedbirlerinin yetersizliği ön plana çıkmıştır.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, R. (2021). *Hastalık, Sağlık ve Toplum- Bir Sağlık Sosyolojisi İncelemesi*, Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul.
- Akçiçek, E. ve Gökçek F. (2012). “Modern Türk Hikâyesinde Tababet”, *Yeni Türk Edebiyatı*, s.6, Ekim-2012, ss. 87-99.
- Alkım, B. E. (2014). “İngiliz Neo Gotik Mimarlığının Doğuşu ve Gotik Yazınla İlişkisi”, *Çankaya University Journal of Humanities and Social Sciences*, 11/2 (Kasım 2014), ss.239–252.
- Altschuler, S. (2018). *The Medical Imagination : Literature and Health in the Early United States*, University of Pennsylvania Press. (Çevrimiçi)
- Arık, F. Ş. (1991). “Selçuklular Zamanında Anadolu’da Veba Salgınları”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 15(26): 27-57.
- Arslan, A. (2020). *Salgın Hastalıkların Tarihî Dönüşümlere Etkisi ve Korona Kartı*, İskenderiye Kitap- Stratejik Rekabet, İstanbul.
- Artvinli, F. (2020). “Salgınların Tarihi: Toplumsal ve Siyasal Açısından Kısa Bir Bakış”, *Türk Tabipleri Birliği (TTB) COVID-19 Pandemisi Altıncı Ay Değerlendirme Raporu*, Osman Elbek, Editör, Türk Tabipleri Birliği, Ankara, ss.43-59.
- Aslan, R. (2020). “Tarihten Günümüze Epidemiler, Pandemiler ve COVID-19” *Göller Bölgesi Aylık Ekonomi ve Kültür Dergisi*, Cilt 8, Sayı 85, Nisan, ss. 35-41.
- Atmaca, V. (2011). *Dua Şifa İlişkisi*. Gerekli Kitap, İstanbul.
- Aydın, M. B. (2020). “Veba’nın Ev Sahipliğinde- Herkes Misafir: Amat”, *Roman Kahramanları*, Ekim/Aralık 2020, Sayı 44, s. 124-126.
- Bağırsakçı, N. (2020). “İvan Illich”, *Sağlık ve Hastalık Sosyolojisi: Düşünürler ve Düşünceler*, Editör: Ramazan Erdem, Nobel, İstanbul.
- Baudou, J. (2003). *Bilim-Kurgu*. Çev: İpek Bülbüloğlu, Dost Kitabevi, Ankara.
- Başer, G. (2020). “Dehşetle Bağlanan Zihin Haritası”, *Roman Kahramanları*, Ekim/Aralık 2020, Sayı 44, s. 41-45.
- Bayat, A. H. (2003). *Tıp Tarihi*. İzmir.

- Belge, M. (2016). *Edebiyat Üstüne Yazılar*, 6. Baskı. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Biçer, B. (1998). “Orhan Pamuk Romancılığı ve Romanları Üzerine Bir İnceleme”, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen– Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yayınlanmamış Lisans Tezi, Isparta.
- Burçak, B. (2018). “Hekimbaşızâde Doktor Muhyiddin’in Kaleminden Geç Osmanlı Döneminde Kuşpalazı (Difteri) ile Mücadelenin Zorlukları: Vâlideyne İhtâr Yahud Kuş Palazı”, *Toplumsal Tarih- Maraz-i Sâri, Emrâz-ı Müstevli: Tarihte Salgın Hastalıklar*, s. 196, Ağustos 2018, ss. 64-70.
- Campbell, C. (2013). *Günah Keçisi*, Çev. Gizem Kastamonulu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Cockerham, W. C. (2021). *Sağlığın ve Hastalığın Toplumsal Nedenleri*, Çev: Ercan Tugay Akı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Coleman, W. (2003). *Deadly Disease and Epidemics: Cholera*, Chelsa House Publishing, New York.
- Çatalbaş, R. (2011). “Türklerde Hayvan Sembolizmi ve Din İlişkisi”, *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 12. ss. 49-60.
- Çoban, S. D. (2020). “Bryan S. Turner”, *Sağlık ve Hastalık Sosyolojisi: Düşünürler ve Düşünceler*, Editör: Ramazan Erdem, Nobel, İstanbul.
- Çıkla, S. (2016). *Edebiyat ve Hastalık*, Kapı Yayınları, İstanbul.
- Demir, F. (2011). “Orhan Pamuk’un Romanları Üzerine Bir Araştırma”. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Van.
- Dervişcemaloğlu, B. (2012). “Edebiyat ile Tıbbın Buluştuğu Nokta: Anlatısal Tıp”, *Yeni Türk Edebiyatı*, s.6, Ekim-2012, ss. 101-116.
- Diamond, J. (2018). *Tüfek, Mikrop ve Çelik: İnsan Topluluklarının Yazgıları*, Çev. Ü. İnce, Pegasus Yayınları, İstanbul.
- Dols, M. W. (1987). “Veba Sırasında Şehirli Halkın Tavrı”, *The Black Death in the Middle East*, Princeton, 1977, Bölüm VI, 236-54 (çev. U. Hassan), Tarih ve Toplum, sayı: 40 (Nisan,1987), ss. 45-47.

Drancourt, M. ve Raoult, D. (2016). Molecular History of Plague. “*Clinical Microbiology and Infection: The Official Publication of the European Society of Clinical Microbiology and Infectious Diseases*”, 22(11), 911-915.

Ecevit, Y. (2009). *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*, 6. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

Ehrenreich, B. (2020). *Sağlık Salgını- Uzun Yaşama sevdamız Nelere Mal Oluyor*, Çev: Didem Kizen, Mundi Kitap, İstanbul.

El Manifesto. (2017). “Kaynağa Geri Yolculuk”, *Gabriel García Márquez’le Konuşmalar*, Der: Gene H. Bell-Villada, Çev: Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul.

Erdem, Y. ve Güzin Ö. (2016). “Genital siğilli hastalarda yaşam kalitesinin Değerlendirilmesi”, *Turkderm - Arch Turk Dermatol Venerology*, 50: 21- 24.

Erer, S. (2012). “Tıp ve Edebiyat: İki Eser İki Hastalık”, *Lokman Hekim Journal*. 2012;2(3):51-57.

Esen, A. (2017). “Sıhhî-İ İctimâî Coğrafya Kitaplarına Göre İç Anadolu’da Görülen Salgın Hastalıklar (1922-1926)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 60, Bahar 2017, ss. 73-90.

Esen, N. (2006). *Modern Türk Edebiyatı Üzerine Okumalar*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Felski, R. (2016). *Edebiyat Ne İşe Yarar?*, 3. Baskı, Çev. Emine Ayhan, Metis Kitap, İstanbul.

Fromm, E. (1990). *Sağlıklı Toplum*, Çev. Yurdanur Salman ve Zeynep Tanrıseven, 2. Baskı, Payel Yayınevi, İstanbul.

Márquez, G. G. (2020). *Kolera Günlerinde Aşk*, Çev. Şadan Karadeniz, 44. Baskı, Can Yayınevi, İstanbul.

Gardin, N. (2014). *Larousse Semboller Sözlüğü*, Çev. Beyza Akşit, Bilge Kültür Sanat, İstanbul.

Gezgin, D. (2014). *Hayvan Mitosları*, Sel Yayıncılık, İstanbul.

- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*, Yay. Haz. Cemal Güzel, Çev: Hüseyin Özel vd., Kırmızı Yayınları, İstanbul.
- Guibert, R. (2017). “Gabriel García Márquez’le Söyleşi”, *Gabriel García Márquez’le Konuşmalar*, Der: Gene H. Bell-Villada, Çev: Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul.
- Güven, D. Ç. (2016). “Dünya Edebiyatında “Amansız Hastalık” Söylemi — Sontag, Karatani ve Dumas Fils Örneklerinde”, *Turkish Studies*, Sayı. 11/4, s. 415-432.
- Hacımustafaoğlu, M. (2018). “Enfeksiyon Hastalıkları Pratiğinde Salgın Tanımlanması”, *Klinik İpuçları*,. 12/4, 172-173.
- Hançerlioğlu, O. (2013). *Dünya İnançları Sözlüğü*, 6. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Hart, S. M. (2021). *Gabriel García Márquez*, Çev: Pınarnaz Eren, Runik Kitap, İstanbul.
- Hays, J.N. (2005) *Epidemics and Pandemics: Their Impacts on Human History*, ABC-CLIO, California.
- Illich, İ. (2021). *Sağlığın Gaspi*, Çev: Süha Sertabiboğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- İvgin, H. (2013). *Derin Mitoloji (İnançlarda-Söylencelerde-Folklorda-Geleneklerde)*, Kültür Ajans Yayınları, Ankara.
- Jung, C. G. (2013). *Dört Arketip*, Çev. Zehra Aksu Yılmaz, 4. Basım, Metis Kitap, İstanbul.
- Jung, C. G. (2015). *Feminen Dişilliliğin Farklı Yüzleri*. Çev. Tuğrul Veli Soylu. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Kalafat, Y. (2012). *Türk Kültürlü Halklarda Mitler*, Berikan Yayınevi, Ankara.
- Kaplan, M. (2010). “Sağlık ve Kültür’ün Buluştuğu Alan: Tıbbi Antropoloji”, *Folklor/Edebiyat*, Sayı: 64, 2010/4. ss. 225-235.
- Karaimamoğlu, T. (2021). *Orta Çağ Avrupa’sında Salgın Hastalıklar*, Selenge Yayınları, İstanbul.
- Karakiraz, E. (2020). “Edgar Allen Poe’nun Maskesi- Kızıl Ölümün Maskesi Üzerine”, *Roman Kahramanları*, Ekim/Aralık 2020, s. 44, s. 32-34.

Katipoğlu, H. ve Çağrııcı M. (2000). “İshak b. Huneyn”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 22, ss. 534.

Kenndy, W. (2017). “Barcelona’daki Sarı Tramvay”, *Gabriel García Márquez’le Konuşmalar*, Der: Gene H. Bell-Villada, Çev: Osman Akinhay, Agora Kitaplığı, İstanbul.

Koçyiğit, M. (2020). “Decameron Hikâyeleri’nde Salgın ile Baş Etmenin Bir Yolu Olarak ‘Oyun’”, *Roman Kahramanları*, Ekim/Aralık 2020, s. 44, s.10-15.

Kohn, G.C. (ed.). (2008). *Encyclopedia of Plague and Pestilence: From Ancient Times to the Present*, Infobase Publishing, New York.

Korkmaz, R. (Ed.). (2018). *Yeni Türk Edebiyatı 1839-2000*, 12. Baskı, Grafiker Yayınları, Ankara.

Koşmak, F. (2021). “Ütopya, Mercan Adası ile Sineklerin Tanrısı Eserlerinde ‘Ada’ Kavramının Değişimi”, *Genel ve Karşılaştırmalı Edebiyat Çalışmaları II*, Ed. Filiz İlknur Cuma, Çizgi Kitabevi, Konya, ss. 201-221.

Martin, G. (2021). *García Márquez: A Life*, Londra.

Martin, G. (2017). *Gabriel García Márquez’e Giriş*, Çev: Emrah İmre, Can Yayınları, İstanbul.

Mendoza, A. (1983). *The Fragrance of Guava*, Londra.

Moran, B. (2016). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 3*, Yay. Haz. Nazan Aksoy ve Oya Berk, 18. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

More, T. (2021). *Ütopya*, Çev. Ayfer G. Cambier, 6. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Nakıboğlu, G. (2021). *Salgın Edebiyatına Giriş- Türk Salgın Öyküleri*, Kesit Yayınları, İstanbul.

Oktay, A. (2003). “Derdime Verem Diyorlar”, *Kitaplık- Edebiyat ve Hastalık*, Yıl. 10, Sayı:61. ss. 47-52.

Özçetin, Ö. (2020). “Daniel Defoe, Covid-19 Yılı Günlüğü”, *Roman Kahramanları*, Ekim/Aralık 2020, s. 44, s. 16-18.

Özden, K ve Mustafa Ö. (2014). “Salgın ve Kent: 1347 Veba Salgınının Avrupa’da Sosyal, Politik ve Ekonomik Sonuçları”, *İdealkent*, Sayı 12, Nisan 2014, ss. 60-87.

Palalı, M. Z. (1993). “Cuzzam”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 8, ss. 150-152.

Pamuk, O. (2021). *Veba Geceleri*, Can Yayınları, İstanbul.

Porter, R. (2021). *Kan Revan İçinde- Tıbbın Kısa Tarihi*, Çev: Gürol Koca, 3. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul.

Pospelov, G. N. (2014). *Edebiyat Bilimi*, Çev. Yılmaz Onay, 3. Baskı, Evrensel Basım Yayın, İstanbul.

Ruggiero, V. (2009). *Edebiyat ve Suç -Sapma ve Kurmaca Sosyolojisi*, Çev: Berna Kılınçer, Everest Yayınları, İstanbul.

Sarıyıldız, G. (2001). “Karantina”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 24, İstanbul, ss. 463-465.

Sherman, I. W. (2021). *Dünyamızı Değiştiren On İki Hastalık*, Çev. Emel Tümbay/ Mine Anğ Küçker, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Simons, M. (2017). “Aşk, Hastalıklar ve Siyaset Üzerine García Márquez”, *Gabriel García Márquez’le Konuşmalar*, Der: Gene H. Bell-Villada, Çev: Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul.

Snowden, F. M. (2021). *Salgınlar ve Toplum Kara Ölüm’den Günümüze*, Çev. Akın Emre Pilgir, Tellekt, İstanbul.

Sontag, S. (2005). *Metafor Olarak Hastalık AIDS ve Metaforları*, Çev. Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul.

Süme, G. Ç. (2017). “Türk Kültüründe Değerler Simgesi Gül”, *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, (S.13) c.5 / s.105-123.

Şemseddin S. (1327). *Kamus-i Türki*. Dersaadet: İkdâm Matbaası.

Şimşek, Z. (2013). “Sağlığı Geliştirmenin Tarihsel Gelişimi ve Örneklerle Sağlığı Geliştirme Stratejileri”, *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 2 (3) : 343 -358.

Taşdelen, V. (2015). “Hastalık Durumları ve Şifa Olarak Söz”, *Hece dergisi* (225 (Edebiyat ve Hastalık Dosyası)), 97-101.

- Topçu, H. (2021). “Türk Romanında Salgın Hastalıklar”. *İnsan&İnsan*, Yıl/8, Sayı/28, Bahar/ 2021, 53-69.
- Topuz, E. (2020). “XIX. Yüzyılda Van'da İlet-i Kolera ile Mücadelede Karantina Usulü ve Kordon Uygulaması”, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (Sayı: 48): 297-316.
- Tunç, A. ve Fatma Z. A. (2020). “Dünyada ve Türkiye’de Pandemilerle Mücadele: Risk ve Kriz Yönetimi Bağlamında Bir Değerlendirme”, *TROYACADEMY International Journal of Social Sciences*, 5 (2), 329-362.
- Turna, N. (2011). “İstanbul’un Vebayla İmtihani, 1811-1812 Veba Salgını Bağlamında Toplum ve Ekonomi”, *Studies of the Ottoman Domain*, 1: 1-36.
- Turner, B. S. (2020). *Tıbbî Güç ve Toplumsal Bilgi*, Çev: Ümit Tatlıcan, Sentez Yayıncılık, Bursa.
- Uğurlu, Y. S. (2020). “Türk Romanında Verem Üzerine Bir İnceleme”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2020/ 15/ 57-69.
- Ulutaş, N. (2022). *Salgın ve Edebiyat*, Nobel Bilimsel, Ankara.
- Uraldı, C. (2015). “Edebiyat ve Sağlık”, *Hece Dergisi*, 225 (Edebiyat ve Hastalık Dosyası), ss. 101-103.
- Varlık, N. (2011). “Tâun”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 40, İstanbul, ss. 175-177.
- Yalçın, A. (2011). *Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Çağdaş Türk Romanı 1946-2000*, 3. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Yaprak, T. (2012). “Postmodernizmin Orhan Pamuk’un Romanlarındaki Yansımaları”, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman.
- Yaşayanlar, İ. (2018). “Bir Hastalık Olarak Kolera ve Tarihte Kolera Pandemileri”, *Toplumsal Tarih*, Sayı 296, 49-55.
- Yelboğa, N. ve Şeniz B. A. (2020). “Sosyal Sorun Olarak Salgın Hastalıklar ve Sosyal Çalışmanın Halk Sağlığını Koruma/Geliştirme Görevi”, *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 43-49.

Yenen, Z. (2020). “Trump ve Bolsonaro Manzonî Okusaydı”, *Roman Kahramanları*, Ekim/Aralık 2020, s. 44, s. 27-31.

Yöney, G. P. (2012). “Gabriel García Márquez ve Kokuların İmgelemi”, *Litera: Dil Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 25, Sayı: 2, 91 – 103.

Elektronik Kaynaklar

<https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66478/karantina.html> (erişim tarihi: 01.05.2023).

<https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66476/izolasyon.html>. (erişim tarihi: 01.05.2023).

<https://halksagligi.deu.edu.tr/epidemioloji/> (erişim tarihi: 18.05.2023).

<https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/bulasici-hastaliklar/kolera/kolera-liste/kolera.html>
(erişim tarihi: 03.12.2021)

<https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/zoootikvektorel-kuduz/detay.html>. (erişim tarihi: 01.05.2023).

<https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/bulasici-hastaliklar/gonore/liste/gonore.html>. (erişim tarihi: 01.05.2023).

<https://www.jstor.org/stable/j.ctv16t6j5s.6>

<http://www.lugatim.com/s/lizol>. (erişim tarihi: 01.05.2023).

[https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/oi/authority.20110803095609574;jsessionid=598DB57C286F759B7321030D42AB0BD2#:~:text=n.,ricewater%20stools\)%20leading%20to%20dehydration](https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/oi/authority.20110803095609574;jsessionid=598DB57C286F759B7321030D42AB0BD2#:~:text=n.,ricewater%20stools)%20leading%20to%20dehydration). (erişim tarihi: 01.05.2023).

<https://sozluk.gov.tr/> (salgın maddesi) (erişim tarihi: 02.12.2021)

<https://www.turkcerrahi.com/wp-content/uploads/fitik-herni.pdf> (erişim tarihi: 01. 05. 2023).

